36.

521.

DE

THEODORI MOPSVESTENI

VITA ET SCRIPTIS

COMMENTATIO

HISTORICA THEOLOGICA.

SCRIPSIT

OTTO FRIDOLIN FRITZSCHE

THEOLOGIAE LICENTIATUS.

HALAE

SUMPTIBUS LIBRARIAE ORPHANOTROPHEI.

MDCCCXXXVI.

VIRIS

SUMME VENERANDIS

CHRISTIANO FRIDERICO FRITZSCHIO

PHILOS. ET THEOL. D. HUIUSQUE IN ACADEMIA
FRIDERICIA HALENSI PROF. P. O.
ETC. ETC.

PATRI OPTIMO

ET

IOANNI CAROLO THILONI

PHILOS. ET THEOL. D. HUIUSQUE IN ACADEMIA
FRIDERICIA HALENSI PROF. P. O.
BORUSSORUM REGI A CONSILIIS IN SENATU SACRO
ETC. ETC.

PRAECEPTORI EGREGIO

HUNCCE LIBELLUM

PIETATIS DOCUMENTUM SACRUM ESSE
VOLUIT

VENERABUNDUS SCRIPTOR.

PRAEFATIO.

Schola Antiochena, quae a Dorotheo et Luciano, presbyteris, sub finem seculi tertii condita est, cum ea via incederet, quam priores doctores Antiocheni inierant, theologiam sensim ac paullatim ita studiis suis persecuta est, ut indole sua peculiari admodum splendeat summamque vim in ecclesiam graecam exhibuerit. Frustra enim ecclesiae graecae, veteris maxime rationes perspicere conaberis, nisi theologiam Antiochenam probe cognoveris. Nec nimium dixi, imo tota theologia graeca, quae quidem quid sibi vellet sciebat neque infausto torpore tenebatur, me iudice per temporum decursum tripartita erat, Alexandrina, Antiochena et quae mediam quandam

viam iniit. Cum igitur tanta vis scholae Antiochenae fuerit, maxime dolendum, quod non ea luce qua Alexandrina collustrata est. Hac demum aetate de ea nonnulli VV. D. accuratius disputaverunt, qui quamquam in nonnullis peccaverunt magna sua laude haec studia excitaverunt.

Ego vero quo diutius in historia ecclesiastica perscrutanda versabar et quo magis vim ac gravitatem scholae Antiochenae perspiciebam, eo maiori studio in eius res inquisivi, quae in maxima monumentorum historicorum penuria ita quodammodo dilucidari possunt, ut quales diversis temporibus singuli scholae illius doctores fuerint anquiras. In hac vero perdifficili disquisitione et tempora probe discernenda et ea, quae singulorum doctorum propria sunt neque in ipsam scholam cadunt.

Quae cum ita sint, operae pretium me facturum putavi, si in rebus Theodori Antiocheni, Mopsvestiae ep., qui theologiam Antiochenam ad eam quam nacta est perfectionem evexit, meam qualemcunque curam collocarem atque de eius vita, scriptis, scr. s. interpretatione, doctrina, postremo de eius fatis post fata accuratius commentarer. Accipe, Lector benevole, hanc

primam de Theodoro commentationem [1]) eamque bipartitam. Ac vitam quidem Theodori in tanta monumentorum historicorum paucitate nemo describere potest, quae vero de vita huius viri certe aut probabiliter dici posse viderentur sedulo congessi et examinavi, ne levioribus quidem rebus ut par erat omissis.

Quo pauciora de viro quodam clarissimo edax tempus reliqua fecit eo maiori studio ea etsi levissima congerere decet atque perscrutari, quo qualis fuerit si non docere, coniectura certe assequi possis. Magnus enim vir vel ex iis, paucis licet, quae de eo reliqua facta sunt cognosci potest. Vir doctus autem et clarissimus ecclesiae doctor fere libris suis censeri potest, de quibus si satis accurate disputaveris eius res magna ex parte illustraveris. Quamquam ne tum quidem huiusmodi disputatio inutilis est, si librorum illorum fere pauca fragmenta supersunt. Quid quod ex solis eorum titulis aliquid efficias? Ad Theodorum autem ut revertar, difficillimum erat ac magni laboris, de

1) Quae de Theodori commentariis in Psalmos et in libros Novi Testamenti disputavi, ea integra fere nuperrime separatim edidi, ut honores Licentiati theologiae rite impetrarem.

eius scriptis exponere cum quae huc pertinerent nondum satis accurate congesta atque examinata essent, ipsa vero disquisitio, quam nullus vir doctus usque adhuc tam late patere voluit, in tanto veterum silentio spinosa esset, in qua ne optarem potius quam docerem cavendum erat. Non solum autem quae historica fide digna essent disquisivi, verum etiam haec ipsa recte intelligere atque ex iis ea quae recte effici posse viderentur efficere studui, qua in re ut haberem cui iure inniterer theodorea accuratissime etiam atque etiam pertractanda erant. Sed ne plura a me requiras quam quae praestare volui aut potui de argumento huius commentationis paucis edisseram.

Praemissa brevi disputatione de Theodori scriptorum numero, fortuna, quam temporum decursu experta sunt deque versionibus ea singula ordine recensui deque iis disserui, in quo primum quos libros et quo tempore singulos Theodorus scripsisset quaerebatur. Illud inprimis propter veterum in citandis libris incuriam et negligentiam haud raro difficile dictu erat, hoc interdum tantum constitui poterat. De commentario in XII. prophetas minores, qui solus aetatem videtur tulisse, eadem fere

quae Ang. Maius et Victor de Wegnern, VV. D., in Prolegomenis disputaverant denuo accuratius pertractavi. Alia correxi, alia adieci, alia amplificavi, alia denique contraxi.

Plerorumque Theodori librorum fragmenta quaedam supersunt, quae si tantummodo commemorassem, neque vero accurate perlustrassem opera mea parum fructuosa esset. Sed spuria verbo tantum notavi, ubi nihil monui genuina illa fragmenta censeo. Uberiore vero de singulis disputatione me supersedere posse putavi. Praeterquam enim quod multa eorum breviora ac leviora sunt, quam de quibus multis disseras, res valde ambigua est nec nisi ab eo iudicanda, cui sentiendi et scribendi genus Theodori familiare est. Alia certissime Theodori sunt, alia ab eo certe non abhorrent. Omnino veteres audiendi erant, a quorum auctoritate nonnisi gravissimis de causis recessi. Neque vero in hac de fragmentis disquisitione acquievi, sed diligenter etiam investigavi, quae de argumento et indole singulorum librorum dici posse viderentur. Qua in disputatione plura reperies unde qualis Theodorus fuerit cognosci potest, quamquam in his per huius libri rationes brevitati studui. Denique e re duxi nonnulla Theodori fragmenta denuo exhibere,

quorum ea quae Muenter primus edidit, novis curis recensui atque emendavi. Praeterquam enim quod paucis v. d. aditus ad ea patet, Muenteriana tot vitiis scatent, ut nova eorum editio nobis optabilis visa sit.

Multos errores cum veterum tum recentiorum deprehendi, sed horum quidem peccata quantum fieri potuit tacite correxi. Supervacanea silentio praetermisi. At vero in huiusmodi studiis errare in proclivi est et quamquam summam fidem indefessumque studium adhibui haud dubie subinde in errores incidi. Sed correctione gaudebo. Omnino vero quid praestiterim apud viros harum literarum peritos iudicium esto.

Scribebam Halae, d. XXII. m. Septbr. a. 1836.

O. F. Fritzsche.

PARS PRIOR.

DE THEODORI VITA[1]).

Theodorus Antiochiae, quod caput erat Syriae primae totiusque Orientis [2]), nobilibus et divitibus parentibus [3]) anno fere 350. natus est.

Placet autem iam hic totum locum de temporis rationibus, quae Theodori vitam continent, pertractare, in quo primum quo anno Theodorus mortuus sit disquirendum. Optime hac de re Antonius Pagi (Critica hist. - chronol. in annales Baronii. Antv. 1705. F. ad

1) De Theodoro eiusque rebus multa allata sunt in Fabricii bibl. gr. ed. Harl. Vol. X. p. 346. squ. Inter eos, qui eius vitam pluribus persecuti sunt, prae ceteris nominandi Lenain de Tillemont (Memoires pour servir a l'histoire eccl. des six premières siècles. T. XII. [Venet. 1732. 4.] p. 433. squ.) et J. Matthias Schroeckh (Kirchengeschichte T. XV. [Lips. 1790.] p. 176. squ.). Hic in Theodorum lenior, ille asperior, uterque emendanda et addenda reliquerunt. Multi praeterea nonnulla tantum theodorea accuratius illustrarunt, quorum plerosque infra laudabo. J. Christoph. Meisneri diss. de Theodoro Mopsvesteno (Witeb. 1714.) cuiusmodi sit nescio.

2) Antiochenus saepissime dicitur cf. v. c. Phot. c. 177. 38. 4. Fabricio l. l. p. 396. et Forlosia in Kollarii ad Lambeccii comment. de bibl. Caes. Vindob. supplem. l. I. p. 174. testibus etiam Hagiopolites dicitur, me vero nullum locum legere memini, in quo ita nominetur.

3) Cf. Chrysost. Op. ed. Montf. I. p. 36.

a. 427.) disseruit. Discedo tamen a v. d. neque a. 429. sed sub exitu anni 428. Theodorum obiisse credo. Ad a. 428. iam multi, quos adii, v. d. eius mortem rettulerunt, sed coniiciendo potius quam ratiocinando; alii autem ut Henr. Norisius (Op. omnia. I. [Veronae 1729. F.] p. 291. squ.) infirmis nixi rationibus ad a. 427. — Theodoret. h. e. 5, 39. *πέντε καὶ ἑκατὸν ἐτῶν ἥδε ἡ ἱστορία περιέχει χρόνον, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῆς Ἀρείου λύττης, δεξαμένη δὲ πέρας τῶν ἀξιεπαίνων ἀνδρῶν Θεοδώρου καὶ Θεοδότου τὴν τελευτήν.* praef. *Εὐσέβιος — — μέχρι τοῦ* (l. *τῆς*) *Κωνσταντίνου θεοφιλοῦς βασιλείας τὰ ταῖς ἐκκλησίαις συμβεβηκότα συνέγραψεν, ἐγὼ δὲ τῆς συγγραφῆς ἐκείνης τὸ τέλος ἀρχὴν τῆς ἱστορίας ποιήσομαι.* Eusebii historia finitur narratione de Licinio devicto (a. 324. [323. ?]) ac de medio sublato (a. 325.), Theodoretus autem, ubi l. 1. c. 1. Maxentio, Maximino et Licinio tyrannis de medio sublatis ecclesiae procellam sedatam fuisse perhibuit, ad res arianas narrandas adgreditur. Neque vero efficiendum ex illis locis, quod Pagi effecit, rationem illorum 105. annorum ab a. 325. ineundam esse. Sane quidem Licinius a. 325. suspendio sublatus est, sed iam ante, postquam Licinius victus imperio se abdicavit, Constantinus solus imperator erat et; male Theodoretus a morte Licinii non memorabili illa sed quam Eusebius memorare potuit [1]), historiae suae initium cepisset. At memorabilis erat victoria de Licinio reportata, qua imperium apud solum Constantinum esse coepit. Multo minus Theodoretus priori illo loco se ab eo anno, quo Arius in synodo Nicaena damnatus esset, historiam enarrasse indicavit. Hoc enim praeterquam quod

1) Eusebius igitur re vera et de Theodoreti etiam sententia historiam suam tantum usque ad a. 324. pertexuit, omissis sane initiis litis arianae.

perspicue enuntiasset, ille locus ideo ad trutinam exigi non potest, quod alioquin ab a. fere 319. historiam suam inchoasse atque ita secum ipse pugnare Theodoretus censendus esset. Recte tamen illo modo loqui potuit, quia paucis praemissis primum res arianas narravit. Itaque posteriori illo loco utpote perspicuo illiusque historiae prioribus nixus capitibus, accuratius enim ea narrantur, quae syn. Nicaenam (d. XX. m. Mai. aut Jun. 325.) praecesserunt quaeque haud dubie magnam partem a. 324. gesta sunt, Theodoretum ab a. 324. illorum annorum rationem iniri voluisse probabiliter dixeris. Iam si annos 105. annis 324. addis, annus 428, duo enim anni 105. et 324. incompleti pro completo numerandi, efficitur et quidem eius exitus, quo Theodorus mortuus est [1]). Huic autem ratiocinationi maior fides eo adiicitur, quod Theodotus ep. Antioch., qui paullo post Theodorum obiit cf. Theodoret. h. e. 5, 39., si non sub exitu a. 428. certe initio a. 429. mortuus est. Marius Mercator [2]) anno 429. eum sanctae memoriae episcopum appel-

1) Facundo dicitur post centum et viginti suae defunctionis annos damnatus esse, cf. libr. c. Mocian. schol. (Galland. bibl. patr. XI. p. 813.). Sed Facundus numero, quem rotundum dicunt, usus est, cui inniti non licet cf. l. c. p. 816., ep. fid. cath. p. 817.

2) Marius Mercator, Afer ut videtur, Augustini aequalis ac strenuus orthodoxiae vindex obiit medio fere saec. V. In libellis suis, quos ferme usque ad a. 450. diversis temporibus videtur scripsisse, permulta, haereticorum inprimis (Pelagianorum et Nestorianorum) latine exhibuit, praefationibus praemissis ad rerum ecclesiasticarum cognitionem utilibus. Partem eius op. prim. evulg. Rigber. (Gabr. Gerberon). Bruxellis 1673. Eodem anno omnia eius op. I. Garnerius Paris. ed. et commentariis illustravit. Sed cum Steph. Baluzius comperisset, Garnerium non ea qua deceret religione ac sobrietate in ea editione versatum esse, audacius enim erat Garnerii coniectu-

lavit cf. p. 650. cl. p. 648., unde eum a. 428. obiisse verisimilius. Eodem denique nos ducit epistola Theodoreti ad Dioscurum a. 448. (v. Pagi l. l. ad a. 423.) data (ed. Hal. IV. p. 1145. squ.), in qua dicit, se Antiochiae sub ep. Theodoto per sex annos et per tredecim sub ep. Iohanne docuisse, iam septimum agi annum, quo sub ep. Domno doceat. — Episcopatum, in quo triginta sex annos transegit cf. Theodoret. *h. e.* 5, 39., Theodorus aut exeunte a. 392. aut ineunte 393. adeptus est. Eum a. 382. aut 383. presbyterum Antiochenum factum esse, Tillemontii l. l. p. 436. est coniectura, haud absurde illa quidem verbis Iohannis ep. Ant. ap. Facund.[1]) 2, 2. „quinque et quadraginta annis clare in doctrina praefulsit" — „— quinquaginta paene annis fortiter repugnantem cunctis haeresibus —" firmata, admodum tamen dubia. Natus est a. 350., siquidem priores duae Chrysostomi ad Theodorum epistolae recte ad a. 369. referuntur cf. Chrysost. Op. I. p. 39. — *νῦν, ὅτε οὔπω εἰκοστὸν ἄγεις ἔτος.* Eum certe illo fere tempore in lucem editum esse, rationes, quibus cum Chrysostomo tenebatur (v. inf.), argumento sunt. Et videtur sane Chrysostomo duobus tribusve annis inferior fuisse. Itaque „senectute cana debilitatus" cf. Hesych. in Act. C. Const. II. A. V. Hard. Conc. III. p. 104. et p. 432. in Pelag. pap. ep. III. ad Eliam et Istriae ep. senex septuaginta fere et octo annorum obdormivit.

---

ris fecundum ingenium, multo meliorem cur. Par. 1684. *Ad* Baluzii ed. eius op. in Gallandii bibl. vett. patr. T. VIII. p. 615 squ., quo nos usi sumus, expressa sunt.

1) Facundus Hermianensis ep. saec. VI. med. cum Constantinopoli degeret tria capitula antequam condemnarentur XII. libris ad imperatorem scriptis defendit. Secutus est doctrinam ecclesiasticam, noluit tamen viros clarissimos et de ecclesia meri-

Fratrem habuit Polychronium, S. Zebinae ascetae discipulum et aemulum, post apamensem episcopum[1]), Paeanium, virum nobilem, qui in magistratu erat, cognatum (ἀνεψιόν)[2]). Quum vitam quaestuariam scholastici s. causidici, quam tum fere inire solebant, qui ad amplos honores publicos accedere cupiebant, amplecti vellet, Libanio, clarissimo illius temporis sophista, praeceptore rhetoricae una cum Chrysostomo et Maximo, post Seleuciae in Isauria ep., usus est[3]). Iuvenis dives, ut erat, vitae delicias et elegantiam neutiquam sprevit, quamquam laudis cupidus profanis literis assidue studuit[4]). Aliter vero Chrysostomus Theodori amicus, qui licet et ipse nobili loco natus esset atque eandem vitae rationem quam Theodorus ingredi

---

tissimos, qui nonnulla minus recte enuntiassent, in nonnullis etiam errassent, sed in ecclesiae pace obiissent, damnari. In qua sententia cum perseveraret in exsilium actus librum c. Mocianum scholast. et epistolam fidei catholicae in defensione trium capitulorum scripsit, ex quibus libellis eum tum calamitatibus pressum et animo aegerrimo fuisse apparet. Eius op. ed. prim. Iacob. Sirmond. Paris. 1629. 8., deinde auct. et emend. in Sirmondi oper. variis a. 1696. edita sunt. Leguntur etiam in Gallandii bibl. patr. T. XI. p. 665 sq. Editio Facundi veneta a. 1729. prodiit, sed mendis inquinata est.

1) Cf. Theodoret. h. rel. c. 24. h. e. 5, 39. Permulta in catenis ed. et ined. in V. T. Polychronii nomine notata leguntur, sed an Apamensi iure tribuantur mihi nondum satis constat. Haud pauca certe Polychronii diaconi sunt, qui nonnullas catenas consarcinavit. Nuper Ang. Maius in scriptor. vett. nov. collect. e vat. cdd. ed. I. (Romae 1825. 4.) 2. p. 105 sq. multa commentariorum Polychronii in Danielem edidit. Ceterum v. Fabric. l. l. p. 362. 363.

2) Cf. Chrysost. ep. 204. III. p. 714.

3) Cf. Socrat. h. e. 6, 3. Sozom. h. e. 8, 2. Andragathium philosophum docuisse Theodorum temere v. d. cl. l. l. perhibuerunt. Phot. c. 96.

4) Cf. Chrysost. I. p. 36.

statuisset, mox tamen fori strepitus pertaesus in Meletii, ep. Antioch., disciplinam tres per annos se tradidit, quo res christianas accuratius pernosceret. Baptizatus deinde anagnostes erat. Sed haud ita multo post desiderio, quo aliquamdiu iam tenebatur, satisfecit seque ad monachos, qui in Antiochiae vicinia versabantur, contulit. Tunc vero Theodoro et Maximo, quorum hic etiam studiis forensibus sese dederat, persuasit, ut vili illa vita quaestuaria relicta monasticam amplecterentur[1]). Quamquam monachi antequam fierent eos accuratius doctrinam christianam edoctos et baptizatos esse probabile est. Quidquid est, Theodorus Chrysostomi eloquentia victus quo erat animo fervido novam vitae rationem summo studio persecutus est. „Quis enim celerem tuam, sinceram et fervidam ad bona conversionem non admiratus est? Epularum quippe luxuria neglecta, vestium magnificentia contemta, omnis fastus conculcatus. Omne externae sapientiae studium confestim ad divina effata transferebatur, toti dies legendo, precando totae noctes transigebantur. Paternae dignitatis nulla memoria, divitiarum nulla recordatio. Genua autem complecti et ad fratrum pedes accurrere hoc omni nobilitate sublimius iudicabas.“ Ita Chrysostomus[2]). Frustra Theodorum multi hortabantur, ut musea frequentaret. Quid vero, respondit, si breve per tempus vitam male transigam? Quomodo accedam ad eum, qui dixit: ne cuncteris ad dominum converti neque differas de die in diem?[3]) Totus in monasticis studiis cum amicis erat ducibus

1) Cf. Socr. l. l. Soz. l. l.

2) Cf. Chrys. l. l., v. etiam p. 1. τὸν κόσμον τῆς διανοίας τῆς σῆς — εἴ τις ὅτε ἔλαμπεν ᾔδει καλῶς οὐκ ἂν ἐστέναξε —; p. 4. 27.

3) Cf. Chrys. l. l. p. 40.

Carterio et Diodoro, qui tum monasterio (asceterio), in quod se contulerant, praeerant. Carterius claruit asceta, Diodorus eruditione. At vero gravius onus iuvenilis Theodori ardor in se suscepit, quam quod ferre posse videretur. Hermiones enim pulchritudine captus [1]) monasterio relicto, in quo nondum diu versabatur [2]), urbem ac pristina studia repetiit et de nuptiis parandis cogitavit [3]). In quo cave eius levitatem accuses. Pius erat et doctus, sed amoris ludibrio occaecatus amicis praesertim nonnullis instigantibus facile sibi persuasit, matrimonium, quod deus hominibus non interdixisset, se etiam posse inire [4]). Nihil non quod optas ratiocinando efficias. Sed Chrysostomus probe perspexit, qui Theodorus tum affectus esset eiusque ratio, monacho, qui Christo se mancipasset, matrimonium, quod iniret, non iam incolume esse [5]); Theodoro et post probata est et antea probata

---

1) Cf. Chrysost. l. l. p. 22.

2) Cf. Chrysost. l. l. p. 36. *μηδέ σε ταραττέτω τὸ ταχέως καὶ παρ' αὐτὴν ἐμποδισθῆναι τὴν ἀρχήν.*

3) Cf. Chrys. l. l. p. 38. Sozom. l. l.

4) Cf. Chrysost. l, l.

5) Cf. Chrys. l. l. *δίκαιος ὁ γάμος, σύμφημι κἀγώ —. σοὶ δὲ οὐκέτι δυνατὸν τὰ δίκαια τοῦ γάμου φυλάξαι· τὸν γὰρ ἐπουρανίῳ συναφθέντα νυμφίῳ τοῦτον μὲν ἀφεῖναι, γυναικὶ δὲ ἑαυτὸν συνάψαι, μοιχεία τὸ πρᾶγμα, κἂν μυριάκις αὐτὸ γάμον καλῇς, μᾶλλον δὲ καὶ μοιχείας τοσούτῳ δεινότερον, ὅσῳ κρείττων ἀνθρώπων θεός· μηδέ τίς σε ἀπατάτω λέγων· γαμεῖν οὐκ ἐκώλυσεν ὁ θεός· οἶδα τοῦτο κἀγώ· γαμεῖν οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ μοιχεύειν ἐκώλυσεν, ὃ σὺ ποιεῖν ἐθέλεις —.* Itaque Theodorum maximum peccatum commisisse gravibus verbis enuntiavit cf. v. c. p. 1. — *πενθῶ — ψυχῆς ἐρήμωσιν ἱερᾶς καὶ ναοῦ χριστοφόρου καθαίρεσιν καὶ ἀφανισμόν.* p. 2. — *ὁ διάβολος τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὡς ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἐκείνης καὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀρετῆς εἰς ἔσχατόν σε κακίας κατενεγκεῖν.* — p. 23. — *καὶ ὁ μακ. Δαυὶδ ἔπεσε πτῶμα τοιοῦτον, ὅπερ καὶ σὺ νῦν.*

esset, nisi amoris vinculis constrictus fuisset. Multi Theodori vicem dolebant, sed nemo magis quam Chrysostomus. Neque vero de eo desperavit [1]), imo dicendo et scribendo quo tandem modo posset [2]), ut se ab infaustis inceptis abstineret graviter eum monuit. Tum quidem eum bis per literas adiit [3]). Utraque

---

1) Cf. Chrys. l. l. p. 41.

2) Cf. Chrys. l. l. p. 34.

3) Leguntur hae duae epistolae, ad quas lectorem iam saepius adduxi, in Chrys. Op. ed. l. I. p. 1 — 42., sed unam tantum commemorant Hesych. l. l. p. 103., Sozom. l. l. (V. πρὸς ὃν πεσόντα γράφει ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐπιστολὴν δευτέραν, quae post Θεόδωρος in ed. Rob. Stephani leguntur, recte adulterina iudicavit et expunxit Valesius. Haud dubie a scriba inserta sunt, qui Sozomenum priorem tantum illam epistolam memorare vidisset.), Act. C. Const. II. V. l. l. p. 122. (— epistola — multorum versuum —.), Iustinian. in edict. adv. III. capit. Hard. Conc. III. p. 320. et hi omnes, ut mihi quidem videtur, priorem intellexerunt. Sententia certe Savilii, Montf. al., qui Sozomeni verba ad posteriorem rettulerunt epistolam, reiicienda est. Iam ex his colligas, quanti Tillemontii opinio aestimanda sit, qui cum ab illis scriptoribus unius tantum et posterioris quidem, ut sibi persuaserat, Chrysostomi ad Mopsvestenum epistolae mentionem factam esse vidisset, solam posteriorem epistolam ad Mopsvestenum, priorem ad alium Theodorum datam esse coniectavit. Interna argumenta, quibus v. d. opinionem suam firmasse sibi visus est, quam vana sint verissime Montf. in monito ostendit. Praeterea duae illae epistolae a Leontio *) p. 686., Isid. Hispal. in Chron. et Niceph. Callist. h. e. 13, 2. — πρὸς ὃν (Θ.) ἐκπεσόντα ὁ — Χρ. οὐ μίαν (carpit Sozomenum), ἀλλὰ καὶ δευτέραν πέμπει ἐπιστολήν· memorantur et in o m n i b u s Mss. posterior πρὸς τὸν αὐτὸν Θ. scripta esse dicitur. Theodori lapsi responsio ad Chrysostomum I. p. 801. squ. insulsi graeculi commentum est.

*) Leontius primo advocatus Byzant., deinde, ut videtur, monachus Palaestinensis, non confundendus est cum Leontio Nestoriano v. Cyrill. Scythopol. vit. S. Sabae Coteler. eccl.

epistola summo oratore digna praeclaris sententiis et praeceptis abundat, utraque amoris et sollicitudinis plena et quantumvis dissimilis ad persuadendum accommodatissima. Ac priori quidem quid spectaverit ipse sub eius fine his fere verbis enuntiat: Scio te peccata tua confiteri teque miserrimum arbitrari, sed maius quid requiro, ut tibi persuadeas, te vera poenitentia iustificari posse. Theodoro igitur proinde quasi peccatorum suorum gravitatem persentisceret, probavit, non esse, quod animum desponderet eique gravibus argumentis vitae emendationem commendavit. Brevior est altera epistola, qua hoc imprimis egit, ut omnia dilueret, quibus Theodorus initam vitae suae rationem excusaret aut defenderet. Chrysostomum spes non fefellit. Theodorus enim iterum victus amico cessit et in monasterium rediit.

Iam ad ea tempora accedimus, quibus una cum Chrysostomo se totus Diodoro duce sacris literis, exegeticis inprimis, dabat [1]. Ad Diodori [2]) autem exemplum se ita conformavit, ut Leontius [3]) illum haud inepte malorum Theodori et impietatis auctorem, ducem et patrem dixerit. Quamquam, ut par erat, praeceptoris vestigia non ita pressit, ut nihil peculiare

---

gr. monum. III. p. 344. squ. Iuvenis a Nestorianismo haud procul abfuit cf. Galland. bibl. XII. p. 685. 689., post vero orthodoxam doctrinam toto animo amplexus est. Obiit haud multo post initium saec. VII. cf. l. l. p. 641. Fuit vir doctissimus et subtilis, de quo vulgo iniquius iudicant. Frugi sunt eius libri sed ex parte et fere latine tantum editi. Collecti notisque illustrati in Galland. bibl. T. XII. leguntur. Pauca Leontii nuper Ang. Maius l. l. T. I. primus publici iuris fecit.

1) Cf. Theodoret. h. e. 5, 39. Domn. ap. Fac. 8, 5. Ioh. ap. Fac. 2, 2.

2) De Diodoro v. quae congessit Fabric. l. l. VIII. p. 362 squ.

3) V. l. c. p. 686.

sibi vindicaret, imo quae acceperat suo ingenio ulterius persecutus est atque ulterius etiam progressus esset, nisi eius audacia coercita fuisset. Etenim cum etiamnum iuvenis ab iis quidem profectus, quae Diodorus praeceperat, Diodoro multo tamen audacior Psalmos interpretatus esset eorumque paucissimos proprie ad Christum rettulisset, multos iam tum offendit [1]), ita ut post magis magisque ad diodoream interpretandi rationem accederet. Conceptam maculam in illa tempestate brevi eluit et aliquot annis post presbyter Antiochenus constitutus est [2]).

Tum vero miserrima erat ecclesiae facies. Haereticorum, Arianorum inprimis, factiones repulsae quidem erant, nec tamen exstinctae atque etiamtum orthodoxorum et haereticorum dissidia et pugnae vigebant, quibus tum multae ecclesiae vexabantur, tum Antiochena. Antiochiae enim quam multas turbas schisma meletianum [3]) excitaverit quis nescit? An-

---

1) Hesychio l. c. p. 104. si fides est propter interpretationem Psalmorum „culpatus et periclitatus contraria sibi dixit, non ex voluntate sed compulsus omnium querimoniis et codicem ipsum delere pollicitus latenter conservabat iudaicae impietatis viaticum. Igni enim sua commentaria simulans tradere, malitiose abscondere illecebram conabatur.“ Sed tam multum acerbitatis virus in Theodorum evomuit, ut eo solo auctore illa ita plane ut narravit Theodoro accidisse vix credas. Quamquam Theodorum tum a multis male audiisse certum est.

2) Cf. Gennad. de viris ill. c. 12. Melet. in Steph. Baluzii nova coll. concil. (Paris. 1707. F.) p. 875. Quod Johannes ep. Antioch. Theodorum Flaviani, ep. Antioch., discipulum amantissimum dixit cf. Fac. 2, 2., id eo factum existimo, quod Flaviano episcopo Antiochiae presbyter erat.

3) V. de eo Franc. Walch Ketzerhistorie IV. p. 410 squ. — Theodor. ap. Fac. 9, 3. „— cuius rei gratia et tales et tantas persecutiones sustinemus? aut quis ignorat semper adver-

tiocheni autem leves erant atque seditiosi[1]. Sed Theodorus munere suo adductus docendo et concionando[2]) ecclesiae saluti optime consuluit. Praeterea libris gravissimus orthodoxiae vindex exstitit[3]). Ac tum quidem libros de incarnatione et adversus Eunomium scripsit, quamquam eum alios etiam libros, commentarios praesertim in scr. s. tum confecisse verisimillimum.

Antiochia Tarsum migravit, sed, ut opinor, paullo post Diodori, Tarsensis tum ep., potissimum auctoritate episcopus creatus est[4]). Successit Olym-

---

sum nos ab haereticis bellum agi? omne metallum et omnem (l. omne v. squ.) locum desertum repletum est ex nostris hominibus propter doctrinam pietatis."

1) Annis fere 387. 388. maxima Antiochiae concitata est seditio, quae vix tandem Chrysostomi etiam ope, qui homilias viginti et unam tum habuit (II. p. 1 — 224.), sedata est.

2) Cf. Fac. 8, 4.

3) Saepius Theodorus haereticorum laudatur oppugnator cf. Cyrill. Alex. in Act. C. Const. II. V. l. I. p. 109. (Fac. 3, 5.), Ioh. ap. Fac. 2, 2. al., Ibas in Iustinian. ep. in Bandinii catal. codd. Mss. bibl. med. Laur. I. p. 184. (Fac. 2, 3.), Theodoret. h. e. 5, 39. — πάσης μὲν ἐκκλησίας διδάσκαλος, κατὰ πάσης δὲ φάλαγγος αἱρετικῆς ἀριστεύσας —. (Gregor. M. ep. VI. 31. cum scriberet, Sozomeni historiam ab apostolica sede non recipi, „quoniam multa mentiatur et Theodorum Mopsvestiae nimium laudet" errore Sozom. pro Theodoret. scripsisse dudum v. d. observarunt).

4) Hesych. l. c. „Antiochia relicta in Tarsum transmigravit, ex qua in Mopsvestiam transiit ordinatus in ea episcopus." — Leont. l. c. „Aiunt hunc (Th.), cum vellet rapere oculum Ciliciae Tarsum, postquam Diodorus — ab hac vita recessit (a. 394.), a Theophilo Alex. prohibitum fuisse, ne hoc auderet; ad eum enim legationem miserunt, qui tyrannidem patiebantur." Famam rettulit Leontius eamque mea quidem sententia non prorsus vanam. Quid vero, si eo animo Tarsum profectus esse visus est et vero etiam profectus est,

pio, Mopsvestiae [1]) episcopo. Episcopatu autem cum optime fungeretur et scriptis sacras literas persequeretur, magis magisque inclaruit. Concilio Constantinopolitano, quod a. 394. propter litem Agapii

---

ut Diodorum, dilectum praeceptorem, qui a morte haud procul abesset, episcopus exciperet? Sed Diodoro mortuo cum iam ipse episcopus esset, de episcopatu Tarsensi sibi acquirendo vix cogitaverit.

1) Mopsvestia (*Μόψου ἑστία* [cf. Strab. 14. c. 5. Cic. ep. ad div. 3, 8.] h. e. Mopsi domicilium, etiam Mopsos dictum cf. Plin. h. n. 5, 22. [27.] „Mopsos liberum, Pyramo impositum." Nomen accepit a Mopso, conditore, quem Argivorum regem et clarissimum augurem fuisse traditum est cf. Cic. de divinat. 1, 40. de nat. deor. 2, 3. Tertull. de anima c. 46. „Nam et oraculis hoc genus stipatus est orbis, ut — — Mopsi in Sicilia (l. Cilicia) — ." Nonnulla alia congessit Henr. Noris. l. l. I. p. 84 — 86.) celebris urbs erat in Cilicia secunda. Nomen urbis scriptores interdum depravatum exhibuerunt, sed depravationis origo haud obscura est. Syris ܡܡܨܝܣܛܐ (v. Assem. bibl. or. I. p. 400.) dicebatur, unde Graecis et Latinis interdum μ insertum est, *Μομψουεστία* cf. Sozom. h. e. 8, 2. Nicephori Caten. in Octat. II. p. 44. 226., Mompsvestia (Mompsvestenus, Mompsvestinae, sed l. Mompsvestiae) cf. Vigil. Const. Hard. l. l. III. p. 242. 243. 244. (Act. Conc. Chalced. X. Hard. l. l. II. p. 515. Mompsvestiae, Paris. Mampsvestiae), Marius Mercator autem cum Adiectivum modo mamsistenus cf. l. c. p. 615. 625., modo mamsuestinus p. 700., modo mansuestenus p. 702. formaret, vagam urbis appellationem, quae in vulgi ore versabatur, secutus est. Ceterum Theodorus interdum episcopi nomine omisso tantummodo Θ. (ὁ) *τῆς Μοψουεστίας* appellatur cf. Theodoret. h. e. 5, 27., latine Th. Mopsvestiae cf. Fac. 12, 5. atque etiam Th. Mopsvestenus cf. Fac. c. Mocian. schol. p. 815. Mira vero Victoris de Wegnern (Theodori Ant. quae supersunt. I. [Berol. 1834.] p. XVIII.) est opinio, Antiocheni nomine Theodorum ipsum solum in librorum suorum titulis se notasse, ab aliis autem de urbe, cui episcopus praefuisset, denominatum esse.

et Bagadii habebatur, quorum uterque episcopatum Bostrensem sibi vindicabat, interfuit [1]) ac tum quidem Theodosium imperatorem eius doctrinam, quem in ecclesia concionantem audivisset, admiratum eiusque colloquio delectatum esse [2]) existimo. Aliquanto post Chrysostomo cum rebus adversis conflictanti frustra quidem, sed quam tamen potuit maxime una cum Paeanio studuit opitulari [3]). Omnino qua erat auctoritate res ecclesiasticae, quae tum in oriente agebantur, ad eum pertinebant et cum multis ecclesiae orientalis doctoribus necessitate coniunctus erat [4]).

---

1) Cf. Harduin. l. l. I. p. 956.

2) Cf. Joh. ap. Fac. 2, 2., qui deinde adiicit: „Iam vero et a vestro imperio (Theodosii II.) pro sui reverentia et spiritali sapientia ei saepius attestatum est et vestris literis honoratus est.“

3) Cf. Chrys. ep. 112. III. p. 655. VI. p. 530. Fac. 7, 7. — — κἂν — πρὸς αὐτὰς τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατιὰς ἀπενεχθῶμεν, ἐπιλαθέσθαι σου τῆς ἀγάπης οὐ δυνάμεθα, τῆς γνησίας καὶ θερμῆς καὶ εἰλικρινοῦς καὶ ἀδόλου, τῆς τε ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἥν τε ἐπεδείξω νῦν· οὐδὲ γὰρ ἔλαθεν ἡμᾶς ὅσα καὶ εἰπεῖν καὶ ποιῆσαι ὑπὲρ ἡμῶν ἐσπούδασας —. cl. ep. 204. III. p. 713. Chrysostomum literas laudis plenas ad Theodorum Mopsvestenum dedisse, male negatur in Act. C. Const. II. V. l. l. p. 122., Justinian. edict. l. c. p. 317. 319.

4) De Theophilo ep. Al. v. Domn. ap. Fac. 8, 5. Cyrillus ep. Al., ad quem Iobi interpretationem misit, primo Theodorum saepius laudibus ornavit cf. Fac. 3, 6., Cyrill. Op. ed. Aubert. V. ep. p. 195. οὓς (Διοδ. καὶ Θεοδ.) ἦν ἄμεινον οὐκ ἐπαινεῖν, post vero cum lites nestorianae exortae essent, haereticum eum exagitavit cf. Cyrill. Op. l. c. p. 197. 198. al., imo singulari libro oppugnavit. (v. inf.). Memorabilis est locus Cyrilli, qui ap. Fac. 3, 3. (4. 5. 8, 6.) ita habet: „Et hos quidem labores (Theodori) nullus ausus est increpare, sed dextro decreto honorare studium rectorum dogmatum, quod in eis est“, contra in Act. C. Const. II. V. l. l. p. 109. „quos quidem labores nollet aliquis increpare, magis autem

Non omnem dum viveret haeretici erroris suspicionem effugit [1]). Episcopus enim cum nescio quo tempore in ecclesia Antiochena quaedam de Christi naturis [2]) pronuntiasset, quae minus recte habere viderentur, tantas vulgi turbas excitavit, ut satius duceret post paucos dies dicta sua publice retractare. Ita vulgi cupiditatem exstinxit [3]). Ecce prima quasi vestigia controversiae, ut ita dicam, nestorianae! Profecto iam tum ea erat in ecclesia orientali doctrinae diversitas, quae infaustam illam litem creavit. Alexandrini tota

---

decreto vestro (?) studium honoraret, si inesset eis dogmatum rectitudo.“ Hanc versionis diversitatem cave existimes fraude effectam esse. Ipsa Cyrilli verba alteri interpreti et priori quidem, opinor, fraudi erant. — Gregorius Nazianz. noverit nostrum, sed quas ad eum epistolas misisse dicitur v. v. c. Fac. 7, 7. eae ad Theodorum ep. Tyaneium scriptae sunt, ut recte iam Syn. Const. II. V. l. c. p. 109. et Iustinian. in edict. l. c. p. 317. monuerunt.

1) Non omnino recte Ioh. ap. Fac. 2, 2. „— nullam alicubi detractionem ab orthodoxis in vita suscipiens (Th.)—“ et Leont. de sectis Act. s. lectione (v. Thilo, V. S. R., Codex apocryph. N. T. I. p. LXXXI. n. 66.) IV. l. c. p. 686. — *καὶ οὐδεὶς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν (Διοδ. κ. Θεοδ.) ἐπελάβετό τινος αὐτῶν, ἀλλ' ἐγκώμια ἔγραψαν εἰς αὐτοὺς πολλοί· καὶ Βασίλειος γὰρ αὐτοὺς ἐγκωμιάζει καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος.*

2) Ipsa Theodori verba, quae offensioni fuissent, in Act. C. Const. II. V. l. c. p. 99. afferuntur, sed utrum illa ex libro secundo de incarnatione (v. inf.) an ex illa oratione sumta sint certo non dixerim. Theodorum tum vocem *θεοτόκος* vituperasse Leontius c. Nestor. et Eutych. l. III. l. c. p. 686. perhibet, coniectura credo a Nestorii illius vocabuli vituperatione petita. Quidquid est, Theodori de Christi naturis dicta tum multos offendisse certum esse debet.

3) Cf. Ioh. in Act. conc. Ephes. Hard. I. p. 1329., ap. Fac. 10, 2., Cyrill. l. c. p. 197. — *λίθοις αὐτὸν (Θ.) βαλόντες ποτὲ ἐν τῇ παρ' αὐτοῖς ἐκκλησίᾳ τολμήσαντά τι παραφθέγξασθαι βραχύ.* (?).

sua indole ab Antiochenis diversi et a diversis principiis theologicis profecti nonnisi ad tempus orthodoxiae vinculo cum illis contineri poterant. Haereticis debellatis quam inter se distarent magis magisque intellectum est.

At vero Theodorus diversitatem illam nondum satis perspexit ideoque vituperatus facile eo ductus est, ut quae ambigue dicta visa essent retractaret. Nihilominus in ipso Theodoro, quo nemo constantior atque etiam audacior Antiochenorum viam persecutus est, primaria litis nestorianae ratio quaerenda est ac facilis coniectura erat, in bello, quod iam ecclesiae orientali in duas maxime partes disiunctae instaret, Theodori nomen incolume esse non posse [1]. Iam cum occiden-

---

1) Disceptandum erat, utrum iam Alexandrinorum an Antiochenorum theologia orthodoxa esset. Haec autem ex ipsa Antiochenorum indole nata sensim ac paullatim radices egit, cuius Theodorus non auctor, sed gravissimus dux exstitit. Itaque in ecclesiis orientalibus exclamatum: *αὐξείτω ἡ πίστις Θεοδώρου· οὕτω πιστεύομεν ὡς Θεόδωρος* cf. Cyrill. l. c. p. 197. et Theodori orthodoxia diutissime quam fieri potuit maxime vindicata. Quod vero Alexandrinorum furor primo in Nestorium potissimum se convertit, id rationibus illius temporis, non causae Theodori bonitati tribuendum. — Ceterum multi procul dubio Theodoro tum Antiochiae tum Mopsvestiae erant discipuli, sed ad eos Nestorium referendum esse nego. Est enim manifestum, Theodorum Nestorii magistrum utpote nestoriani erroris auctorem a veteribus vocari cf. Fac. 2, 2. 3, 1. 2. 4. 7, 7. 10, 1. 2. 5. 11, 1. cl. l. 9, 3. 11, 7. Iustinian. ep. Bandin. l. l. I. p. 169. cl. p. 182. Cyrill. l. c. p. 197. 198. (Theod. Raithu ed. Carpzov. Helmst. 1779. 4. p. 27. *υἱὸς ἦν (Νεστ.) τοῦ Κίλικος (Θεοδ.), τοῦ δὲ Σαμοσατέως (Παύλου) ἀπόγονος.* In encomio arab. in Iacobitas Theodorus Nestorii ex sorore nepos dicitur! cf. Assem. b. o. I. p. 60.). Sed multa debet Nestorius Theodoro, cuius et libros legerit quemque ipsum etiam cognoverit. cf. Joh. in Act. Conc. Ephes. I. p. 1329.

talis etiam ecclesiae invidiam eo sibi contraxisset, quod Pelagianorum patrocinium susceperat [1]), in tempore sane a. 428. in ecclesiae pace [2]) supremum diem obiit. Vix enim mortuus erat, cum magna cupiditate in eum saeviretur [3]). At centum demum et viginti quinque annis post, ecclesia multis rixis et turbis conquassata, eius memoria anathemate obsignari potuit.

De ingenio Theodori paucis absolvam. Non caruit illud fervore, sed ita, ut mentis omnia rite ponderantis tranquillitas semper praevaleret illumque fervorem compesceret. Egregiae multae animi dotes, neque tamen singulare ingenium, quale est paucissimorum hominum, quos divino afflatu concitatos dixeris. Magna industria, non contemnendae literarum, inprimis sacrarum copiae [4]). Sed philosophiae interiores recessus videtur non penetrasse. Ne multa. Ab aliis inventa facili negotio sua fecit, optime perspexit, amplificavit etiam iisque addidit nova.

Talis cum esset non novam quidem viam aperuit, liberiorem tamen scholae antiochenae disciplinam, quae eius

---

Quod teste Evagrio h. e. 1, 2. Theodulus rettulit, Nestorium a. 428. Constantinopolin proficiscentem Mopsvestiae Theodorum convenisse, non quidem cum temporum ratione pugnat (Garner. diss. I, historia Theodoreti c. 4. 4. v. s.), sed ideo suspectum habeo, quod additur, Nestorium Theodori doctrina tum audita a recta pietate deflexisse.

1) De rationibus, quae Theodoro cum Pelagianis intercesserunt, infra disputabo.

2) Cf. v. c. Fac. 2, 1. 2. 10, 1.

3) Iam Mar. Merc. l. c. p. 700. Theodorum, inquit, omnes fere catholici haereticum esse cognoscunt.

4) Sozom. l. l. Θ. *ἀνὴρ καὶ τῶν ἱερῶν βίβλων καὶ τῆς ἄλλης παιδείας ῥητόρων τὲ καὶ φιλοσόφων ἱκανὸς* (*ἱκανῶς*?) *ἐπιστήμων*. Paullo post *πολυΐστωρ* dicitur.

eius ingenio maxime erat consentanea, et scr. s. interpres[1]) et dogmaticus[2]) clarius et accuratius persecutus est.

Tum theologi multum temporis in disputationibus polemicis consumebant atque in orientis plagis Ariani maxime et Apollinaristae confutandi erant. Sed ipsa doctrina ecclesiastica de Christo θεανθρώπῳ, quae vindicanda erat, duas cautiones habebat, unam, ne Christi naturas confunderes, alteram, ne eas ita dirimeres, ut duplicem personam afferres. Theodorus autem haud scio an eo, quod posterius vitium incurrit, haereticos illos melius etiam refellerit. Armis, quae sobria et philosophia et ars script. s. interpretandi sibi suppeditasset, adversarios ita adortus est, ut non facile iis locum relinqueret, quo evadere possent. Accidit autem ei, ut interdum nimius esset in asseverando disputaretque argutius quam verius. Ita in disputandi fervore ei excidere potuerunt, quae improbaret ipse,

1) De Theodoro interprete disputarunt, sed minus accurate Rich. Simon (Hist. crit. des principaux commentateurs du N. T. Rotterd. 1693. p. 443 squ. R. Simons krit. Schriften über das N. T., — übers. von — Cramer. I. Halle 1776. p. 466. 467.), J. Franc. Buddeus (Isag. hist. theol. in theologiam universam. Lips. 1730. p. 1404 squ.), J. A. Ernesti (Opusc. theol. Lips. 1792. p. 450 squ.), J. Georg. Rosenmüller (Historia interpretationis libror. s. in ecclesia III. Lips. 1807. p. 250 squ.), Muenter (Ueber die antiochen. Schule in Staeudlini et Tzschirneri Archiv für alte und neue Kirchengesch. I. 1. Lips. 1813. p. 17 squ.) et Ang. Maius l. l. VI. (Rom. 1832.) p. XV squ. Nonnulla, quae huc pertineant, infra disseram. Ven. Sieffertus (Th. Mopsv. V. Ti sobrie interpretandi vindex. Regimonti 1827. 8. p. 40 squ.) de Theodori typologia bene exposuit.

2) Theodori doctrinam optime enarravit A. Neander, V. S. R., (Allg. Gesch. der christl. Religion u. Kirche. T. II.).

cui rei Facundus in Theodori defensione haud parum tribuit. Disputavit autem more illorum temporum acerbissime [1]).

Etiam orator non indisertus fuisse dicitur atque sane credibile est, Theodorum pro rostris sacris de rebus theologicis non male dixisse, neque tamen ab iis ornamentis eum instructum fuisse probabile, quibus orator magnus censetur [2]).

Maxime scriptor excelluit et magis etiam laudandus esset, si minus verbosus esset eiusque oratio lenius flueret.

Omnino vero Theodorus in summis ecclesiae graecae doctoribus numerandus est. Multum valuit dum viveret, cum vero diem obiisset maiorem etiam vim in ecclesiam exhibuit. Quid multa? Caret ecclesia graeca Augustino suo, sed pauci doctores graeci Theodoro maius momentum in eam habuerint.

---

1) Eo etiam haud immerito a Leontio l. c. p. 686. notatur, quod acerbius in commentariis suis in s. doctores invectus sit.

2) De indole sacrorum illius temporis oratorum v. C. Ullmann, V. S. V. (Gregorius v. Naz. der Theologe. Darmst. 1825. p. 188 sq.).

PARS POSTERIOR.

DE THEODORI SCRIPTIS[1]).

Theodorus non quidem plus decem millia, permultos tamen libros conscripsit [2]). Sed commentario in

1) Pauca tantum de iis nonnulli scriptores veteres occasione data literis consignarunt. Primus quód sciam Ebediesu, ep. Sobensis, Nestorianus († a. 1318.), in librorum omnium ecclesiast. catalogo ed. ab Abrahamo Echellensi. Rom. 1653., multo vero accuratius ab Ios. Sim. Assemano in bibl. or. III. I. p. 3 sq. (A. F. Pfeiffer Asseman's Or. Bibl. — in einen Auszug gebracht. Erlang. 1777. II. p. 337 squ.) Theodori libros recensuit, sed eos tantum, quos Nestoriani de graecis in syriacum sermonem verterant, quamquam praeter illos Theodorum paucissimos conscripsisse verisimillimum est. Posterioribus vero temporibus accuratius de Theodori scriptis disputarunt du Pin (Nouvelle bibliothèque des auteurs eccles. T. III. Par. 1698. p. 91. 92.), Caveus (Scriptor. eccl. historia literaria. Colon. Allobr. 1720. p. 247 sq.), Tillemont (l. l. XII. p. 444 sq.), Fabricius (l. l. X. p. 352 squ.), Ceillier (Hist. générale des auteurs sacrés et eccl. T. X. Par. 1742. p. 492 squ.), Schroeckh (l. l. XV. p. 189 squ.) et Ang. Maius (l. l. I. p. XIX squ. VI. p. VI squ.), inter quos Tillemont, Fabricius et ex aliqua parte Maius etiam excellunt. Praeterea Assemanus l. l. p. 30 squ. ad Ebediesu catalogum plura de illis attulit. Siefferfus l. l. p. 24 squ. de iis libris disseruit, quos Theodorus de V. T. scripsit. Sed disquisitio de fragmentis Thi Mi, quam le Bret programmati Tubing. a. d. XXI. Decbr. 1790. p. p. praemisit, fere nihil continet nisi brevissimam narrationem de Thi vita deque rebus theodoreis post eius mortem gestis.

2) Ioh. ap. Fac. 2, 2. cupide Theodorum contra Proclum defendens — „post multa, inquit, certamina et post decem

XII. prophetas minores excepto nobis çerte pauca tantum eorum fragmenta reliqua facta sunt, quod in tantis turbis de Theodoro vix mortuo excitatis mirum videri non potest. Nihil quidem egerunt, qui primo ut publice damnaretur summo quo poterant studio nitebantur [1]), eo tamen factum est, ut eius libri in

---

millia libros *adversus haereses* conscriptos— periclitatur quae haereticorum sunt sustinere —.“ Graviter enuntiavit, quam turpe esset, virum, qui permultis libris haereticos impugnasset, haereticum damnari atque animo commotus ut erat, numero, quem rotundum appellant, eoque magno usus est. (Cf. Ioh. ap. Fac. 8, 1. — decem millia adversus nos mala minantur — decem millia talia et his similia invenimus —. 8, 4. 11, 1. — agonibus — decem millibus. Fac. 10, 4. — ex innumeris eius (Thi) libris —. Omnino μυρίοι ut Romanorum sexcenti saepe adhiberi in vulgus notum est. Cf. I. Cor. 4, 15. 14, 19. Hinc intelligitur, quid sibi velit passio decem millium martyrum apud Alexandriam in monte Ararath crucifixorum Hadriano et Antonino regnantibus cf. Act. Sanct. Iun. IV. p. 182.). Sed Pelagium pap. ep. III. ad Eliam et Istriae ep. Hard. l. l. III. p. 430. „Ecce quales plus quam decem millia librorum Th. scripsisse perhibetur.“ haec loci vis fugit, quem miror quod nonnulli v. d. ut Norisius l. l. I. p. 295. secuti sunt. — Ebediesu l. l. p. 31 squ. Theodori recenset 34 ܦܢܩܝ̈ܬܐ, 12 ܦܠܓ̈ܘܬܐ, 4 ܟܬܒ̈ܐ et 1 ܡܐܡܪܐ, quare vereor, ut recte habeat versus secundus ܗܘܝ ܚܕܐ ܘܐܪ̈ܒܥܝܢ ܦܠܓ̈ܘܬܐ. Quid vero, si pro ܘܐܪ̈ܒܥܝܢ ܘܬܠܬܝܢ scribis?

1) Duae leges, quarum altera Theodosius et Valentinianus imperatores Nestorii libros, qui igni tradendi essent, legi vetuerunt v. Act. Conc. Ephes. P. III. Hard. l. l. I. p. 1716., altera Theodosius non solum de Nestorii verum de Theodoreti etiam libris idem constituit v. Act. Conc. Chalced. P. III.

multorum suspicionem caderent et magis magisque contemnerentur. A multis vero cum Theodori accusandi causa lecti essent (v. v. c. Ib. ap. Fac. 6, 3.), ab eius amicis occultati post rarius in iniquorum manus venerunt (cf. Leont. l. c. p. 690.). Saeculo sexto medio maximam certe partem etiamtum graece supererant, sed post sensim ac paullatim perierunt. Antea raro transscripti, post tantum non omnino neglecti sunt. Nimirum fere solis catenis Theodori quaedam fragmenta inserta sunt, non prorsus illa quidem spernenda, sed quae plerumque parum ad res eius dogmaticas faciunt. Praeterquam enim quod Theodorus in commentariis suis raro ad rationes dogmaticas respexit, catenarum auctores fere ea tantum haereticorum transscribere ausi sunt, quae cum ecclesiastica doctrina conciliari posse viderentur (v. v. c. prooem. cat. in Ioh. ed. a Corderio). Praeterea caute utere catenis, ne Theodoro perperam tributa theodorea habeas. Graviora sunt reliqua fragmenta, quae cum Theodori aut accusandi aut defendendi causa allata sint eius doctrinam optime illustrant. Sed eius adversariis fidem denegavit Fr. Muenter (Fragm. patr. graec. I. Hafn. 1788. p. 118.), cum iam Theodorus ipse de libris suis ab Apollinaristis interpolatis ap. Fac. 10, 1. conquestus esset. Perperam. Nam ut hic quidem

---

l. l. II. p. 673. 674., ex parte in Act. C. Const. II. V. I. l. III. p. 104 squ. et in Pelagii ep. III. ad Eliam l. l. III. p. 433. leguntur, ita tamen, ut Diodori et Theodori nomina fraude adiecta sint. (Theodos. et Valentinian. ap. Fac. 8, 3. „— — ne quis adversus eos, qui in eius (ecclesiae) pace defuncti sunt, quidquam de cetero tale praesumat.“). Patet ex his, Ang. Maium l. l. I. p. XXII. praecipuam amissorum Theodori librorum causam male ab illis legibus repetiisse. Sed non Pelagium illas leges adulterasse (Sieffert l. l. p. 25.) certum est.

quid de illa Apollinaristarum fraude statuendum videatur omittam (v. infr.), illa fragmenta et Theodori indoli et inter se bene conveniunt, nonnulla etiam eadem in diversis scriptoribus afferuntur. Neque vero diffiteor, interpretes nonnulla obscurius, vel etiam minus accurate latine vertisse, quamquam Theodori mentem fere facili negotio adipiscaris.

Constat Nestorianos plerosque libros Theodori, quem gravissimum doctrinae suae auctorem sequerentur [1]), in linguam syriacam transtulisse [2]) iisque religiose usos esse neque dubito, quin apud eos non

---

1) Interpretem scr. s. inprimis maximi eum fecerunt v. v. c. Assem. bibl. or. III. I. p. 342. 448. 452. III. II. p. 227. ideoque damnati sunt, qui eius commentarios non reciperent v. Assem. l. l. III. I. p. 84. Dicitur ܛ. ܠ. ܢܗܪܐ ܕܥܕܬܐ ܘܡܦܫܩܢܐ ܕܡܦܫܩܢܐ v. Assem. l. l. p. 342., vulgo autem κατ' ἐξοχήν interpres (ܡܦܫܩܢܐ) v. Assem. l. l. p. 80. 84. 85. al.

2) Paulo post Theodori obitum exstiterunt Edessae maxime (de schola Edessena v. Ven. Caes. a Lengerke de Ephraemi Syri arte hermeneutica. Regimont. 1831. p. 82 sq.), qui eius libros de Graeco in Syriacum transferrent, quos eo potissimum consilio ductos esse, ut Nestorio damnato Theodori auctoritate pro sua doctrina propugnarent credibile est cf. Liberat. brev. c. 10., Procl. in Act. Conc. Const. II. VI. l. l. p. 142. (120.) cl. p. 144. Ac tum quidem interpretes fuisse perhibentur Ibas (Sob. ܗܝܒܐ Syr. ܗܝܒܐ Edessenam sedem vix adeptus [a. 435.] accusatus est, quod Theodori libros in linguam syriacam transtulisset v. Assem. l. l. I. p. 200. ac per eius epistolas et versiones orationum [ܕܐܦܪܝܡ] et commentariorum magistrorum eius Persarum regionem Nestorianismo infectam esse scribit Simeon Beth-Arsamensis v. Assem. l. l. I. p. 350.), Cumas (ܩܘܡܣ), Probus (ܦܪܘܒܐ) v. Assem. l. l. III. I. p. 85. et Maanes

solum innumera Theodori fragmenta, verum integros etiam libros invenire possis, quorum aditus ut nobis tandem aliquando detur optandum est. Ad hoc enim usque tempus unum tantum, quod sciam, fragmentum syriacum, quod infra transscribam, publici iuris factum est.

His praemissis de singulis scriptis, quae propter argumentum in quinque genera dispescui, dicendum.

Cap. I.

DE DUOBUS THEODORI LIBRIS ARGUMENTI HERMENEUTICI.

Quaestio de allegorica scr. s. interpretatione, quae iam antea mota erat, Theodori etiam aetate et fructuosius quidem agitata est. Nimirum cum allegorica interpretatio pluribus doctoribus christianis ideo maxime se probasset, quod ita dubiis scr. s. locis honorem adiicere liceret, qui allegoriarum usus primo cautius in auxilium vocabatur sensim ac paullatim

---

v. Assem. l. l. II. p. 402. III. I. p. 378. Liberat. l. c. „— ut ipsa eorum (antiquorum patrum, maxime Diodori et Theodori) volumina malitiose in Syrorum linguam et Armeniorum atque Persarum transferrent.“ et Leont. l. c. p. 687. „Libros tuos ii qui tuae sectae sunt in sermonem chaldaicum et armenicum verterunt.“ nonnisi syriacam illorum librorum versionem intellexerunt. Ceterum iam tum omnes fere Theodori libros, quos Ebediesu recensuit, versos esse probabile est. Illae autem versiones sensim ac paullatim corruptae sunt, interdum etiam dedita opera. Sic Abulbircat testatur, versionem commentariorum in evangelia ab Iacobitis reformatam esse, reiectis iis, quae ad Nestorianam haeresin spectarent cf. Euseb. Renaudot. Liturg. or. coll. II. p. 622. Sed Nestorianos Theodoro libros quosdam supposuisse non credo. Syriacae illae versiones post arabice redditae sunt.

latius vagabatur, usque dum Origenes allegoricas rationes accuratius illustrare conaretur. Quamquam vero iam tum interdum intellectum est, quam dubia atque infirma ratio origeniana esset, neque Origenes tamen satis accurate refutatus est, nihil enim egit Nepos suo ἐλέγχῳ ἀλληγοριστῶν (cf. Euseb. h. e. 7, 24.), neque melius allegoriarum ratio enucleata. Imo posteriores patres graeci etsi non ea qua Origenes licentia in scr. s. grassabantur, in universum tamen Origenem plus minus secuti sunt. At contrariam plane rationem inierunt patres quidem antiocheni, qui exegeticam formulam a patribus (antiochenis) acceptam ratione et via ita excoluerunt, ut iam ab illis interpretibus plane distarent. Non licet quidem accuratius enarrare, quae temporum decursu Antiochiae scr. s. fuerit interpretatio, probabiliter tamen coniicias, cum priores ipsum N. T. secuti plerumque historicam explicationem iniissent nec prorsus tamen allegorias repudiassent, Eusebium Emes., Diodorum Tars. et magis etiam Theodorum allegoriis plane reiectis historice scr. s. exposuisse. Ita vero ne de auctoritate scr. s. detraherent ac doctrinae christianae damnum afferrent, ad typicam interpretandi rationem confugerunt, non quidem ab se inventam illam, accuratius tamen explicatam. Iam non arduum erat edisserere quam arcta esset V. T. cum rebus christianis necessitas. Ceterum iam ex his intelligas, qui Theodorus cum de V. T. in universum, tum de auctoritate nonnullorum eius librorum liberalius sentire potuerit imo debuerit.

Theodorus singulari eoque satis amplo libro allegoristas, Origenem praecipue, refellit. Idem enim haud dubie liber est, quem Ebediesu l. c. p. 34. quinque tomos adversus allegoricos (v. et p. 19.) dixit et Fac. 3, 6. librum de allegoria et

historia contra Origenem scriptum (v. et. 1, 2. 4, 4. Liberat. brev. c. 24.). Patet ex 1. Fac. 3, 6., ubi breve libri fragmentum legitur, eum et ad Cerdonem quendam et aliquanto post interpretationem Psalmorum (v. inf.) scriptum esse, sed quam viam in eo Theodorus ingressus sit non liquet. Quamquam non obscurum est, eum cum allegoristas impugnaret suam etiam interpretandi formulam exposuisse. Diversus erat Diodori liber *τίς διαφορὰ θεωρίας καὶ ἀλληγορίας* (cf. Suid. s. v. Diod.), cuius argumentum hoc fuisse: diversas inter se esse allegoriam, qua historica veritas aut tollatur aut fere nihil nisi involucrum alius plane rei sit, et theoriam, qua salva veritate historica typicum etiam sensum in verbis inesse emergat: in universum quidem mihi cum Caes. a Lengerke l. l. p. 145. 146. convenit, sed quod idem v. d. docuit, *θεωρίαν* interpretationem vere mysticam indicare, eo illa sententia neutiquam firmatur. Sane voc. *θεωρία*, de cuius origine v. ill. Lobeck. Aglaoph. I. p. 14., latissime patet et a patribus de interpretatione allegorica, morali, typica, denique mystica adhiberi poterat v. Suicer. Thes. eccl. s. v. *θεωρία* et Caes. a Lengerke l. l. p. 147. squ., sed Diodoro notio eius satis definita et distincta esse debebat. Itaque non dubito, quin *θεωρίαν* nonnisi typicam interpretationem, quippe quae ex meditatione rerum caelestium et oeconomiae scr. s. manaret, vocaverit [1]). In eo autem illi libri diversi erant, quod cum Diodorus nonnisi diversitatem interpretationis typicae et allegoricae explanasset, Theo-

1) Socrat. h. e. 6, 3. — *Ψιλῷ τῷ γράμματι τῶν θείων προσέχων γραφῶν τὰς θεωρίας αὐτῶν ἐκτρεπόμενος.* Pari modo de Diodoro Sozom. h. e. 8, 2. Sed hi voc. *θεωρία* allegoricum sensum indicarunt.

dorus quid inter historícam et allegoricam explicationem interesset docuit.

Etiam liber de obscura locutione (ܕܡܡܠܠܐ ܐܘܣܩܪܐ) cf. Ebediesu l. l. p. 34. videtur argumenti hermeneutici fuisse, sed quale fuerit coniiciendo enucleare non audeo.

Cap. II.

DE THEODORI IN LIBROS V. T. COMMENTARIIS.

In V. T. lectitando et interpretando multum Theodorus temporis et studii collocavit et cum nec tardo nec timido ingenio esset plura nova de eo invenit et protulit. Quid de singulis nonnullis libris censuerit infra dicam, omnino autem V. T. libros in historicos, propheticos et qui pro doctrina hominum scripti essent distribuit. Ad hos, quorum scriptores prudentiae, non prophetiae gratiam accepissent, rettulit Proverbia, Ecclesiasten, Salomonis libros, et Iobum cf. Act. C. Const. II. IV. 63. l. c. p. 86., 68. p. 88. Sed Canticum Canticorum plane despexit v. inf. et duos libros Paralipomenon atque Esdram repudiavit cf. Leont. l. c. p. 687. Eos autem libros, quibus minorem aut nullam etiam auctoritatem statuit, aliter ac reliquos interpretatus est. Horum enim verbis cum etiam atque etiam inhaereret, illorum ea quae minus sibi quadrare videbantur audacissime reprehendit. Ipsa autem interpretatio interdum quidem bene comparata erat, nova etiam, sed ut reliqui interpretes graeci ecclesiae veteris ita Theodorus etiam intellectum V. T. non multum adiuvit, cum linguae hebraeae ignarus solam LXX. interpretationem, quam maximi faciebat, comparatis reliquis graecis versionibus nonnullisque interpretibus illustraret. Tantam

vero molestiam eius lingua et indoles ei creavit, ut quod multa peccavit excusandus potius quam vituperandus sit. Habet tamen suas virtutes. Ceterum singulos suos commentarios, quos libris distinxit [1]), ad viros quosdam misit, quorum tamen unus tantum duove qui fuerint scimus.

A. *Commentarius in Psalmos.*

Inter omnes Theodori libros commentarius in Psalmos, quem Ebediesu teste l. c. p. 31. quinque tomis ad Cerdonem eiusque fratrem scripsit, tempore primum locum sibi vindicat. Nimirum cum Theodorus ipse ap. Fac. 3, 6. (10, 1. 5.) dicat, se „ea quae scripta essent in Psalmos etiam prima ceterorum omnium scripsisse", quod idem Hesych. l. c. p. 104. testatur, in errore versari Chron. Edessen., quod XLVI. Assem. l. l. I. p. 400. Theodorum anno DCCXIV. (403. 401?) scripturas s. interpretari incepisse narrat, iam ex eo intelligitur, quod plures Theodori libros multo ante illum annum compositos esse nihil certius est. Sed rumori, cuius Leontius l. c. p. 686. meminit „hunc, inquiens, aiunt non amplius quam decem et octo annos natum in scripturas debacchatum esse: non enim nisi debacchationes scripturarum interpretationes, quas in eas composuit, appellare possum" fidem derogo. Verissime Tillemont. l. l. p. 444.: „Mais il en avoit prés de vingt (sc. ans) avant sa seconde retraite (v. s.): et il n' y a pas d'apparence qu'il eust encore rien écrit." In fragmentis autem commentarii iuvenis eruditio et audacia deprehenditur, non pueri imperitia et lascivia. For-

---

1) Sed tomorum, quos Ebediesu commentariis tribuit, ratio non in Theodoro sed in interpretibus syriacis quaerenda.

tasse Chrysostomi altera ad Theodorum epistola rumorem illum effecit.

Pleraque commentarii fragmenta viros d. hucusque latuerunt. In Act. C. Const. II. IV., tribus illis 20 — 22. p. 78. exceptis, de quibus ad comment. in XII. prophetas dicendum, duo tantummodo fragmenta leguntur 23. (de Ps. 21, 17. 18.) [1]) et 24. p. 79. (de Ps. 68, 21.), nam quae 19. p. 77. et V. p. 94. inveniuntur, ea ex libris de incarnatione sumta sunt v. inf., unum ad Ps. 44. in Facundo 9, 1., permulta contra continet „expositio patrum graec. in Ps. a Balth. Corderio S. I. ex vetustissimis S. Caes. Mai. et Seren. Bavariae Ducis Mss. cdd. ἀνεκδότοις concinnata, in paraphrasin, commentarium et catenam digesta, latinitate donata et annotationibus illustrata. T. III. Antverp. 1643. 46. F. [2]).“ Sed de singulis tomis singulatim disserendum.

Ac primus quidem tomus Θ. Ἀντιοχείας nonnulla exhibet p. 8. (de Ps. 1, 1.), 272. (de Ps. 15.), 276. (15, 8.), 296. (16, 11. 12.), 328. (17, 8.), 574. (32.), 575. (32, 1.). Praeterea quaedam solo Theodori nomine notantur, quae sintne Theodori Heracleotae an Mopsvesteni constitui non posse Sieffert l. l. p. 30., qui hac catena non ita ut debebat usus est, perperam perhibet. Imo Theodoreti sunt, quae p. 15. (fortasse quae ibidem Theodoreto tribuuntur Theodori sunt), 44. 137. 165. 189. 199. 200. 215. 260. 275. leguntur [3]), sed reli-

---

1) Adduco lectores more Theodori ad LXX. interpretationem V. T.

2) Barbari catenam (Aurea in L davidicos Ps. doctorum graec. catena. Interprete Dan. Barbaro. Venet. 1569.), quae Theodori Antioch. etiam pannis contexta est v. Thom. Ittig de bibliothecis et catenis patrum. Lips. 1707. 8. p. 658. in pluribus bibliothecis frustra quaesivi.

3) Nominum Theodoreti et Theodori cum per compendium scriberentur confusio proclivis erat cf. Montf. Palaeogr. gr.

qua p. 32. (de Ps. 2, 7.), 195. (9, 16.), 330. (17, 11.), 963. (49.) cur Mopsvesteni esse neges nulla ratio est. Ceterum quae Schulze in edit. Theodoreti I. p. 792. 793. ex cod. flor. de Ps. 30, 3. attulit: ea Theodori esse admodum probabile.

In altero catenae tomo permulta Theodori afferuntur, quorum pleraque Mopsvesteno vindicanda sunt. Sane catenarum fides fere non magna, in multis etiam Theodorus Heracleota, Diodorus et Theodoretus cum Mopsvesteno conveniunt, huius tamen lingua interpretandique ratio fere manifestis notis dignosci potest. Quid vero? Ut alias difficilius theodorea odoreris, ea quae ex commentariis in Ps. petita sunt investigare nihil est negotii. De Psalmis enim cum breviores sint et ad diversas res referri possint, illi interpretes minus consentiunt, maxime autem Theodorus plerumque ab illis dissidet, qui hic quidem multa novavit v. inf. Illa vero Theodori fragmenta cum in Theodoreti et Th. Heracleotae commentariis (pars huius Heracleotae commentarii in catena Corderii singulis Ps. praemissa est) non legantur, sed cum illis fere pugnent v. v. c. de Ps. 67. dicta, praesertim ubi quo singuli Ps. pertineant edisseritur, contra inter se et iis, quae de Theodoro Psalmorum interprete accepimus belle conveniant, Mopsvesteni esse certum est. Ceterum haec etiam catena communi catenarum labe infecta est atque haud pauca fragm. perperam quibusdam interpretibus tribuuntur, sic nonnulla Theodoreti in Th. Heracleotae commentariis leguntur, ideoque nolim praefracte contendere, omnia quae non spuria aut

---

p. 347. Sed maior negligentia in cod. DCXVII. bibl. vatic. observatur, in quo legitur interpretatio continua in Ps. Θεοδώρου Ἀντιοχέως sed quae Theodoreti est cf. Ang. Mai. l. l. I. p. XXII.

certe dubia indicabo haud dubie Theodori esse. Possunt nonnulla falso Theodori nomine, alia contra Theodori male alius nomine notata esse, ita quae p. 574. Theodoreti afferuntur videntur Theodori esse, sunt ea tamen levioris momenti, quae cuiusnam sint non multum refert. In his catenae auctoritatem sequi tutius est, quam coniectando nugari. Oedipo enim opus est. De singulis fragm. ut iam loquar, spuria sunt quae p. 241. (v. p. 234.), 291. 296. (Ὁλοκαυτώματα —.), 402. (Οὐδὲ γὰρ —.), 632. (Συμπαραλαμβάνει —.) leguntur, reliqua huc referenda p. 185. squ. (Οἰκείαν λέγει — .), 215. (v. p. 210.), 235. 252. (v. p. 248.), 268. 269. 273. 288. (v. p. 283.), 365. 475. 597. 675. omnia videntur Theodoreti esse, dubia vero habuerim p. 57. 182. (Ταῦτα δὲ —.), 189. 270. (v. Theodoret. op. I. p. 1035. n.), 293. (Εἰς ζωὴν —.), 295. 297. 349. (Οὗτός φησιν —.), 351. 368. (Ταῦτά σου —.), 451., quae praeterea Theodori afferuntur ea paucis exceptis v. inf. Mopsvesteno assignare non dubito. Horum autem cum magna copia sit, nunc quidem ad ea tantum, quae mihi prae ceteris notatu digna videntur, lectoris animum advertere placet: p. 25. 27. (de Ps. 52, 5. 7.), 35. (53, 1.), 54. 61. (54, 3. 14. Posterior l. uberior etiam in cod. 1. Theodoreti se insinuavit cf. Theodoret. op. I. p. 963. n.), 91. 94. squ. (55, 3. 7. Posteriori l. de discrimine disseritur, quod inter LXX. et Symmachi interpretationem V. T. intercedat, v. praet. p. 200. 503.), 132. 134. (57, 4. 5. cf. quae ad haec l. adnotant Th. Heracl. p. 126. et Theodoret.), 140. (57, 11. 12.), 158. 159. 162. 165. (58, 8. 12. 13.), 180. 181. 182. (59, 4 — 6.), 357. (67, 19.), 411. (68, 28.), 469. 471. 478. (71, 5. 7. 17.), 502. (72, 10.), 532. (73, 4.), 551. 552. 555. 556. (74, 3. 7. 9. In ultimo l. pro *Βαβυλώνιοι* leg. *Ἀσσύριοι*. Ceterum cf. quae ad h. l. Theodoret. et Th. Heracl. adnotant.), 630.

(77.), 635. 642. (77, 8. 49.), 664. (78, 13.). Sed in iis, paucis illis, quae ad Ps. 81 — 100. passim Theodori nomine notantur, Theodorum non agnovi. Nonnulla eorum haud dubie theodoretea sunt.

De fragmentis in tertio tomo Theodori nomine allatis p. 230 — 542. difficilius dictu. Sex Theodóreti sunt p. 230. 307. 361. 450. 515. 516., novemdecim meo quidem iudicio a Mopsvesteno prorsus abhorrent p. 319. 321. 348. 359. 362. 363. 377. 405. 407. 408. 445. 447. (v. p. 443.), 448. 462. 489. 491. 510. (v. p. 508.), 512. 513. et quae restant XLIII. nihil peculiare habent, quo eorum auctorem dignoscas atque omnino nullius fere momenti sunt. Suspicor pleraque eorum Th. Heracl. aut quod magis placet Diodori esse cf. fragm. Diodori in t. II. p. 705 — 962.

Fragmenta Mopsvesteni insunt in cat. ined. cod. X. bibl. Coislin. cf. Montf. Bibl. Coisl. p. 58. et in cat. ined. cod. XVII. bibl. Marc. Venet. cf. Iac. Morellii bibl. Marc. Venet. bibl. Mss. gr. et lat. I. (Bassani 1802.). p. 33. Caveus l. l. p. 249. „exstat, inquit, apud Cl. Galeum Argumentum longum in Psalmum XLV., in quo breviter percurrit historiam Judaeorum a tempore captivitatis usque ad Antiochum et Oniae fugam in Aegyptum.“

Ut iam indolem huius commentarii plane singularem paucis describam, dicendum primum, quantum id quidem fieri potest, quid Theodorus et de Psalmis in universum et de singulis Ps. statuerit. Is vero omnes Ps. a Davide, quem saepissime prophetae nomine insignivit, repetiit [1]) et Psalmorum insriptiones

---

1) Etsi in nullo fragm. hoc perspicue enuntiavit, eo tamen certum est, quod plures Ps., qui aliorum dicuntur esse, davidicos affert cf. v. c. Ps. 72. Corder. cat. II. p. 497. quodque

reiecit[1]) ideoque non mirandum, quod singulorum Ps. ὑποθέσεις nova et quae in multis a prioribus interpretibus recederet ratione constituit. Ac recte quidem secundum Theodorum Psalmos propter eorum argumentum in quattuor genera distribuas. Alios historicos appellare placet, quorum nimirum causa ac ratio in ipsis rebus Davidis populique hebraei sita erat. Huc referendi sunt Ps. 21. 69., quibus Dav. ad deum preces fudit, cum ab Absalomo premeretur (v. Act. Conc. Const. II. IV. 22. 23. Cord. Cat. II. p. 422. 424.), Ps. 71., quo sibi ac successori sapientiam a deo expetiit (v. l. l. p. 466.), Ps. 67., quem cecinit, cum arcam foederis ad se adduceret (v. l. l. p. 335.), Ps. 9. 15., quibus populi persona sibi accommodata gratias agit de hostibus finitimis a deo punitis (v. l. l. I. p. 272. Act. C. Const. II. IV. 21.). Maior est numerus Psalmorum propheticorum, quibus eos velim intelligas, qui fausta nonnulla et infausta, quae populo hebraeo usque ad tempora maccabaica obtingerent, portenderunt. Diversa tamen ratio est prophetarum et Davidis. Illi enim satis perspicue res futuras nuntiant, hic fere de rebus utpote factis loquitur. Sed hoc Theodoro parum ne-

---

Cosmas Indicopl., de quo infra pluribus dicemus, Christianor. opinio de mundo l. V. Galland. bibl. patr. XI. p. 482. 483. eandem sententiam accuratius exposuit. Quae hic eadem Theodorum statuisse existima.

1) Leont. l. c. p. 687.: „Inscriptiones hymnorum et psalmorum et canticorum penitus eiecit." Recte. Nec unquam enim inscriptionum in fragmentis rationem habuit ac ne potuisset quidem de singulis quibusdam Ps. ita ut statuit statuere, si inscriptiones genuinas i. e. fide dignas habuisset. Eas igitur post adiectas esse censuit, quae tantum non omnes nugas afferrent. Theodoretus, qui saepius Theodorum nomine eius non addito impugnavit cf. v. c. in Ps. I. p. 603. 1123., mea sententia etiam p. 605. 606. ad Theodorum respexit.

negotii facessivit. Statuit nimirum, Davidem, qui non tam futura praedixisset quam ea ut facta adhibuisset, fere in omnibus illis Ps. populi personam suscepisse [1]) et iam rationes dispexit, in quibus non quidem Davides sed populus constitutus esset, cum illis Ps. sua vis fuisset. Itaque populus diversis temporibus diversis in locis constitutus felix laetatur, deo gratias agit, deum celebrat, infelix moeret, deum invocat et implorat, vel etiam de deo dubius haeret, Davides propheta interpretis personam gerit. Theodorus autem hac ratione non solum magnam varietatem illis Ps. adiecit, verum quodammodo etiam dramaticam vim, cum praesertim eorum rationes accuratissime repperisse et enucleasse sibi videretur. Ad tria vero Ps. propheticos retulit. Alii enim ad cladem spectant Hiskiae tempore Assyriis a deo inflictam, Ps. 32. (— *προφητεύων* — *Δαβὶδ ὥσπέρ τινα ἐπινίκιον ὕμνον* — *τὸν ψαλμὸν ἀνεβόησε* —. v. Cord. Cat. I. p. 574.), 51. 52. 53. (v. l. l. II. p. 7. 26. 35.), 74. (— *προφητεύει* — *ὡς ἐκ προσώπου κοινοῦ πάντων τὴν εὐχαριστίαν* — *ἀναφθεγγόμενος*. v. l. l. II. p. 550.), alii ad res Judaeorum babylonicas, Ps. 70. (— *προαγορεύει* [*ἐκ τοῦ λαοῦ λέγων προσώπου*] — *ὅσα τε καὶ οἷα πείσονται, λέγων καὶ ὅτι εἰς διόρθωσιν αὐτοῖς ἔσται τοῦ βίου τὰ τῶν συμφορῶν, ὑπονίττεται δὲ ἅμα καὶ τὴν ἐπάνοδον*. v. l. l. p. 438.), 72. (— *ὡς ἐκ προσώπου ἐκείνων λέγοντος, οἷα εἰκὸς ἦν ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῶν συμφορῶν αὐτοὺς*

---

1) Cf. Cord. Cat. II. p. 265. *ἁπάσας — τὰς προφητείας ποιούμενος, ἐκ τοῦ προσώπου τὰ πλεῖστα ἢ καὶ πάντα σχέδον φθέγγεται τοῦ περὶ ὧν ποιεῖται τὴν προφητείαν, οὐχ ἁπλῶς ἀλλ' ἐκείνους παιδεύων εἴτ' ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς, ὥστε τοιούτοις ῥήμασι κεχρημένους τὴν εὐχαριστίαγ ἀποδιδόναι τῷ θεῷ, εἴτε ἐν ταῖς συμφοραῖς μετὰ τοιούτων λόγων καὶ τὰ πταίσματα ἐξομολογεῖσθαι καὶ τὰ ἀγαθὰ παρὰ τοῦ διδόντος αἰτεῖν θεοῦ.*

λογισαμένους ἀτοπώτατά τε καὶ ἀπρεπῆ περὶ θεοῦ μεταγινώσκειν ἐπὶ τούτοις μετὰ τὴν ἐπάνοδον. v. l. l. p. 497.), 76. (— *λέγει — ἀπὸ τοῦ ἐκείνων προσώπου ὡσανεὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον λεγόντων τὰ τότε συμβάντα καὶ τίνα ἐλογίσαντο.* v. l. l. p. 588.), 60. (— *προαγορεύει — οὕτω τὸν ψαλμὸν ἐκφωνῶν ὡσανεὶ αἰτούντων ἐκείνων τυχεῖν τῆς τοῦ θεοῦ βοηθείας ὁμοῦ καὶ τὴν ἐπάνοδον προυπισχνούμενος.* v. l. l. p. 198.), 64. (— *προαγορεύων — ἐκ τοῦ ἐκείνων προσώπου ταῦτά φησιν ἅπερ εἰπεῖν αὐτοῖς ἥρμοττεν τῆς ἐπανόδου μέλλουσιν ἀπολαύειν* v. l. l. p. 265.), 65. (— *προαγορεύει τὴν ἐπάνοδον. — φησὶν — ἐκ [προσώπου] μόνων τῶν παρ' αὐτοῖς θαυμαστῶν τε καὶ ἐναρέτων ἀνδρῶν* v. l. l. p. 287.), 80. (*Τὴν — ἐπάνοδον — προαγορεύων ἐπὶ εὐχαριστίαν ἅπαντας — προτρέπεται* —. v. l. l. p. 691.), plures vero ad res maccabaicas, Ps. 54. (v. l. l. p. 61.), 59. (v. l. l. p. 185.), 61. (v. l. l. p. 219.), 43. (v. l. l. p. 530.), 55. 58. (— *ἐκ τῶν Μακκαβαίων προσώπου λέγων ὅσα ἐκείνοις εἰπεῖν ἥρμοττεν ἐν ταῖς συμφοραῖς.* v. l. l. p. 88. 162.), 56. (— *φησὶν — — ὡς ἐπὶ γεγενημέναις νίκαις κατὰ τῶν ἐχθρῶν εὐχαριστούντων [τῶν Μακκαβαίων], εἰ καὶ ὡς ὀλίγου τινὸς ὄντος ἔτι τοῦ περιλιμπανομένου κακοῦ.* v. l. l. p. 110.), 57. (vafritiam, qua Demetrius rex et Tryphon contra Iudaeos uterentur praedixit. v. l. l. p. 129.), 68. 78. (*Προαγορεύων — διηγεῖται τῶν συμφορῶν τὸ μέγεθος — συνήθως μέντοι ὡς ἐξ ἐκείνων* —. v. l. l. p. 395. 660.), 73. 79. (*Τῶν Μακκαβαίων — διηγεῖται τὰς συμφορὰς, ὡς ἂν ἐκείνων λεγόντων τό τε μέγεθος τῶν τότε περιεχόντων αὐτοὺς κακῶν καὶ ἀπαλλαγῆναι τὸν θεὸν ἐπὶ τούτοις ἀξιούντων.* v. l. l. p. 529. 675.). Ceterum eos etiam Ps., quorum eadem erat *ὑπόθεσις*, eo Theodorus admodum variavit, quod varias iis subdidit rationes. Alios deinde Ps. ipse ethicos appellavit, quibus Davides modo omnibus hominibus (Ps. 48.), modo solis Iudaeis (Ps. 49. v. l. l. I. p. 963., Ps. 77. v. l. l. II. p. 631.) virtutis studium com-

mendasset. Sed horum etiam ratio inter se valde diversa erat. Quattuor denique Ps. **messianos** habuit (Ps. 8. v. Leont. in Mai. l. l. VI. p. 311., Act. Conc. Const. II. IV. 19., V. p. 94., Ps. 44. v. Fac. 9, 1.). Non satis recte Leont. (Galland. bibl. XII.) p. 687. „**Omnes** Ps. iudaice ad Zorobabelem et Ezechiam retulit, **tribus** tantum ad dominum reiectis." Nam Theodorum haud dubie secutus est Cosmas Indicopl. l. l. p. 483. — *ὁ Δαυὶδ ἠξιώθη ἐκ πνεύματος προειπεῖν περὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ ψαλμοὺς δ'., τὸν β'. καὶ τὸν η'. καὶ τὸν μδ'. καὶ τὸν ρθ'., ὅλους τοὺς δ'. δι' ὅλου εἰς αὐτὸν εἰρηκώς.*

Iam eos Ps. recensui, de quibus quid Theodorus statuerit ex fragmentis cognoscitur. Eum reliquos etiam ad quattuor illa genera rettulisse satis credibile est. cf. Cosm. Ind. l. l. p. 483. *ἡνίκα — ἐκινεῖτο ἐκ τοῦ πνεύματος προεῖπέν τε ἢ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ λαοῦ, ἢ περὶ τῆς ἐπανόδου αὐτῶν, ἢ περὶ ἠθῶν διδασκαλικά, ἢ περὶ προνοίας, ἢ περὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ.* Omnino vero omnes Ps., quamvis sua cuique primaria ratio ac vis fuisset, ad omnium utilitatem compositos esse censuit cf. Cord. cat. II. p. 497., I. p. 574. Ceterum in interpretando more suo versatus est. v. inf. Fere scriptoris sententiam aliis verbis repetiit, sed imaginum linguaeque rationes accuratius explicavit, ideoque in his lectores saepius ad hos commentarios allegat.

Profecto novam viam Theodorus ita persecutus est, ut nostram admirationem in se non convertere non possit. Sane quidem audax erat. Quis vero audaciam in iuvene iure reprehendat? At quae inceperat per temporis rationes ulterius prosequi non potuit. Commentarius ille iam tum et magis etiam postea orthodoxis stomachum movit cf. Hesych. l. c.[1]), Leont.

---

1) Non dubito, quin Theodoretus etiam cum in praef. in Ps. I. p. 603. scriberet: *διαφόροις — ἐντυχὼν ὑπομνήμασι,*

l. c., Fac. 3, 6. „— impugnatores s. synodi (Chalced.) ob hoc de illo ista iactare, quod in interpretatione Ps. quaedam moraliter exposuisse dicatur, quae in Christum magis dicta debent intelligi.“ Theodorum, ita illi, qui iudaice Psalmos historiae iusto magis aptasset, vaticinia de Christo evacuasse. Sed ipse etiam post ingenue professus est, se in Ps. explicandis multa peccasse, v. ap. Fac. 3, 6. „— Non autem quantam oportuerat habuimus circa istam rem (interpr. Ps.) diligentiam. Passi enim sumus quaecunque incipientes ut evenit in imperitia scribendi constituti, siquidem et multas immutationes illo tempore, quae nostra sunt susceperunt, quas non est praesentis temporis enarrare, ex qua causa magis negligenter a nobis composita sunt plurima et maxime illa, quae prima sunt.“ Duo his verbis enuntiavit, unum, se cum libros adv. allegoristas scripsisset in multis aliter atque antea sensisse, alterum, a se magis negligenter composita esse plurima in Ps., illa maxime quae prima essent i. e. praefationem, v. inf. Statuerit vero postea de nonnullis Ps. aliter, nonnulla etiam loca aliter enarraverit, primaria profecto Theodori prioris et posterioris diversitas in interpretatione locorum sita erat in N. T. citatorum, de qua haud dubie pluribus in illa praefatione disputaverat. At cum suos in Ps. commentarios vituperaret neque ad typicam suam interpretationem, quam post constantissime secutus est et quae iudaicae impietatis reprehensionem neutiquam cepit, neque ad quattuor illos Ps., quos proprie ad Christum

---

καὶ τοὺς μὲν — — εὑρών, τοὺς δὲ τισιν ἱστορίαις τὴν προφητείαν ἁρμόσαντας, ὡς Ἰουδαίοις μᾶλλον τὴν ἑρμηνείαν συνηγορεῖν ἢ τοῖς τροφίμοις τῆς πίστεως —. nostrum indigitaverit.

retulisset[1]), respicere potuit. Quid igitur? Prior Theodorus si quattuor illos Ps. exceperis Psalmorum loca in N. T. ad res christianas per rerum opportunitatem accommodata esse statuit (cf. Act. C. Const. II. IV. 22. 23. [Cosm. Ind. l. c. p. 486. — ὅσα δὲ ἕτερα ἐξέλαβον οἱ ἀπόστολοι ἐκ τῶν ψαλμῶν, οὐχ ὡς εἰς ἑαυτὸν κυρίως εἰρημένα ἐξέλαβον, ἀλλ' ὡς ἁρμόζοντα τῇ ὑποθέσει. v. et. squ.] Adde quod in fragmentis nulla typicae interpretationis vestigia repperi.), quod cum V. T. vim minuere multisque offensioni esse intellexisset, posterior Diodorum magis secutus arctiori vinculo V. cum N. T. typorum ope connexuit.

---

1) Haud spernenda esset Vict. de Wegnern l. c. p. XXVII. coniectura: „— rectius fortasse dixerimus, illud Theodori sui ipsius vituperium psalmos spectare eos, quos non typico sed proprio sensu Christum tangere statuerat.", nisi constaret, Theodorum post etiam illos Ps. ita interpretatum esse et ipsum illum l. de Ps. 8. ex libris de incarnat. sumtum esse v. inf. Ceterum haud obscurum est, cur quattuor illos Ps. sensu proprio de Christo interpretatus sit neque vero ita ut reliquos Ps., quorum loca in N. T. ad res christianas referuntur. Praeterquam enim quod auctoritas N. T. [cf. Cosm. Ind. l. c. p. 483. καὶ γὰρ καὶ δεσπότης Χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοι φαίνονται καὶ ἐκ τῶν δ'. ψαλμῶν λαβόντες μαρτυρίαν περὶ αὐτοῦ et quae sequ.] et consensus priorum interpretum aliquid apud eum valuit, illi Ps. praeclare indolem Christi θεανθρώπου, in quem omnino quadrarent, describere videbantur. cf. fragm. Theodori de illis Ps. et Cosm. Ind. l. c. p. 483 — 487. Hoc vero in reliquis secus erat, qui cum manifesto non toti ad Christum spectare possent, ratio exigebat, ne singulae eorum partes eo traherentur. cf. Cosm. Ind. l. c. p. 486. τούτους ψ. [εἰς τὸν δεσπ. Χρ. καὶ μόνον εἶπεν· οὐ γὰρ ἐκοινοποίει τὰ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ μετὰ τῶν δούλων, ἀλλ' ἴδια τὰ τοῦ δεσπότου ὡς δεσπότου ἐξεῖπεν καὶ τὰ τῶν δούλων ὡς δούλων. et paullo post: — Paulus — μεταφράσας τὴν χρῆσιν (Mosis) ὡς ἁρμοδίαν εἰς τὴν ἰδίαν ὑπόθεσιν· οὐδὲν γὰρ ἁρμόζουσι τὰ λοιπὰ τῶν ψ.

B. *Commentarii in libros V. T. historicos.*

In Genesin copiosum Theodorus scripsit commentarium. cf. Ebediesu l. l. p. 31. „composuit Th. ܦܘܫܩ ܣܦܪܐ ܕܒܪܝܬܐ tribus tomis ad magnum Alphaeum (ܐܠܦܝܐ)“, Act. Conc. Const. II. IV. 57 — 62. „— ex l. quinto — quarto — de creatura“, Ioh. Philopon. de mundi creatione (Gallandii bibl. patr. T. XII.) 1, 8. „— *ἐν τῷ πρώτῳ τῶν εἰς τὴν γένεσιν* —“, 6, 9. „— *ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν* —“, Leont. Byz. l. c. p. 690. „— quae vane elaboravit in Genesin“, Phot. c. 38. „— *οὗ ἡ ἐπιγραφὴ ἑρμηνεία τῆς κτίσεως. ἐν τόμοις ἑπτὰ ἡ πρώτη βίβλος ἐπεραίνετο.*“. His locis unus idemque Theodori liber designatur. Phot. l. l. — *ὃν* (*Θ.*) *καὶ πλείστας εὐθύνας Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος* (qui Theodori *τὰ εἰς τὴν γένεσιν* memorat. v. s.), *ὡς αὐτός φησι, τῆς τοιαύτης ἑρμηνείας ἐν οἰκείῳ τῷ εἰς τὴν κτίσιν πονήματι ἐδείχθη σπουδαίως εἰςπραττόμενος.* (cf. et. c. 43. 240. — *ἐν πολλοῖς ἀξίως τὸν μέγαν ἀποθειάζει* (sc. Ioh. Phil.) *Βασίλειον καὶ Θεόδωρον τὸν* (fort. l. *Θεοδώρου τοῦ*) *Μοψ. εἰ καὶ μὴ ἐν πᾶσιν, οἷς ἐπαιτιᾶται, ἀλλ᾽ οὖν οὐκ ἐν ὀλίγοις ἐπιλαμβάνεται δικαίως.*). Graecis enim primus Pentateuchi liber et *ἡ κτίσις* et *ἡ γένεσις* dicebatur. Prius voc. Theodorus adamavit cf. ad Am. 6, 9. 10. p. 227. ed. de Wegn. — *παρέοικε τὸ ἐν τῇ κτίσει, ἔνθα περὶ τῶν συνθηκῶν λέγει, ἅς Λάβαν τε καὶ Ἰακὼβ* — (Genes. c. 30.). Mich. 5, 6. p. 366. [1]).

εἰς τὸν δεσπ. Χρ., ἐξ ὧν τινα ἐξέλαβον. (Theod. ad Zach. 9, 9.). Sed cum quattuor illos Ps. ita explicaret minus sibi constitit.

1) Siessert. l. l. p. 32. squ., qui in Nicephori catena nonnulla fragmenta de reliquis etiam Pentateuchi libris superesse animad-

Infelici conatu Sieffert. l. l. p. 32. quae Ebediesu et reliqui de tomis illius commentarii referunt inter se conciliavit. Scilicet quae Ebediesu de tomis perhibet hoc uno credo nituntur, quod tot tomis librum contineri dixit, quot voluminibus exemplar syriacum constaret. Sic Ebediesu teste commentarius in XII. prophetas duobus tomis constat, uno liber de incarnatione, sed horum ille nullis, hic quindecim libris distinctus est. Sed Theodorus ut nonnullos alios ita hunc etiam in Genesin commentarium libris distinxit, quorum primus Photio teste septem tomis constabat. Tillemont. l. l. p. 445. „— un (tome) sans doute pour chaque iour.“ Theodorus cum librum ita distingueret haud dubie primae hebdomadis rationem habuit cf. et. Cyrill. Alex. VII. libr. Glaphyrorum in Genesin.

Recte Phot. c. 38., ubi *τὴν ἑρμηνείαν τῆς κτίσεως* memoravit, *τὴν δὲ φράσιν*, inquit, *οὔτε λαμπρὸς* (sc. *Θ.*) *οὔτε λίαν σαφὴς, φεύγων δὲ τὸν δυνατὸν αὐτῷ τρόπον τὰς ἀλληγορίας καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν τὴν ἑρμηνείαν ποιούμενος. Ταυτολογεῖ δὲ τὰ πλεῖστα καὶ ἄχαρίς πως καὶ ἀηδὴς εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ Νεστορίου δόγμα, εἰ καὶ πρὸ Νεστορίου ὑπῆρχεν, ὑπερευγόμενος·*, nec minus tamen recte Ebediesu commentarium illum methodo et spe-

---

vertisset, Theodorum duo inter se diversos in Genesin commentarios exaravisse opinatus est, alterum philosophicum ab Ebediesu, Phot., Ioh. Phil. et in Act. Conc. Const. memoratum, alterum exegeticum, qui ad reliquos etiam Pentateuchi libros pertinuisset. Neque enim, si ille ad amplius opus pertinuisset, primam tantum partem in Genesin conscriptam ab Ebediesu memoratam fuisse. Quasi vero Theodorus singulos Pentateuchi libros non singulis commentariis persequi potuisset! Sed non male coniiceres illam *ἑρμηνείαν τῆς κτίσεως* uberiorem eamque philosopham disputationem de prioribus Geneseos capitibus fuisse, nisi Ebediesu maxime verba impedimento essent.

culatione elaboratum (ܦܘܫܩܐ ܕܒܪܝܬܐ ܕܡܠܐ) vocat. Quamvis enim in eo stylum et sententias quasdam iure reprehenderes, ita tamen ni fallor comparatus erat, ut ex eo potissimum quid Theodorus interpretando et philosophando posset appareret idque non miraberis, si quanti tum Genesin fecerint ac quam multa ex ea repetierint probe perpenderis. Pro diverso autem argumento Genesin, cui summam auctoritatem tribuit, diverse interpretatus est. Ipse quidem in iis quae de mundi origine deque hominibus nondum dispersis disputavit Geneseos auctoritate niti sibi visus est, permulta tamen ab ea aliena protulit, quae non tam ex ea elicuit, quam aliunde accepit [1]. Quamquam cum verbis iusto magis inhaereret, ipse etiam multa mira ex ea eruit. Magna autem licentia historiam lapsus primorum hominum persecutus est atque hic praecipue vanum illud studium cernitur, quo dubia et plane incerta mire coniectando certissima reddidit. Multo brevior erat alterius Geneseos partis interpretatio, inprimis propter typos memorabilis. Typi autem, quos in prophetis certis quibusdam licet remotioribus rationibus niti dicas, hic quidem fere a solo interpretis arbitrio pependerunt. Quid multa? Ille commentarius, in quo Theodorus haud raro de via ecclesiastica declinavit, nostri indolem et doctrinam optime illustrabat nec mirum, quod in reprehensionem incurrit ac temporis iniuria interiit. Itaque ex sententia nobis obtigit, quod Iohannes Philoponus (περὶ κοσμοποιίας λόγ. ἕπτα Galland. bibl. XII. p. 471. squ., qui liber non ante a. 610. scriptus est.) vehementer sane in Theodorum, inauditorum satorem, invectus est.

---

1) Sic Theodorus etiam mensi Nisan mundi creationem assignavit, quod ex iis intelligitur, quae de hac Ephraemi sententia congessit Caes. a Lengerke l. l. p. 20. 21.

Praeterquam enim quod ex eius in Genesin commentario nonnulla excerpsit (v. inf.), quamquam non ubique ut videtur ad verbum, plura etiam memoravit, quae ad eius doctrinam faciant cf. 1, 12.[1]) 2, 21. 22. 3, 9. 10. 11. Neque hic praetereunda Cosmae Indicopl. Topographia christ. Galland. bibl. XI. p. 401. squ. scripta ferme post a. 535., de qua non satis recte Phot. c. 36. iudicavit. Cosmam Nestorianum fuisse et in multis Theodorum esse secutum primus recte observavit La Croze (Hist. du Christianisme des Indes I. p. 40. squ.) idque magis iis firmatur, quae Semler (Hist. eccles. selecta capita I. p. 421. squ.) ex topographia illa excerpsit, quamquam accuratius etiam doceri potest. Sed cum Theodorus et Cosmas etsi doctrina simillimi dissimiles tamen essent tempore, indole atque eruditione, aeque sane iucundum atque utile est utrumque inter se componere, quod alieno certe loco hic facerem. Ut caute tamen illam topographiam, quae

---

1) Qui huius cap. locus admodum torsit Cotelerium (Eccles. graec. monum. III. p. 571.) ita habet: *καὶ εἰ συνϋπέστησαν οἱ ἄγγελοι τῷ οὐρανῷ καὶ τῇ γῇ θαυμαστὸν εἰ πέντε μόνας* (Cod. *εἶπέν τε.* Cotel. coni. *εἰπεῖν, ς'*) *ἡμέρας ἐν τῷ ἰδίῳ μεμένηκεν ὁ διάβολος τάγματι, εἴπερ ἄρα καὶ ταύτας, καὶ εἰς τὴν τοσαύτην εὐθὺς ἅμα τῷ γενέσθαι κακίαν καὶ τὸν τοῦ ἀνθρώπου φθόνον ἀπώλισθεν.* h. e. (Iohannes Theodorum refutat) si (tua sententia) angeli una cum coelo et terra facti sunt, mirum, quod diabolus per quinque tantum dies in suo ordine permansit (statuit enim Theodorus, protoplastos sexto die factos, post sex horas ipsa meridie cum primum esurirent seductos ficus edisse ac tribus horis post paradiso pulsos esse. cf. Ioh. Phil. 1, 12. Mar. Merc. l. c. p. 704.), si nimirum etiam hos (dies in suo ordine mansit. Haec bene addita, nam de Theodori sententia diabolus iam ante diem sextum peccavit ideoque in terram deiectus est.) et statim post ortum in tantam nequitiam et in hominis invidiam (quam contra hominem alebat) prolapsus est.

theodorea aperiat, adhibeas moneo. Ceterum coniectura haud improbabili dicas, Iohannem Phil. qui Theodori asseclas saepius carpit, ad Cosmam etiam respexisse.

Priusquam iam commentarii illius fragmenta quae supersunt recenseam de catenis, quibus maxime continentur, pauca praemittenda. Quarum mira est „Cathena s. explicatio locorum qui in Pentateucho subobscuriores occurrunt, ex antiquis Graecorum theologis deprompta. Ex quibus quorundam hactenus nihil est in lucem aeditum: Franc. Zephyro Florentino interprete. Item cathena explanationum vett. s. patrum in omnia tam v. quam n. test. cautica: ab Antonio Carafa e Graeco in Lat. sermonem conversa[1]. Colon. Agripp. 1572. 8." Zephyrus ipse profitetur, se in translatione consulto nonnulla praeteriisse aut quia supervacanea viderentur aut in alios sensus distorta. Praeterea magna in vertendo usus est licentia, alia male versa, alia tam obscure, ut theologi graeci sententiam aegre eruas. Nominatur in indice theologorum graec. etiam Theodorus. Quae sola p. 35. hac notatione leguntur, eorum alia Diodori sunt, alia Theodoreti cf. Theodoret. qu. 22. 23. in Genes. I. p. 38. 39. Cum post in catena plura modo „Theo." modo „Theod." notentur, quorum quaedam Theodori sunt, utrum interpres huiusmodi notatione innuerit, Theodoretum Theodorumve, incertum. Pleraque tamen Theodoreti sunt, theodorea post afferam. Praeterea sunt in his, quorum scriptor in tanta catenae confusione et negligentia incertus est, cum praesertim

1) Haec in cantica catena accuratior et auctior gr. et lat. legitur in Corder. cat. in Ps. III. p. 853. squ. Alia tantummodo sunt, quae ad Ionae preces leguntur. Nihil in ea inveni, quod Theodoro Mopsv. probabiliter tribueres.

permulta eorum brevissima et nullius fere momenti sint. Sed Theodoro vindicaverim p. 51. b. (de Gen. 4, 14. 15.), 107. b. (49, 27.) (Theo.), de reliquis nolo disputationem parum fructuosam ingredi [1]. „Aloysii Lippomani Meton. episc. Catena in Genesim ex authoribus eccles. plus minus LX. iisque partim graecis partim latinis connexa. Lugd. 1657. F." praecipue pannis interpretum latinorum eorumque medii aevi contexta est. Quae Theodori continet non ubique, ut velles, translata sunt. Theodoreti autem sunt, quae p. 395. Theodoro tribuuntur. cf. Theodoret. qu. 61. I. p. 73. 74. Omnium optima et uberrima est „*Σειρα ἑνος και πεντηκοντα ὑπομνηματιστων εις την Οκτατευχον και τα των Βασιλειων ηδη πρωτον τυποις εκδοθεισα αξιωσει μεν του ευσεβεστατου και γαληνοτατου ἡγεμονος πασης Ουγκροβλαξιας κυριου κυριου Γρηγοριου Αλεξανδρου Γκικα επιμελειᾳ δε Νικηφορου Ἱερομοναχου του Θεοτοκου. Τομ. πρωτος την Πεντατευχον περιεχων. Εν Λειψιᾳ της Σαξονιας. Εν τῃ τυπογραφιᾳ του Βρεϊτκοπφ. Ετει ͵αψοβ. Τομ. δευτερος τον Ιησουν του Ναυη, τους κριτας την Ῥουθ και τας τεσσαρας βασιλειας περιεχων. — Ετ. ͵αψογ.*", in qua fere omnia Theodori in Genesin fragmenta aliis in libris servata et vero etiam nova quaedam leguntur [2]. Sed quod p. 318. Theodori affertur de Gen. 26, 2. Theodoreti est cf. qu. 77. I. p. 89. quodque p. 125. ei tribuitur (Lippom. cat. p. 256. ex

---

1) Quae p. 67. b. de Gen. 11, 26. 32. Theod. leguntur et in Lippomani cat. p. 364. Theodoreto adscribuntur, videntur Theodoreti esse. In editt. Theodoreti desunt.

2) „Cod. XV. bibl. msscr. Marc. Venet. Octateuchus cum catena." De hac catena Morell. l. l. p. 80. „Catena fere tota exstat in illa uberiore codice DXXXIV Marciano comprehensa, nec non in copiosissima illa, quam Nicephorus Theotoci a. 1772. Lipsiae vulgavit."

parte?) de 5, 29. Cyrillo Alex. (cf. ei. op. ed. Aubert. I. p. 27.) vindicandum. Ceterum in iis, quae nomine *Ἀδήλου* notantur videntur nonnulla Theodori latere.

Sex fragm. in Act. Conc. Const. II. l. l. exhibita, quorum tria etiam in Vigilii Constit. 58 — 60. leguntur, omnia ad priora Genes. capita pertinent, ea vero quae Ioh. Philop. l. c. 1, 8. 16 — 18. 22, 2, 15. 18 — 20. excerpsit, ad primos Geneseos versus. Reliqua fragm., quorum nonnulla Theodoro fortasse perperam tribuuntur, haec sunt: de Genes. 1, 17. in Niceph. cat. p. 34. (in Lippom. cat. p. 62. male Theodoreto tribuitur.), 1, 26., quo uberius explicatur, qui homo *κατ' εἰκόνα θεοῦ* creatus sit, in Theodoret. Quaest. in Gen. I. p. 29. sq. (in Zephyr. cat. p. 30. ex parte, perperam in Lippom. p. 87. et Niceph. cat. p. 47. Theodoreto adscribitur cf. Ioh. Philop. l. c. 6, 9. 14 — 17., ubi ex parte neque ad verbum citatur, sed aliud etiam additur.), 2, 2. 3. in Theodoret. l. c. p. 37. sq. (Niceph. cat. p. 57. sq., quae aliud etiam brevissimum fragm. continet, Zeph. cat. p. 34. ex parte), 2, 7. in Niceph. cat. p. 63., aliud brevissimum in Lippom. cat. p. 118., 2, 8. in Niceph. cat. p. 66. (in Lippom. cat. p. 124.), 2, 19. in Niceph. cat. p. 75. (paucis demtis et additis in Lippom. cat. p. 150. 152.), 2, 21. in Lippom. cat. p. 153., 3, 6. in Niceph. cat. p. 83., 3, 7. in Niceph. cat. p. 86. (Zeph. cat. p. 45., Lippom. cat. p. 176. ex parte.), 3, 8. in Theodoret. l. c. p. 43. (Niceph. cat. p. 88., Zeph. cat. p. 50. ex parte [cf. Ioh. Phil. l. c. 1, 12. p. 485.]), 3, 10. in Lippom. cat. p. 185., 3, 17. in Niceph. cat. p. 98. [1]), 3, 21. in Theodoret. l. c. p. 53.

---

1) Cum paucis v. d. aditus ad hanc catenam pateat, transscribere placuit hoc fragm. lectu dignissimum. Ita vero habet: *Θεοδώρου.*] *Ἐπειδὴ τινῶν ἀκήκοα πυνθανομένων· εἰ προῄδει ὁ θεὸς ὅτι παρακούσει ὁ Ἀδὰμ, τίνος ἕνεκεν τῇ δόσει τῆς*

(Niceph. cat. p. 101., Zeph. cat. p. 50.; Lippom. cat. p. 210. [cf. Ioh. Phil. l. c.]) 3, 22. in Lippom. cat. p. 212., 3, 24. in Theodoret. l. l. p. 55. (Niceph. cat. p. 105., Zeph. cat. p. 51., ex parte in Act. Conc. Const. II. IV. 62., Lippom. cat. p. 214.), 7, 19. in Ioh. Phil. l. c. 1, 13., 18, 8. in Niceph. cat. p. 234., 19, 31. 32. ib. p. 255., 20, 5. ib. p. 260., 27, 3. ib. p. 329. Zeph. cat. p. 83., 28, 18. 19. in Niceph. cat. p. 351, [Sieffert. l. l.

ἐντολῆς παρέσχε τῇ παρακοῇ πρόφασιν; τοσοῦτον ἐρῶ, ὅτι μάλα ὁ θεὸς εἰδὼς συμφέρουσαν ἀνθρώποις τὴν θνητίτητα, μένοντες γὰρ ἀθάνατοι πταίουσιν ἀθάνατα, καὶ ὅτι λυσιτελεῖ τοῖς τοιούτοις, θανάτῳ λυομένου τοῦ σώματος συγκαταλυθῆναι καὶ τὸ τῆς ἁμαρτίας (h. e. — et [sciens] prodesse iis, morte una cum corpore peccatum dissolvi), *οὐκ εὐθὺς ἔδωκε τὸ συμφέρον, ἵνα μὴ βλασφημῆται ὡς μὴ δεδωκὼς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀθανασίαν· ἀλλὰ πρότερον δίδωσι τὴν ἐντολήν, ἧς οὐκ ἀνεξομένους ᾔδει, ἵνα δείξῃ, ὅτι εἰ καὶ προτεινομένης αὐτοῖς ἀθανασίας ἀπὸ τῆς ὑπακοῆς καὶ θανάτου ἀπειλουμένου διὰ τὴν παρακοήν, τοσοῦτον ἠπίστησαν τῷ ποιητῇ καὶ εὐεργέτῃ, ὡς ἐλπίσαι, εἰ παρακούσειεν οὐ μόνον τὴν ἀθανασίαν ἕξειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα προσλήψεσθαι* (h. e. — ut sperassent, se non solum immortalitatem habituros esse si non obediissent, sed divinitatis etiam dignitatem accepturos esse). *εἰ καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῖς εἰλήφει τὴν ἀθανασίαν, πῶς οὐ μᾶλλον ἀνεπείσθησαν εἶναι θεοὶ διὰ τῆς παρακοῆς; οἷς γὰρ οὐκ ἤρκεσεν ἀπειλὴ θανάτου εἰς τὴν φυλακὴν τῆς ἐντολῆς, τὸ τῆς ἀθανασίας βέβαιον πάντως ἂν ἀδεὲς εἰς τὸ πταίειν ἦν καὶ διηνεκὲς τὸ* (leg. *τῷ*) *τῆς ἀθανασίας ἀσφαλεῖ τεθαῤῥηκόσι. Πρῶτον οὖν δείκνυσι τῇ τε δόσει τῆς ἐντολῆς καὶ διὰ τῆς παρακοῆς τῶν περὶ τὸν Ἀδάμ, ὅτι συμφέρει ἡ θνητότης καὶ τότε ταύτην δίδωσιν, ὁμοῦ καὶ πείθων ἀνθρώπους καὶ τῶν συμφερόντων οὐκ ἀφιστάμενος· ὅτι γὰρ τῷ θνητῷ βίῳ τὸν ἄνθρωπον ἡντρέπιζεν αὐτὸ τὸ σχῆμα τοῦ ἄῤῥενος καὶ τοῦ θήλεος δείκνυσιν, ἐν τῇ δυνάμει τὴν παιδοποιΐαν εὐθὺς καὶ ἐκ πρώτης δεικνύμενον. ὥστε ἡ μὲν πλάσις ἡτοιμάσθη τῷ θνητῷ βίῳ, ἡ δὲ τῆς ἐντολῆς δόσις καὶ τὸ αὐτεξούσιον προεγύμνασε καὶ ἔδωκε τῇ γνώμῃ τῶν αὐθαιρέτων ἀγώνων τὴν πρόφασιν καὶ τὸ τῆς θνητότητος συμφέρον ἔδειξεν.*

p. 45.], sed in Zephyr. p. 86. et Lippom. cat. p. 634. Diodoro tribuitur, 30, 39. in Niceph. cat. p. 376., sed Diodori est in Zeph. p. 88. et Lippom. cat. p. 663., 32, 1. in Niceph. cat. p. 391. (Zephyr. cat. p. 90. Diodor.), 32, 24. in Niceph. cat. p. 396., 32, 25. 26. ib. p. 397., 32, 28. ib. p. 399. [1]), 39, 1. in Lippom. cat. p. 773. (fortasse Theodoreti est cf. ei. quaest. 98.), 44, 5. in Niceph. cat. p. 478. (v. de eo Ernesti Theolog. Biblioth. II. p. 395.), 44, 15. in Lippom. cat. p. 834., 49, 4. in Niceph. cat. p. 510., 49, 11. 12. ib. p. 524. 526. [Sieffert. l. l. p. 83. 84.], Zeph. cat. p. 106.

Utrum Theodorus reliquos etiam Pentateuchi libros et libros Iosuae, Iudicum, Ruth ac Regum commentariis illustraverit necne difficile dictu. Ebediesu l. c. p. 31. solius Samuelis uno tomo ad Mamarianum (ܡܡܪܝܢܐ) explicati meminit. Sed fragmenta Theodori in catenis ined. esse dicuntur, in cod. V. et VI. bibl. Coislin. „cat. in Levit., Num., Deut., Ios., Iud. et Ruth.“ v. Montf. b. Coisl. p. 41. 42., in cod. VII. „cat. in Ios., Iud., Ruth. et IV. Regg.“ v. Montf. l. l. p. 43., in cod. XV. bibl. manusc. Marc. Venet. „Octateuchus cum catena“ v. Morell. l. l. p. 29., in cod. XVI. „cat. in libros Regg.“ v. Morell. l. l. p. 31., in cod. XIX. bibl. Med. Laur. „expositio quorundam ss. virorum s. scr.“ „Th. quat-

---

1) Fragmentum hoc est: Θ.] Ὁ δὲ ἐρωτᾷ — — — δυνατὸς ἔσῃ. ἱκανή σοι, φησὶν, εὐλογία τὸ παλαῖσαι μετὰ θεοῦ καὶ σημεῖον ἔστω σοι μέγιστον τὸ Ἰσραὴλ μετονομασθῆναι, ὅπερ ἐστὶν ἄνθρωπος ὁρῶν θεόν· καὶ μὴν εἰ τὴν φύσιν ἄγγελος ἦν ὁ φανεὶς αὐτῷ, ψευδῶς ἀνεκλήθη Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ τὸν οὐκ ὄντα θεὸν ἑωρακέναι· οὐκοῦν θεὸς ἦν ὁ αὐτὸς καὶ ἄνθρωπος καὶ ἄγγελος; πάντα ἀληθῶς· ἀλλὰ τὸ μὲν τῆς ἐνανθρωπήσεως, τὸ δὲ τῆς οἰκονομίας, τὸ δὲ τῆς φύσεως.

tuor fragm. p. 56. 57. b. 58. 61. b. in I. l. Regg." cf. Bandin. l. l. I. p. 138. et A. Maius l. l. I. p. XXI. „In Levit., inquit, in Num., Ios., Iudd., Ruth., libros IV. Regg., ad odas biblicas citatur Mopsv. tum in aliarum bibliothecarum tum in vaticanae codd." Pauca in Nicephori et Zephyri catenis Theodori nomine afferuntur: de Exod. 4, 21. in Niceph. cat. p. 603., 20, 25. ib. p. 786., 23, 26. ib. p. 821. (Zeph. cat. p. 147. 148. Diod.) (docet, hominibus vitae terminum a deo neutiquam esse constitutum), 25, 9. ib. p. 834. (Zeph. cat. p. 145. Diod.), 25, 30. 26, 35. ib. p. 843. 857. (Zeph. cat. p. 146.), ad Levitic. duo inveniuntur fragm., quae Theodoro an Diodoro iure tribuas vix dicas, ad c. 12. ib. p. 1029. (*Διοδώρου*, sed cod. Alex. *Θεοδ.*, Zeph. cat. p. 171. Theo.), ad c. 13. ib. p. 1031. (*Θεοδ.* sed cod. Alex. *Διοδ.*, Zeph. cat. p. 171. Diod.), unum ad Deuter. 33, 8. ib. p. 1659.[1]), unum ad Ios. 7, 5. ib. II. p. 44., duo ad Iudd. p. 210. de 13, 25., p. 226. de 16, 17., unum ad II. Regg. 22, 11. ib. p. 614., sed hoc me iudice ex interpretatione Ps. 17, 11. sumtum est cf. Corder. cat. in Ps. I. p. 330. Recte dubites, an Theodorus libros Ios., Iudic. et Ruth. enarraverit. Possunt pauca illa fragm. errore Theodoro tributa (Sieffert. l. l. p. 35.), possunt etiam ex alio Theodori libro depromta esse idque eo probabile fit, quod reliqua fragm. in Nicephori catena *Θεοδώρου*, haec *Θ. Μοψ.* dicuntur. Pari modo fragm. in reliquos illos V. T. libros ex aliis Theodori libris petita esse statuerem, cum praesertim catenas ineditas non multo plura continere probabile sit, nisi Theodorum illos libros, qui pro indole sua sibi maximi momenti essent et quos pertractasset, explicuisse multo esset credibilius. Quamquam quae est

---

1) Quae in Zephyri cat. Theo. p. 209. 223., in Niceph. cat. p. 1422. 1656. Diodoro adscribuntur.

horum librorum indoles ab aliis diversa nonnisi singula uberius exposuit. „Theodori ep. Mopsv. vulgo commentatoris, quaestiones in scripturam“ et „Theodori commentatoris quaestiones et responsiones“, quae duobus codd. syriacis bibl. vatic. continentur cf. Assem. bibl. or. II. p. 487. ex his potissimum Theodori commentariis excerptas esse suspicor.

C. *Commentarii in prophetas.*

Theodorus quattuor prophetas maiores interpretatus est cf. Ebediesu l. c. p. 32. Commentarii in Iesaiam fragm. continet cat. ined. Nicolai Muzani, Cypri archiep., post Byzantii pontif. (saec. XII.), de qua v. Bandin. l. l. I. p. 17. squ. Temere Caveus l. c. p. 262. et I. Lud. Schulze (Op. Theodoreti I. p. 38.) suspicati sunt, commentariorum Theodoreti in Iesaiam, quos Iac. Sirmondus ex catenis gr. excerpsit, (ed. Hal. II. p. 165 — 402.) plurima Theodoro tribuenda esse. Ego quidem nihil repperi, quod recte ei vindicarem. „In Ieremiam Nicol. Alemannus ad Procop. p. 107.“ Fabric. l. l. p. 357. Theodorus, qui inter explicatores in cat. ined. in Ezechielem, de qua v. Bandin. l. l. I. p. 21., memoratur, fortasse Mopsvestenus est.

Omnium Theodori librorum commentarius in XII. prophetas (*Θ. Ἀντιοχείας ἑρμηνεία εἰς τοὺς προφήτας*), quem teste Ebediesu l. c. p. 31. duobus tomis ad Mar Tyrium (ܠܡܪܝ ܛܘܪܝܣ) scripsit, solus temporis iniuriam effugit. De codicibus [1]), quibus continetur, haec accipe. Primo loco is codex vati-

---

1) Disputarunt de iis Fabric. l. l. p. 358. 359., Ang. Maius l. l. I. p. XXII. XXIII. (VI. p. VI. squ.) et Vict. de Wegnern l. l. p. XI. squ.

vaticanus nominandus, qui ut Maius narrat, fuit olim cuiusdam dignitate πρωτοασηκρῆτις, deinde Iohannis cardin. florentini Salviati, post in romanorum Columnensium bibliothecam, denique in vaticanam Maio praefecto perlatus est. Est optimus, membraneus, saeculi circiter undecimi, eiusque scripturae brevissimum specimen Maius in tabula l. l. T. 1. praemissa exhibuit [1]. Alter codex vaticanus est chartaceus Maioque recens scriptus illiusque lectiones ita referre dicitur, ut ex eo exscriptus videatur. Caret commentario in Zachariam [2]. Quippe in eo Theodorus plura

---

1) Fabric. l. l. p. 358.: „Exstat etiam (codex) in bibl. Medicea atque iam ante aliquot annos editionem eius sperare iussit Anselm. Bandurius. (cf. Fabr. l. l. VII. p. 611.)" At Bandinio huiusmodi codex ignotus. Recte puto Maius Fabricii errorem manifestavit. Bandurium illum ipsum cod. vatic., qui tum Florentiae fuisset, respexisse, Fabricium vero cum Bandurius se commentarium illum beneficio Cosmi III. ducis Etruriae, cuius bibliothecam rexisset, editurum spopondisset, falso putasse, codicem illum in bibl. medicea exstare.

2) Mai. l. l. I. p. XXIII. „Huius — operis (comment. in XII. proph.) codices qui manu versaverint tres saltem cerno viros, quorum primus est Franc. Turrianus (ad const. ap. II, 20. pro epp. pont. p. 254.), a quo Romae degente vaticanum ipsum cod. (intell. posteriorem) lectum augurari licet." [de Wegnern l. c. p. XII. „Posterioris (cod. vat.) etiam Franc. Turr. — tanquam a se lecti (in notis ad Const. ap. II. 20.) mentionem iniicit."!!] Turrian. illum commentarium legit et nonnulla eius transtulit, sed falsa est Maii coniectatio, eum cod. vat. (posteriori) usum esse, quandoquidem etiam commentarium in Zachariam legit, cf. Fr. Torrensis de s. pontificis supra conc. auctorit. l. III. (Florentiae. 8.) p. 99., de residentia pastor. p. 38. (brevis Theodori locus de Zach. 9, 8. latine legitur), Fr. Turriani S. I. adv. Magd. Centuriatores pro canon. app. et epistolis decret. pontif. apost. l. V. (Colon. 1573. 4.) V. 21. p. 621., praeterea Turrian. IV. 10. p. 456. Theodori interpretationem memorat et II, 20. (pro ep. pont.) p. 254. 255. brevem locum de Hagg. 2, 12 — 14. latine exhibuit.

disputavit, quae scriba, orthodoxus scilicet, denuo chartis mandari noluit (v. inf.). Ang. Maius, qui primus Theodori in XII. proph. commentarium integrum l. l. VI. p. 1—298. graece edidit (T. I. P. II. p. 41—104. nonnisi commentarios in Ion., Nahum. et Abd. integros, commentariorum autem in Amos., Zach., Hos. (—1, 8.) et Hagg. (—1, 1.) sola initia addita translatione sua latina inseruit), priore illo cod. vat. usus est, nulla recentioris ratione habita. Omnino textus, quem exhibuit, purus dicendus, quamquam interdum editoris ἀκρίβειαν desideras. — Duos codd. continet bibl. Caesarea Vindobon. Uterque chartaceus nec antiquus (alter cod. XVIII. Kollario [v. ei. ad Pet. Lambecii comment. de bibl. caes. Vind. l. VIII. supplem. l. I. Vindob. 1790. p. 164.] saeculo quinto decimo scriptus dicitur, alter c. LV. (CLXIII.) Dan. de Nessel [Catal. cdd. mssc. gr. b. Vind. Vind. 1690. p. 135.] et Lambecio [Catal. cdd. Vindob. IV. p. 160. ed. Kollar. IV. p. 360.], a quibus l. l. descriptus est, mediocriter antiquus habetur, sed eius aetatem saeculum XVI. vel ad summum inventae artis typographicae tempora haud excedere observat de Wegn. l. c. p. XIII.) et teste Forlosia (in Kollarii — supplem. l. I. p. 174.) „alter alteri tam similis est, quam ovum ovo atque ex eadem scriptus manu videtur.“ Hoc vero utcunque est, in magna eorum similitudine (v. s. et inf.) dubitari non potest, quin ex uno eodemque fonte fluxerint. Hunc autem fontem priorem cod. vatic. esse et eo probabile est, quod prior ille codex vindob. teste Gentilottio, caesar. bibl. quondam praefecto, ab Apostolo Zeno, Veneto, Carolo VI. imperatori a. 1723. dono oblatus est cf. Kollar. — suppl. p. 164. et magis etiam propter textum, quem exhibent. Ac primum in omnibus tribus codd. ad Theodori minus orthodoxam interpretationem Zach. 1, 7—11. eadem tria scholia, quibus lector quidam

catholicus theodoreis opinionibus correctionem adhibuit, adiecta sunt v. Mai. l. l. VI. p. 223. 225., Kollar. l. l. p. 171. 172., de Wegn. l. c. p. 537. 538. 542. Tum vero summa est textus similitudo. Melior est in cod. vat. ut antiquiore. Nonnulla quidem ex eo peius quam ex vindob. exhibita sunt, sed hoc aut Maii negligentiae tribuendum (sic nonnulla ap. Mai. exciderunt cf. p. 227. de Wegn. p. 547. οὐ γὰρ ἂν — — ἵππους λέγει, p. 251. d. Wegn. p. 603., p. 279. d. Wegn. p. 670. al.) aut ex eo explicandum, quod attentus scriba manifestos quos perspexit errores suis chartis non inseruit. (cf. Mai. p. 112. οἰκονομήσαντες! d. Wegn. p. 273. κοινωνήσαντες, p. 251. λοιποῖς! d. Wegn. p. 603. λόγοις al.). Reliquarum textus diversitatum causa ac ratio in transscribendo sita est. Raro dubitabis, quem codicem sequaris. Sed quod maxime rem continet, loca mutilata et corrupta cod. vat. maxima sane constantia in cod. vindob. leguntur, quod cum satis manifestum sit has tantummodo lectiones procul dubio depravatas referre placet: ad Hos. 4, 15. ἐπαγομένην, 6, 4. κἂν οὐδέ, 13, 15. διῃρημένους, Ioel. 2, 20. βρόμος, 2, 28 — 32. λαβοῦσα, 3, 18. αἱ εἰωθυῖαι — δωρεαί, Am. 5, 13. ἀξιοῦσιν, Abd. 1, 1. οὐ καλῶς, Mich. 5, 10 — 14. μετιείς, ἑξῆς, 6, 3. παρέσχητε (leg. παρέσχηκε), 6, 8. ποιῇ, ᾖ, 6, 14. φάγεσε, ἐγκλίνειν, Habac. 2, 11. εἰωθότας, 2, 14. ἐπάγοντι, Soph. 1, 14. οἰκοδομήσαντες, Zach. 1, 21. ταῦτα, 14, 1. παραγένηται. Ex priore illo cod. vindob. pauca transscripsit Forlosia in Kollarii — suppl. p. 170 — 173., qui adolescens totum commentarium latine vertit sed hanc versionem non edidit veritus, ne maleficorum minus aequas calumnias immeritus subiret v. Kollar. l. l. p. 169., plura vero ex posteriore Sieffert. l. l. p. 39. et p. 42 — 71. hic illic. Nuperrime integrum commentarium eodem cod. usus Vict. de Wegnern l. l. edidit neque ita tamen ut velles v. Allg. Lit. Zeit. 1836.

N. 64. 65. — Duos commentarii illius codd. Venetiis Montfaucon vidit, alterum in Grimanorum bibl., alterum in bibl. Meletii Typaldi, Graecor. antist., archiep. Philadelph. cf. Montf. Diarium Ital. (Par. 1702. 4.) p. 39. 46. Bibl. bibl. manuscr. nova I. (Par. 1739. F.) p. 478. Sed suspicor, alterum horum ab Apostolo Zeno (v. s.) Vindobonam transmissum esse. — „Septimus codex ap. Gerasimum Blachum in Gallia fuit teste Combefisio (bibl. concion. I. p. 44. [1]). Atque hunc cod. inspexit etiam, ut puto, Steph. ab Altimara (Lequinius), qui in panoplia p. 433. ait se legisse Mopsvesteni comm. in XII. proph.“ A. Mai. l. l. VI. p. VII. — Denique codex Romae in bibl. Vallicelliana esse dicitur cf. Possevin. App. III. p. 27. Sed Maio teste constat paginis duodecim et tenue est interpretationis in Hoseam (— 2, 13.) fragmentum, ad quod Sam. Tenulium respexisse cum ad Nic. Heinsium scriberet: „Vidistin' unquam Theodori Ant. fragmentum in proph. Oseam? In Latio mihi descripsi.“ cf. Burmani Sylloq. epp. II. p. 801. non dubium.

Commentarium illum Theodori Mopsv. esse nihil est certius [2]) ac temere eum Ludov. du Four de Longuerue abbas de Iardo iuniori cuidam Theodoro (Galatae, Mopsvestiae ep., ut videtur, qui saeculo VI. medio obiit cf. Iacob. Le Long. Bibl. s. I. p. 985.) et Oudinus (comment. de scriptor. eccles. antiquis II. p. 451.) Theodoro Daphnopatae, qui saec. XI. medio vivebat,

1) Huius bibl. (Paris. 1662. VIII. Vol.) doleo quod nulla mihi potestas facta est. Nam inter eos patres, quorum homilias et tractatus Combef. in ea collegit et post praefationem ordine alphabetico recensuit teste Ittigio de bibl. et catenis patr. p. 372. 375. etiam Theodorus Mopsv. est.

2) Pluribus hac de re disseruerunt Ang. Maius l. l. I. p. XXIII. squ. VI. p. VIII. sq. et Vict. de Wegnern l. l. p. XV. squ.

tribuerunt. Primum enim Theodori in XII. proph. commentarius ab Ebediesu et in Act. Conc. Const. II. IV. citatur, tum ille in omnibus cdd. Theodori dicitur Antiocheni, deinde in eo ipso saepius mentio fit commentarii in Psalmos v. c. ad Zach. 9, 9., quem constat nostrum scripsisse, denique dicendi interpretandique ratio theodorea est. Utramque in eo eam animadvertimus, quam in Theodori fragmentis procul dubio genuinis quamque in universum recte Photius c. 4. 177. 38. descripsit (v. et. Leont. l. c. p. 686. cl. iis, quae Theodorus in praef. ad Hos., ad Soph. 1, 4—6. 3, 2. dixit). Illa autem tam peculiaris est, ut quid Theodori sit quidve minus facile videas. Illud vero morari nos non potest, quod tria loca, quae in Act. Conc. Const. II. IV. 20 — 22. (Vigil. Const. 21 — 23.) „ex principio commenti [1]), quod in XII. proph. scripsit — post alia infert — post alia infert“ afferuntur, in illo commentario non leguntur. Sententiae certe quas continent theodoreae sunt, sed facile fieri potuit, ut unus alterve Theodori liber pro altero citaretur. Iam cum locus qui in illis Act. 23. sequitur, ad Ps. XXI. pertineat, probabile tria illa loca e commentario in Ps. et quidem ex eius principio [2]) depromta

---

1) Voc. commentum, quod in Act. Conc. Const. II. saepius legitur Maio iudice l. l. VI. p. XI. librario debetur, qui non intellexerit litterae compendium cum superposita lineola. Contra Vict. de Wegn. l. l. p. XVI. commentarium levi ingenii lusu in commentum opprobrii causa mutatum esse opinatur. Male uterque. Commentum serioris temporis vocabulum est, quo v. c. ipse Fac. 3, 6. usus est. Pompeius commentum artis Donati (ed. Fr. Lindemann. Lips. 1820. 8.) scripsit. Exstitit ex illa voce Italorum il commento.

2) Cf. Leont. l. c. p. 690. „— et praemeditationem excaecantem in s. Ps.“ (cod. vat.: *τὴν κατὰ τῶν ἱερῶν ψαλμῶν τυφλοποιὸν*

esse, cum praesertim duo posteriora 21. 22. ad Ps. 15. et 21. spectent. Sed de nupera Maii sententia l. l. VI. p. XIV. praemisit Theodorus commentario generale aliquod prooemium in minores prophetas propter reverentiam fortasse erga concilium in codd. omissum. Idem enim et Theodoretum fecisse et verba etiam καθ' ἃ πρόσθεν ἔφθην εἰπών v. comment. p. 1. si ante ἐν ψαλμοῖς interpungatur (ita haud dubie interpungendum) haud rem in alio opere dictam denotare. Si scribamus pro Εἰς ἔλεγχον τῶν κ. τ. λ. Εἰς ἔλ. οὖν τῶν κ. τ. λ. hanc unam particulam satis illud prooemium indicare. Equidem quamvis prooemium ad Tyrium praemissum fuisse credam, mihi tamen nondum persuasi, illa tria loca (Maius et de Wegn. de uno tantum loquuntur, sed posteriora duo l. ex eodem libro sumta esse et illum paullo post excepisse qui ea excerpsit v. „post alia infert“ indicavit) ex eo petita esse.

Mire nuper Vict. de Wegnern l. c. p. XXII. squ. evincere studuit, Theodorum iuvenem cum Psalmos explicuisset et fortasse etiam prophetas maiores, XII. prophetas minores interpretatum esse. Attulit hanc in rem loc. Theodori ad Zach. 9, 9. ὅπερ οὖν (sc. τῶν χρόνων τὴν ἐναλλαγὴν ποικίλην εἶναι ἐπὶ τῆς θείας γραφῆς) διὰ πολλῶν ἡμεῖς ἔν τε τῇ τῶν ψαλμῶν ἑρμηνείᾳ καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν ἐδείξαμεν αὐτάρκως et init. praef. in Hos. Hoc ex priore l. sequi, cum Theodorus quod universae s. scripturae proprium esse dicat, in Psalmorum et prophetarum interpretatione a se expositum testetur. Sed Theodorus cum iuvenis Psalmos explicaret, accuratius linguae rationes exposuit eoque magis, quo minus

προθεωρίαν), Theod. ap. Fac. 8, 6. „— magis negligenter composita sunt plurima (sc. in Ps. a me), et maxime illa quae prima sunt.“ Itaque illa l. ex hac προθεωρίᾳ sumta esse credo.

huiusmodi res ab aliis interpretibus illustratas esse videbat. Quare iterum iterumque lectorem uberius in Ps. interpretatione disputata inspicere iubet (v. s. et fragm.). Quamquam hoc unum istam conclusionem conficit, quod cur de illa temporum enallage praecipue in Ps. prophetarumque enarratione ageret ratio erat. Non cautius alter locus allatus. Davidis et prophetarum vaticinia interno quodam vinculo contineri dicit Theodorus, sed de suis in ea commentariis hoc valere ne obscure quidem innuit. De verbis *καθ' ἃ πρόσθεν ἔφθην εἰπών* supra dictum. Nolim in re tam lubrica quidquam pro certo affirmare, sed Theodorum presbyterum XII. prophetas aliquanto post Psalmos (v. quae de comm. in Ps. supra adnotavi) explanasse statuerim.

Codicum, non editorum bonitate factum est, ut ille commentarius minus corrupte editus sit. Utraque editione comparata facili negotio plerosque errores, qui in eum irrepserunt, de medio tollere potes. De nonnullis tantum locis corruptis hic iudicium meum qualecunque interponere placet. Hos. 1, 2. prophetas multa nova fecisse atque inaudita Theodorus dicit, quo hominum curiositatem excitarent sibique docendi occasionem pararent. Ita Hoseam scortum in matrimonium duxisse. *Ἡ δὲ*, inquit ed. de Wegn. p. 10., *τοῦ γινομένου καινότης ἀφορμὴν ἐδίδου τῷ προφήτῃ τὰ προςήκοντα λέγειν πρὸς αὐτοὺς, πρὸς τῷ* (cod. vindob., τὸ c. vatic.) *καὶ πολλῇ τῇ παραθέσει μείζονα φαίνεσθαι τὸ τὸν θεὸν αἱρεῖσθαι οὕτως ἀγνωμόνων ἀνδρῶν εἰς ἐπιμέλειαν ἑαυτὸν κατιέναι, εἴ γε καὶ τὸν προφήτην θαυμαστὸν ἦν — εἰς πόρνης ὁμιλίαν χωρεῖν.* De Wegn. coni. *πρὸς τῷ κ. πολλῷ — μεῖζον ἀναφαίνεσθαι.* Leg. — *πρὸς τὸ* (v. v. c. p. 250.) *κ. πολλῇ τ. π. μεῖζον ἀναφ.* i. e. quo maius multa etiam comparatione appareret. Aeque bene ac v. c. p. 230. *πολλὴ πολιορκία*, p. 242. *πολὺς θάνατος*, p. 244. *π. θρῆνος*, p. 652. *π. εὐκοσμία*,

habet πολλὴ παρ. comparatio multis rationibus instituta, idque cur dictum sit sequentia indicio sunt. — Hos. 6, 3. p. 56. pro μεταβαλόντα leg. μεταβαλόντος. — Hos. 6, 6. p. 58. pro εὐτελές vereor ne ἔλεον restituendum sit. — Hos. 13, 10. p. 117. pro καίτοιγε scribe κατὰ τὸ γὰρ et paullo post pro κρίνει κρινεῖ ac pro ἐπὶ τούτοις ἐπὶ τούτους. P. 118. — ὡς ἂν μὴ ἀντιπράττειν ὑμῖν τὰ κάλλιστα ὑπὲρ ὑμῶν διαπραττομένοις δοκοίην. Sed cod. vat. — ὑπὲρ ἑαυτῶν διαπραττομένοις —. Haec bene per ironiam dicta. De Wegn. debebat διαπραττόμενος scribere. — Hos. 13, 15. p. 120. — ἐπειδὴ τοίνυν αἰχμαλ. — Coni. ἐπ. τονῦν αἰχμ. — Ioel. 2, 2. p. 140. — πάντα καθεστῶτα — malim πάντας καθεστῶτας. — Amos. p. 169. — εἶτ᾽ οὖν τοὺς λοιποὺς τοὺς τῆς βασιλείας ἐκείνης —. Pro λοιπούς leg. censeo περιοίκους. — Am. 7, 1 — 3. p. 233. — μεῖζον (codd. μείζονα) ἱλασμοῦ — τὸ πλῆθος. — Am. 7, 4—6. p. 234. — καθ᾽ ἣν (δίκην) ἅπασι δικάζειν εἴωθε τοῖς ἀνθρώποις (codd. ἀνθρωπίνοις). — Abd. 1. p. 262. — καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἐσομένων ὡσπερεί (codd. ὡς περί. Mai. et de Wegn. coni. ὡς παρά) τινος λαλοῦντος ὑπήκουον — . — Abd. 12 — 14. p. 271. Τὸ μὴ (codd. μὲν) ἐπίδῃς ἀντὶ τοῦ ἵνα μὴ ἐφησθῇς λέγει —. — Ion. p. 286. Διά post τὴν παράδοξον ταύτην ἐργασίαν errore natum delendum. — Ion. 1, 2. p. 293. fort. leg. — ἢ μὴ μεταβαλομένοις (codd. μεταβαλομένους) — . — Ion. 1, 3. p. 295. — ὡς αὐτοῦ μὴ (codd. τό γε) ἐπιφαίνεσθαι ἐν (ἐν in codd. deest) τοῖς ἐκεῖ τόποις μηδὲ — ἀνεχομένου. — Mich. 4, 13. p. 352. — τὴν ἀπώλειαν λογιεῖ (cod. vat. λογιῇ, cod. vindob. ἀναλογιεῖ. de Wegn. legi mavult ἀναλογιεῖς (?)) τῷ θεῷ —. — Nah. 2, 8. p. 413. — διήλλαττεν (codd. διήλλαττον) —. — Nab. 3, 15. p. 425. Ἀλλ᾽ οὐδὲν ἔσται σοι πρὸς σωτηρίαν μηχάνημα τότε, τοὐναντίον μὲν οὖν ὥσπερ εἴς τινα πηλὸν ἐμπέσῃ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν, δίκην ἀχύρων ἐν ποιήσει

πλίνθων συμπατουμένων τε καὶ συναναφυρομένων τῷ πηλῷ (codd. ἐμποιήσει πλίνθον συμπατούμενόν τε καὶ συναναφυρόμενον (!) τ. π.) ἐν ἅπασι τοῖς τότε φυρόμενος (codd. φυρομένοις) κακοῖς καὶ αὐτός. h. e. Verumtamen tum nulla tibi erit salutis machinatio, imo veluti in lutum incides in malorum magnitudinem et palearum instar, quae cum lateres conficiuntur, conculcantur et luto commiscentur, omnibus illius temporis malis et ipse commisceberis. — Habak. 2, 4. p. 448. Ὥστε (codd. ὡς) εἰ καί τις ὀκνήσειε —. — Hab. 2, 15. p. 449. — τὸν οἶνον καὶ τὸ πίνειν αὐτὸν ἐπὶ τῆς συμφορᾶς (codd. τὰς συμφορὰς) λέγει. — Zach. 1, 7 — 11. p. 547. — τῶν μὲν ἵππων δηλούντων τὴν ταχύτητα τῆς λειτουργίας, ἀλλὰ δὲ τῶν πυῤῥῶν (c. vat. ἄλλοι δὲ πυῤῥὸν (?), c. vind. ἀλλὰ δὲ πυῤῥὸν) τὸν θυμὸν, ὃν κατὰ —. Zach. 9, 9. 10. p. 613. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ (τ. π. omittunt cdd.) τῷ μ. Δ. Sed Ioel. 3, 16 — 18. p. 167. v. αἱ εἰωθυῖαι — δωρεαί, lectoris cuiusdam interpretamentum, in textum male invasisse suspicor.

De commentarii indole, laude et vitiis multus est Ang. Maius l. l. VI. p. XV. squ., ego paucis absolvam. Solet Theodorus ubi quo tempore propheta vaticinatus sit, quas res praedixerit, et qua ratione eius effata cum rebus christianis continerentur dixit, plerumque ipsa prophetae verba ex LXX interpretatione [1]) afferre

---

1) Hanc versionem maximi fecit, syriacam contra flocci pependit. Illam viros linguae hebraeae et scripturae peritissimos et pontifici populoque israelitico probatos confecisse eamque ab apostolis receptam iam in ecclesia adhiberi (πῶς οὖν οὐκ ἀνόητον νομίζειν, ὅτι οἱ μὲν ἑβδομήκοντα — διεσφάλλοντο περὶ λέξιν, οἳ καὶ πρὸ πάσης ἑρμηνείας ᾔδεσαν πάντως τὸ ἐν τῇ θείᾳ κείμενον γραφῇ —; p. 469.), hanc vero a Syro quodam ignoto profectam esse. Praeterea saepius in θαυμαστοὺς μυθολόγους τῶν Σύρων et συριακοὺς τε καὶ γραώδεις

eaque explicare. Cum vero sententiae verborum enucleandae maxime esset intentus missa ἀκριβολογίᾳ de rebus quae πρὸς τὸ νόημα nihil facerent v. c. de urbibus ignotis, quae et ubi fuissent, cf. Am. 6, 9. 10. p. 227., 9, 7. p. 250. al., interdum prophetarum quas putabat sententias tantummodo aliis verbis reddidit, saepius tamen suam interpretationem linguae et rerum rationibus etiam munire studuit, praecipue vero imagines haud raro recte quidem exposuit. Aliorum interpretum sententias raro attulit, rarius refutavit. Quemadmodum autem permulta, quibus suas explicationes firmavit, fundamento carent, cui recte inniti possis, ita vaga etiam et in Theodori arbitrio sita est ratio, cur effata modo ad res Iudaeorum assyrias modo ad babylonicas modo ad maccabaicas rettulerit. Ipsi in has illasve prophetae verba melius quadrare videbantur. Sed quidquid ei videbatur id in tanta interpretationis licentia ex verbis eruere non arduum erat. Quamquam hoc magis a reliquis V. T. interpretibus graecis commissum non tam Theodoro quam tempori quo vixit vitio vertendum. Voluit licentiam coercere, sed non potuit et dum alios iure licentiae postularet ipse alia ratione licentiae vitium incurrit. Sed commentarius doctrinae Theodori rectius cognoscendae aliquatenus inservit. Etsi enim prophetas quae Iudaeis usque ad tempora maccabaica acciderent portendisse statuit, quodam tamen vinculo prophetarum effata cum rebus christianis consociavit cum aliis rationibus tum eo commotus, quod loca V. T. in N. ad res christianas referrentur. Atque huius-

---

μύθους invehitur, cuiusmodi verbis haud dubie Ephraemum etiam notavit. Cf. omnino Habac. 2, 11. p. 448., Soph. 1, 4 — 6. p. 468 squ., 3, 1. 2. p. 488. squ.

modi loca ubi interpretatur, fere uberius exponit quid de V. T. sentiat et quae horum locorum, quae primo quidem alias res futuras indicassent, ratio cum rebus christianis sit typorum ope explanat. — Clare et perspicue cum scribere vellet easdem sententias etiam atque etiam repetiit et periodis usus est, quas aegre primo obtutu perspicias. Ita stylus verbosus, salebrosus et obscurus redditus. In periodis autem constituendis verbisque eligendis ea constantia versatus est, quam vix in ullo alio scriptore deprehendas. Ceterum oratio graeca laudabilis.

D. *Commentarii in Iobum, Ecclesiasten et Canticum Canticorum.*

Theodori in Iobum commentarii cf. Act. Conc. Const. II. IV. 63 — 67., Leont. l. c. p. 690. „— quae vane elaboravit — in librum contra Iob“, Ebedi. l. c. p. 31. „— Iob. duobus tomis ad Cyrillum (ܩܘܪܠܐ)[1] Alexandr.“, dubito an exceptis iis, quae in Act. Conc. Const. II. l. l. leguntur, multa aetatem tulerint. Memoratur tamen Theodorus in cat. ineditis inter explicatores cf. cat. vatic. vetustior et quaedam altera recentior, cod. I. Vincentii Pinelli cf. Possevini Apparat. s. II. p. 269. 270., cat. cod. XXI. bibl. Marc. Venet. cf. Morell. l. l. I. p. 38., cat. cod. CXCIV. bibl. Coisl. cf. Montf. b. Coisl. p. 247., cat. cod. XXVII. bibl. Med. Laur. cf. Bandin. l. l. I. p. 52. Sed catena primo loco posita eadem videtur esse, quam A. Maius l. l. I. p. XXII. unum Theodori locum eundemque ex eius in Zachariam commentario petitum continere perhibet.

---

1) Ita pro ܩܘܪܝܠܠܘܣ Sobensem per contemptum scripsisse observarunt Echellensis et Assemanus.

Theodori de libro Iobi sententia (v. fragm. in Act. Conc. Const. II, l. l. et Leont. l. c. p. 687.), quae sane orthodoxis stomachum movere debebat, huc redit. Iobus a scriptore libri probe discernendus. Ille homo erat barbarus, Edomita genere, et probus, cuius historia „maxima et clara in ore omnium similiter ferebatur non solum Israelitici generis sed et aliorum, quem etiam clariorem dei testimonium faciebat, quod factum est ad prophetam“, hic gentilium fabulis imbutus erat et humana prudentia. Et hic quidem si vitam Iobi, ut erat, enarrasset, librum composuisset hominum moribus emendandis aptissimum neque iis, qui de script. s. non ea qua decet reverentia iudicant occasionem praebuisset ipsi Iobo conviciandi. Quid enim? Num cadit in virum honestum mira illa exsecratio cap. III. consignata? Sed alia etiam finxit, v. c. Iobum filiam Ἀμαλθείας κέρας (42, 14.) appellasse. Scilicet superbia elatus, ut lectores graecanicam suam eruditionem cognoscerent illa addidit. Omnino tragoedi instar librum scripsit, quo cupiditati gloriae sibi parandae satisfaceret, „non cogitans, quod multa differentia est inter historiam iusti secundum divinae scr. et simplicitatem et subtilitatem propositam et inter verba superflua et ad probationem conficta.“ Quemadmodum enim tragoedi re quidem nituntur, quae in vulgi ore versatur, quo fabula maiorem veritatis speciem referat, sed ut suam tantum artem et sapientiam in componendis tragoediis probent personas fingunt easque ea loquentes faciunt, quibus ipsi clariores fiant, ita ut laus aut vituperatio verborum non in personas illas, sed in fabulae scriptorem conferatur, sic ille etiam cum in historiam b. Iobi incidisset gloriae causa librum conscripsit neque commenta fugit. Itaque diabolum cum deo introduxit certantem (1, 7 — 12. 2, 2 — 6.), sermones, quibus multa peccavit, prout

libuit modo iusto tribuit, modo amicis (c. 3 — 31.), deinde Elihu arcersivit, qui multis opprobriis Iobum affecit (c. 32 — 37.) neque erubuit divinae personae ceti figmentum tribuere (c. 41.) et „nominationem filiae ex fabulis paganicis arreptam b. Iobo applicare“ (42, 14.).

Ex his facile colligas, qui hic Theodori commentarius a reliquis diversus fuerit. Neque christiana in Iobo deprehendit et scriptorem audacter vituperavit in hoc unum intentus, ut veram Iobi historiam erueret, quae hominibus usui esset.

Ecclesiasten uno tomo deprecante Porphyrio interpretatus est teste Ebediesu l. c. p. 32. Sed eum Canticum Canticorum commentario illustrasse pervulgata quidem, minus tamen probabilis est sententia, quae tantum abest ut iis quae in Act. Conc. Const. II. IV. 68 — 71. leguntur quibusque originem suam debet firmetur, ut reprobetur. Scribit autem Theodorus ad amicum nescio quem, se cum antea canticum canticorum propter eius indolem legere noluisset amici literis provocatum maiorem iam in eo posuisse diligentiam, licet initio oscitans frequenter et dormitans illud perlegisset. Iam quid de eo sentiat exponit, sed ita ut ea, quorum pauca tantum media et fortasse etiam extrema interciderint, neque commentario praemissa neque in eo ipso disputata esse appareat. Praeterea ex commentario illa desumta esse qui ea excerpsit ne verbo quidem innuit, sed haec sola Leontio l. c. p. 687. „— Cant. C. — — libidinose pro sua et mente et lingua meretricia interpretans, sua supra modum incredibili audacia ex libris s. abscidit.“, Pelagio pap. ep. III. ad Eliam et Istr. ep. Hard. l. c. p. 438. „Cum Th. Cant. C. vellet exponere et non ad commenta, sed potius ad deliramenta laboraret, per hunc librum Athiopissae regi-

nae blanditum fuisse professus est, quod Theodoretus (cf. prooem. in C. C. II. p. 2. 3.) reprehendens nomen quidem eiusdem Theodori supprimit, sed tamen vesaniam patefecit.“ et Pachymerae in paraphr. ep. IX. Dionys. Areop. (Op. D. A. ed. Balth. Corder. II. Antv. 1634. F. p. 169.) „— *δι᾽ ἃ (φιλήματα) δὴ καὶ ὁ Μοψ. Θεοδ. ἀφρόνως τὸ βιβλίον διέβαλλε.*“ obversata fuisse in aperto est. Canticum Cant. autem, quod plane despexit Theodorus uberius vix explicuerit. Quid igitur? Mea quidem sententia illa in epistola quadam (v. inf.) disseruit. Ceterum de Cantico Cant. ita statuit. Cum Salomo, quem propter sapientiam gentiles et Iudaei praedicabant et vero etiam timebant, Aegyptiam fugiendam quidem ipso patrio colore deformi, magis vero fugiendam utpote genere Chami ortam in matrimonium duceret, Iudaeorum odium sibi contraxit, legum patriarum contemtor. Itaque carmen condidit, quo et uxori gratior esset et vituperatores ad silentium redigeret, atque indicavit se nuptiarum non poenitere, sed laetari. Sunt autem duo tenenda, unum, carmen non ad impudicitiam adhortari, cur enim Salomo, cui etiamsi non scripsisset potestas impudicitiae erat, carmen ideo composuisset? alterum, non laudandum esse utpote propheticum, quod si esset, mentio dei alicubi facta esset. Sicut Plato postea de amore convivium scripsit, ita Salomo propter nuptias illas hoc canticum convivale cecinit. „Unde nec Iudaeis nec nobis publica lectio unquam cantici canticorum facta est, tamquam domesticus et nuptialis Salomonis conviviis cantus opprobria sponsae sonans.“

Cap. III.

DE THEODORI IN LIBROS N. T. COMMENTARIIS.

Novum Testamentum, cuius oratio et res minus difficultatis exhiberent, multo felicius Theodorus quam V. interpretatus est. Sobrietas, qua plura V. T. interpretum commenta ita reprobavit, ut laus ei haud deneganda sit, neque hic defuit et persaepe sane non ea singulis in locis deprehendit, quae aliorum interpretum ut Cyrilli Alex. subtilitas vel etiam argutiae. Praeterea in interpretando eam verborum, locorum et rerum diligentissime rationem habuit, ut interpretationem historicam grammaticam, quae quidem in illa tempora caderet, iniisse censendus sit. Bene vero more suo singulis verbis etiam atque etiam inhaesit, cum verendum esset, ne sobrius qui erat N. T. sensus dogmaticos explicatu difficiles minus aperiret. Quamquam eum inprimis cum paullinas epistolas explicaret in his haud raro peccasse et Chrysostomo inferiorem fuisse existimo. Neque enim eo erat ingenio, quo reconditos d. Pauli motus et sensus assequaris. Verbo ut dicam, Chrysostomus theologicus erat interpres, Theodorus grammaticus.

Theodorus autem cum non totum N. T. explicaverit, minus accurate Nestoriani in universum eius expositionem N. T. (ܦܘܫܩܐ ܕܚܕܬܐ) frequenter legere iubentur cf. Assem. l. l. III. I. p. 342.

A. *Commentarii in Evangelia.*

Theodorum evangelia Matthaei, Lucae et Iohannis interpretatum esse certum est. Memorat eius „enarrationes turbidas et blasphemas in evangelium Matth., Ioann. et Luc.“ Leont. l. c. p. 690. et Ebediesu l. c. p. 32. refert, eum Matthaeum uno tomo

ad Iulium, Luc. et Ioh. duobus t. ad Eusebium explicavisse [1]). Titulus ὑπομνήματα εἰς — videtur fuisse cf. Corder. cat. in Ioh. p. 437. (Vict. Ant. in cat. Possini in Marc. p. 4.).

Fragmenta commentarii in Matth. haec supersunt: duo ap. Fac. 3, 4. (de Matth. 8, 5 — 13., eius pars alia versione legitur in Act. C. Const. II. IV. 51. 52. [ex l. quarto commenti sec. Matth.], Vigil. Const. 52. 53.), 9, 2. (de Matth. 16, 3., quo etiam l. Ioh. 8, 19. 14, 9. 8. 16, 24. 25. 12. 13. explicantur. Sed videtur ex libro quodam Theodori dogmatico depromtum esse.), duo etiam, illo excepto, in Act. C. Const. II. IV. [2]) 55. 56. [3]) (Vig. C. 56. 57.), plura vero in catena graec. patrum in Matth. a Petro Possino, S. I. s. liter. Tolos.

1) In synodo Diamperina 1599. Act. III. decr. XIV. damnata est expositio evangeliorum, eamque Theodori fuisse, cuius expositio evangeliorum syriaca in Oriente admodum in usu esset, satis probabiliter dixit La Croze Hist. du Christian. des Indes I. p. 362., Thes. epist. Lacroz. III. p. 30.

2) Praeterea in iisdem Act. duo fragm. „ex interpretatione ev. sec. Matth.“ afferuntur 26. (de Matth. 4, 11. Vig. C. 27.), 40. (de Matth. 8, 17. Vig. C. 40.), quorum illud ex l. I. de incarn., hoc ex libro ad baptiz. sumtum esse verisimillimum. Omnino illa citandi ratione nihil incertius.

3) Hoc fragm. dicitur „eiusdem ex libro, quod deus peccatum docuit et mortem introduxit.“ Iam Tillemont. l. l. p. 674., cuius verbis Mai. l. c. I. p. XXVII. et de Wegn. l. c. p. XVII. male usi sunt, recte perspexit, illud fr. ex comment. in Matth. sumtum esse. Verba „quod — introduxit“ non titulum libri (de Wegn. l. c. Sieffert. l. l. p. 27.), sed sententiam continent, quae in ipso fragm. inest cf. N. 14. 15. 16. al. Potest illud fr. ex comm. in Genes. desumtum esse, quod Sieffert. l. c. opinione sua nisus nimis fidenter dixit, sed multo est verisimilius v. „ei. ex libro“ verbis τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν exstitisse, quam quod nonnulla excidisse opineris.

Tolos. Prof., ed. T. I. (Tolosae 1646. F.) p. 13. (de Matth. 1, 18.), 31. (2, 16.), 45. (3, 16.), 46. (4, 2.), 77. (5, 40.), 136. (10, 5.), 141. (10, 16.), 194. (13, 33.), 202. (14, 1.), 322. (24, 29.), 330. (24, 48. 49.), 338. (25, 28.), 350. (26, 26.), 305. (23, 15. Hoc Θ. Ἀντιοχέως dicitur [1]), illa Θ. Μοψουεστίας.). — Praeterea fragm. leguntur in catenis ined., in codd. XXIII. XXIV. CXCV. bibl. Coislin. cf. Montf. b. C. p. 67. 75. 248., in cod. CXX. bibl. Venet. S. Mich. cf. Mittarell. cat. Mss. Venet. S. Mich. p. 1115., brevissima denique in cod. XXXIII. „evangelia cum uberrima plurimorum patrum catena" Plut. VI. bibl. Med. Laur. cf. Bandin. l. l. I. p. 159.

Commentarii in Lucam unum fragm. in Act. C. Const. II. IV. 18. (de Luc. 8, 22. Vig. Const. 19.) legitur, alterum in Balth. Corderii catena in Lucam (Antverp. 1628. F.) p. 326. (ad Luc. 11, 33., sed explicatur haud dubie Marc. 4, 21. Similiter disputat in cat. Possin. in Matth. p. 63. de Matth. 5, 15. Theodorus monachus, qui etiam presbyter dicitur. Qui fuerit, niger an albus homo nescio. Frustra Caveum, Fabricium al. adii. Coniectarem, nostrum sub hoc nomine latere, cui opinioni quae illi in cat. Possin. p. 35. 214. tribuuntur non repugnarent, nisi monachum illum interpretem in catenis ined. saepius et solum et una cum nostro memorari vidissem cf. Montf. l. l. p. 67. 247. 248. 77. 275., Fabric. l. l. p. 359.). Sed fragm. continent catenae ined. cod. CCI. b. Coisl. cf. Montf. l. l. p. 251., cod. XLII. bibl. Vind. cf. Lambecii comment. — ed. Kollar. III. p. 166.

---

1) Fabric. l. l. p. 358. „— in qua (cat. Possiniana) etiam Theodorus Antiochenus epistola ad Anastasium consulem citatur ad Matth. 15, 28." Ego vero hunc l. frustra quaesivi.

Quae Theodori fragmenta Frid. Muenter, vir summus, in libro: Fragmenta patrum graec. Fasc. I. Hafn. 1788. 8. p. 72. squ. praemissa brevi de Theodoro dissertatione primus edidit et illustravit, ea omnia uno duobusve exceptis (v. inf.) meo quidem iudicio ex commentariis in Lucam desumpta sunt. (v. inf.) Placet vero, cum lectu sint dignissima, sed a Muentero, qui admodum iuvenis ea edidit, saepe corrupte exhibita maleque explicata sint, ea h. l. tum emendatius edere tum accuratius exponere. Sex, quae iam transscribam, exscripsit v. d. in bibl. Corsin. Romae ex apographo viri cuiusdam docti, quem Fogginum fuisse suspicatur, ac sumpta sunt ex cod. palat. XX. catenam patrum in Lucam exhibente. Primum pertinet ad Luc. 2, 31. 32. ac praemissis verbis *Θ. Μ.* *ἐκ τῆς πρὸς τὰ κατὰ Χριστιανῶν κατηγορίας Ἰουλιάνου τοῦ παραβάτου* ita habet:

Τοῦ ἀποστόλου εἰπόντος· ἢ Ἰουδαίων θεὸς [1]) *μόνων, οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν* [2]); *ἀντεπερωτᾷ Ἰουλίανος καὶ τοῦ χάριν, φησὶν, πολὺ μὲν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἔπεμπε τὸ προφητικὸν χάρισμα καὶ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸ χρῖσμα καὶ τοὺς προφήτας καὶ τὸν νόμον καὶ τὰ παράδοξα τεράστια τῶν μύθων; Ἀκούεις γὰρ αὐτῶν βοώντων· ἄρτον ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος* [3]). *Ἐπὶ τέλους δὲ καὶ τὸν Ἰησοῦν ἔπεμψεν ἐκείνοις* [4]).

---

1) Articulus *ὁ* errore videtur deesse.

2) Cf. Rom. 3, 29.

3) Cf. Psalm. 77, 25. cl. l. Exod. 16, 15. Joh. 6, 31.

4) Hucusque Theodorus Iulianum ea disserentem fecit, quae iam refutare volebat: deum Iudaeorum tantummodo curam gessisse. Nexus verborum Iuliani, ut ex libro III. Cyrilli Alex. adv. Iul. (ed. Ez. Spanhem. Lips. 1696. p. 106.) intelligitur, hic est: Docent Moses, Christus et Paulus, deum ab initio Iudaeorum solum curam gessisse, est tamen in hac de deo doctrina summa Pauli inconstantia: *Δίκαιον οὖν ἐρέσθαι τὸν Παῦλον* (scil. propter locum cit. Rom. 3, 29.)

Ἐν δευτέροις δὲ τὰ αὐτὰ ταῦτα καὶ πᾶσιν [1]), εἰ δὲ μὴ παρεδέξαντο πάντες τότε, ἀλλ᾽ ὕστερον παρεδέξαντο [2]). Διεσαλεύθησαν γὰρ πρότερον ὑπὸ τῶν προφητῶν καὶ τῶν προλαβόντων [3])

εἰ μὴ τῶν Ἰουδαίων μόνων ἦν ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν, τοῦ χάριν κ. τ. ἑ. Theodorus autem suam, quam adiecit, refutationem ita instituit, ut Iuliani verba exciperet, h. r.: Recte. Contigerunt illa Iudaeis. Verum —.

1) Scil. ἔπεμψεν ὁ θεός.

2) V. παραδέχεσθαι Muenter utroque l. male transtulit accipere. Verte recipere cf. statim sequ., quibus exponitur, qui factum sit, ut illa receperint et infr. πρότερον μὲν οὐ κατὰ ἔθνη κ. τ. λ.

3) Muent.: „opinionem anticipatam excitantia (miracula) vel potius suggerentia"! Προλαμβάνειν notat sumere aliquid prae alio, facere al. prae alio, alicui antevertere, prius facere, quam aliud fiat. Sed Participiis Aoristi et Perf. Act. passivus etiam significatus: qui, quae praecesserunt, praeterita: a posterioribus scriptoribus saepissime subiectus est. cf. v. c. Theod. in XII. proph. p. 159. λείπεται — τοσοῦτον τῶν παρόντων τὰ προειληφότα (praeterita) — p. 518. Διὰ πάντων τῶν προειληφότων (antecedentibus) ἀρκούντως αὐτοὺς προτρεψάμενος —. p. 558. 581. 622., Niceph. Cat. in Octat. I. p. 516. Diod., Cord. Cat. in Ps. II. p. 469. Ps. 71, 5. Theod. Illud πρό non de tempore dicitur, quod non quadraret ad παραμένειν. τὸ μὲν γὰρ συμπαραμένειν εἰς τὸ ἑξῆς λέγεται (de futuro), τὸ δὲ πρὸ ἐπὶ τῶν προλαβόντων (de praeteritis). οὐδεὶς οὖν λέγει, ὅτι πρὸ τοῦδε συμπαραμενεῖ., Theodoret. II. p. 1461., Possin. Cat. in Marc. p. 183. Tolos., Eunom. apol. in Op. Basil. M. ed. Garn. I. p. 621. — κατὰ τὴν προλαβοῦσαν ἀπόδειξιν —., p. 624., Theodoret. II. p. 603. — ἐν τῷ προλαβόντι χρόνῳ —. Ne plura. Quaeritur vero, qui haec notio illis vocc. tributa sit, qua de re in duas partes probabiliter disputes. Proficisci potuerunt a v. προλαμβάνειν significatione: antea locum capere. Quae autem antea locum ceperunt et habuerunt sunt praeterita, homines, quibus antea locus fuit, maiores (Theodoret. II. p. 44. — τῶν προλαβόντων ἁγίων — τὸν βίον. Ioh. Malalas Chronogr. 18, 165. ed. L. Dind. p. 437. ὁ δὲ αὐτὸς βασιλεὺς ἀνενέωσε τοὺς νόμους τοὺς ἐκ τῶν προλαβόντων βασιλέων

Quae Theodori fragr
summus, in libro: Fr
Hafn. 1788. 8. p. 7?
dissertatione prim
duobusve excep
mentariis in L
cum lectu sir
dum iuveni
explicata
ratius e
psit v
euius
sum
L
2

... ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ[2]),
... τοὺς καὶ πλάσματα καὶ
... περὶ αὐτῶν καὶ μηδὲν
... θέτως εἶχον ἀπὸ[4]) τῆς τῶν
... ττούσης τὰς ἀκοὰς καὶ ὡς
..., διὰ τοῦτο τοῖς πολεμίοις συνε-
... πᾶσιν ἀναμιχθῆναι, ἵνα τὸν ἑαυ-
... θεὸν μήτε ἑαυτῷ μήτε ἐκείνοις βοη-
... γνῶσιν, ὡς οὐκ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς σω-
... ἕνα ἄνδρα[5]) τοσούτων γενομένων ἐθνῶν
... αὐξάντων ποτὲ, πάλαι μὲν ὑπὸ Μακεδόσι
..., εἶτ' αὖθις ὑπὸ Ῥωμαίοις, καὶ ζητούν-
... ἀσφαλῶς καταπιστεύσειαν ἑαυτοὺς, ἐν τού-

...θέντας —.). Sed nescio an aliter statuendum sit. Frequentatur Participium v. προλαμβ. cum alio v. iunctum, cui notionem antea (quam aliud esset, zuvor) affert, v. c. Theod. in XII. proph. p. 492. ἤδη μὲν οὖν προλαβὼν διεμαρτυράμην —. Sane quidem in huiusmodi locis προλαμβ. active usurpatur (προλαβὼν τὸ διαμαρτύρεσθαι διεμαρτυράμην), sed cum fere nonnisi notionem antea in eo deprehenderent, inde postea facile fieri potuit, ut ὁ προλαβὼν (qui aliquid antea fecisset) qui antea fuisset et τὰ προλ. quae antea fuissent dicerentur. Ad nostrum l. ut revertar προλαβόντα antea facta notat h. r.: Antea commoti, concussi sunt a prophetis et portentis antea factis (und den vorhergegangenen Zeichen).

1) Muent. male τεραστων.

2) Muent.: a Christo, quod est ἀπὸ τ. Χριστοῦ. Sed ἐπὶ τ. Χ. optime habet: tempore Christi.

3) Iam explanatur, qui gentiles deos suos nullos esse cognoverint.

4) Verte: cum enim immobiles essent (ἀμεταθέτως εἶχον [v. Matthiae Ausf. griech. Gramm. ed. 2. II. p. 1238.] i. q. ἀμετάθετοι ἦσαν) propter (v. Matthiae l. l. II. p. 1130.) idolorum fraudem, quae —.

5) Augustum dici recte observavit Muenter.

θη Χριστὸς καὶ δεομένοις ἐπεφάνη κατὰ καιρὸν, μὲν οὐ κατὰ ἔθνη, ἀλλὰ κατὰ ἄνδρα ἐκλεγόμενος ν ἐθνῶν, οὓς ἀνεύρισκε πειθομένους, νῦν δὲ κατὰ). Οὐ γὰρ βιάζεσθαι βούλεται τὸ ἐθέλειν ἡμῶν ὁ ὁς, ἵν᾽ ὅπερ θέλομεν μὴ ἐθέλωμεν· τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ μεταποιεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν.

Alterum fragmentum paucis fortasse verbis interiectis cum primo cohaesit. *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν αὐτῶν*] *Καὶ τίνος χάριν ποτὲ μὲν τούτῳ, ποτὲ δὲ ἐκείνῳ τῷ ἔθνει τὰς καθολικωτέρας τῆς οἰκουμένης ἐξουσίας παρεδίδου ὁ θεὸς, ὡς τοῖς* [3]) *κατὰ καιρὸν κρατοῦσιν νόμοις καὶ ἡμᾶς πάντας τε χρῆσθαι* [4]) *τοὺς ὑπηκόους; Καὶ δι᾽ ἄλλας μὲν*

---

1) Muenter: per id tempus. Malim: inter hos.

2) Male scribas — *ἄνδρας ἐκλεγομένους* — (Doederlein. Theolog. Biblioth. Lips. 1788. IV. 7. p. 492.). Censor libri Muenter. (Göttinger gel. Anz. 1788. p. 1246.) recte monuit, v. *κατὰ ἔθνη* et *κατὰ ἄνδρα* distributive sumenda esse (cf. Cord. cat. in Ps. II. p. 641. Theod. *οὐ καθ᾽ ἕνα καὶ κατὰ μέρος ἀποθνησκόντων* —.) Enarra: principio (rerum christianarum) non singulos populos, sed viros, quos obsequentes reperiebat, de populis elegit, nunc vero [de suo tempore loquitur Theodorus] singulos populos. Sententia male offendaris: primo nonnisi singulos homines, iam populos doctrinam christianam amplexos esse. Sed quaeri poterat, cur non statim post Christi adventum populi facti essent christiani. Huius rei hanc Theodorus reddidit rationem, quod religionis christianae professio, nisi forte deus humanam naturam commutasset, ab ipsis hominibus penderet. — Siefferti consilium l. l. p. 74., spectare h. l. Theodorum *νοητὴν τοῦ λόγου ἐπιδημίαν*, qua singulis viris e gentibus electis *λόγος* deinde in Christo incarnatus atque ita cunctis gentibus manifestatus ex antiquorum patrum sententia sese revelasset, hoc uno evertitur, quod h. l. manifesto de Christo, qui iam apparuit, sermo est.

3) *Τον*, quod Muenter habet post *τοῖς*, delevi.

4) Muent.: *παντας κεχρησθαι*, h. e. — ita ut legibus, quibus tum vis erat, etiam nos omnes, qui subiecti sumus, utere-

πολλὰς αἰτίας ταύτας συνεχώρει τὰς μεταβολὰς γίνεσθαι καὶ διὰ τὸ χρῆσθαι θεῷ, ἵνα (ὡς) ἔλθωσιν [1]) *ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τὸ ζητεῖν τὸν ὄντως θεόν.*

Tertio fragm. in catena ad Luc. 4, 4. exhibito plura refelluntur, quae contra historiam tentationis Christi Iulianus protulit. *Οὐδὲν καινὸν, ἀσεβέστατε Ἰουλίανε, εἰ καὶ γινώσκεται* [2]) *ὑπὸ τῶν δαιμόνων καὶ ὁμολογεῖται θεὸς* [3]) *καὶ πειράζεται ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τῶν δαιμόνων μὴ ὁμολογοῦντος τὴν αὐτοῦ βασιλείαν* [4]). *Οὐ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ πρότερον μὲν ἀγωνίζεται* [5]) *ἀγνοῶν, ἡττηθεὶς δὲ ὕστερον γνωρίζει καὶ ὁμολογεῖ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ λέγων· οἴδαμέν σε τίς εἶ· σὺ εἶ ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραήλ* [6]). *Οὐ γὰρ πρὸ τοῦ βαπτίσματος ταῦτα ὁμολογεῖ, ἀλλὰ μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὸ πειρασθῆναι καὶ κατελθεῖν ἐκ τῆς ἐρήμου νικήσαντα τὸν διάβολον κατὰ τὴν σάρκα, καθ' ἣν καὶ*

---

mur. Sed praeterquam quod Perfecto offendaris, verba illa videntur Iuliani esse.

1) Muent.: — *και διαχρησθαι θεῳ ελθωσιν* —. Fortasse locus valde mutilatus est. Sed theodorea sane sententia mea coniectura efficitur: — et ut deo uterentur (ut dei, quem quisque coleret, infirmitatem experirentur) quo necessitate coacti venirent ad quaerendum verum deum. Theodori disputatio haec est: deus modo apud hunc modo apud illum populum summum imperium esse ideo maxime voluit, ut gentes publica calamitate pressae ad suum, quem putarent deum se converterent, quo eius infirmitatem experti ad verum ducerentur. Hoc vero tum demum recte fieri poterat, cum summum imperium non apud unum eundemque populum esset, sed ab hoc ad illum transferretur.

2) Sc. *ὁ Χριστός.*

3) Cf. Luc. 4, 34. 41. al.

4) Cf. Luc. 4, 1 — 3.

5) Scil. *ὁ διάβολος.*

6) Cf. Luc. 4, 34. (Marc. 1, 24.).

ἐπείραζεν αὐτόν[1]). Οὐ γὰρ εἰδὼς τὸν Θεὸν λόγον ἐπείρασεν ἄν, πᾶσιν γὰρ κατ' οὐσίαν ὁ Θεός ἐστιν ἄγνωστος, ἀλλὰ κατὰ τὴν σάρκα[2]), καθ' ἣν ἀληθῶς καὶ ἐπείνασε καὶ ἐπειράσθη. Ἀλλὰ Μωσῆς, φησὶν, ἡμέρας τεσσαράκοντα νηστεύσας ἔλαβε τὸν νόμον, Ἠλίας δὲ τοσαύτας νηστεύσας θείων αὐτοψιῶν ἔτυχεν, Ἰησοῦς δὲ, τί μετὰ τοσαύτην νηστείαν ἔλαβεν[3]); Οὐκ ἴσον τῷ λαβεῖν νόμον καὶ θεοπτίας ἀξιωθῆναι τὸ λαβεῖν εὐαγγέλιον καὶ κηρῦξαι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, τοσοῦτον δὲ διάφορον, ὅσον οὐρανὸς διαφέρει τῆς γῆς καὶ τὸ ἀθάνατον τοῦ θνητοῦ καὶ τὸ αΐδιον τοῦ προσκαίρου. Τὸ δὲ „ἐπὶ παντὶ ῥήματι θεοῦ"[4]) οὐ περὶ διδασκαλίας λέγει, ἀλλὰ πρὸς τὸν πορισμὸν τῆς τροφῆς[5]). Πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνου πρόκλησιν ἄτοπον οὖσαν, τὸ „εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι ἄρτοι γίνωνται"[6]) ὡς παντὶ τόπῳ ὑπὸ ἄρτου διατραφῆναι ὀφείλοντος, τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ γενόμενα ὑπομιμνήσκων αὐτὸν ἔλεγεν, ὡς οὐ χρεία ἄρτων τῷ θεῷ[7]).

---

1) Theod. ad Matth. 4, 1. 2. (Possin. cat. in Matth. p. 46.): "Οτε ὁ Χριστὸς ἐπείνασεν, ὡς γέγραπται, τότε ὁ διάβολος ἐπιτίθεται πειράσων, ἐπεὶ οὐδὲ πάνυ τεθαύμακε τὴν ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις νηστείαν, γινώσκων τὸν Ἠλίαν τοσαύτας ἡμέρας νηστεύσαντα. Διὸ καὶ θαῤῥήσας προσέβαλεν, ὅμοιον ἐκείνῳ νομίσας εἶναι καὶ οὐ Θεόν.

2) Scil. ἐπείρασεν αὐτόν. Ceterum oratio minus concinna.

3) V. Ἀλλὰ Μωσ. — — ἔλαβεν; Iuliani sunt, non etiam, ut male Muent., sequentia — προσκαίρου. Theodorus breviter respondet, Iesum post ieiunium evangelium accepisse, maius utique donum, quam quod Mosi et Eliae datum fuisset.

4) Cf. Luc. 4, 4. cl. l. Deuter. 8, 3. Haec propter falsam, Iuliani credo, v. ἐπὶ π. ῥ. τ. θ. interpretationem addidit.

5) — de comparatione cibi.

6) Cf. Luc. 4, 3. F. l. γίνωνται.

7) Muent.: Προ γαρ την — — αρτου διατ α φηναι οφειλοντες τα — γενομενα, ὑπομιμνησκων αυτου — — χρειαν —. ante provocationem — quasi necesse omnino esset,

Καὶ ἄνευ γὰρ ἄρτων θεὸς ἐν ἐρήμῳ διέθρεψε τὸν Ἰσραὴλ καὶ αὐτὸν διαθρέψαι δύναται, καθὼς ἂν βούληται, ῥῆμα λέγων τὴν ποιητικὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ. Μωσῆς δὲ [1]) καὶ Ἠλίας νηστεύσαντες οὐ συνεχωρήθησαν πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου πρὸς ἕτερα σπεύδοντες μικρότερα, ὁ δὲ σωτὴρ ἀναγκαίως συνεχωρήθη πρὸς τὴν κατάλυσιν τοῦ θανάτου πολιτευόμενος καὶ λύσιν τῆς προτέρας ἀποφάσεως. Πρὸς γὰρ τὰς νομοθεσίας τοῦ θεοῦ σπεύδει καὶ ὁ διάβολος ἐκτρέπειν καὶ ἀπατᾶν τοὺς ἀνθρώπους, ἐν οἷς ἂν ἔνεστι τὸ ἐφ' ἡμῖν, τὸ δὲ ἀναχθῆναι [2]) καὶ λαβεῖν τὸν νόμον ὁ διάβολος ἀνελεῖν οὐκ ἠδύνατο. Τοῦτο γὰρ ἦν ἐπὶ τῷ θεῷ καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ Μωσεῖ. Ἃ δέ ἐστιν ἐφ' ἡμῖν ποιῆσαι καὶ μὴ ποιῆσαι, ἐν τούτοις καὶ ἀπατᾶν συγχωρεῖται, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ ἐποίησε. Τὸ γὰρ ἅψασθαι [3]) τοῦ ξύλου καὶ μὴ, τοῦ ἐφ' ἡμῖν καὶ αὐθαίρετον. Ἐπεὶ οὖν διὰ πολιτείας καὶ τοῦ ἀναμαρτήτου ἔδει καταλῦσαι τὴν τοῦ θανάτου ἀπόφασιν πάσχοντα ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν αὐτὸν ἀναμάρτητον ὄντα, οὐκ ἐδείκνυτο δὲ ἀναμάρτητος ὁ μήπω κατὰ πάντα πολιτευσάμενος καὶ ἐν πᾶσιν ἀγωνισάμενος πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τοῦτο ἐξ ἀνάγκης συγχωρεῖται πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὡς βούλεται αὐτὸς ὁ διάβολος, ἵνα καθαρῶς ἀναμάρτητος ὀφθῇ, οὐ τῷ μὴ πειρασθῆναι, ἀλλὰ τῷ φυλάξασθαι

---

ut omnia quae in deserto facta essent, a pane dissolvi deberent, commonuit eum dicens —.! *Ὀφείλοντος* recte iam scripsit v. d. in Doederlein. Theol. Bibl. l. l. p. 493. Verte: Ad ineptam enim illius provocationem — quasi Iesum ubique pane nutriri oporteret —.

1) Iam ad aliam rem transit ac docet, cur Servator tentandus fuisset, neque vero Moses et Elias. Manifestum est, eum hic quoque contra Iulianum disputare.

2) Muent.: *ανεχθειν*?! *ἀναχθῆναι* duci sc. in montem Sinai.

3) Muent.: *Το γαρ ο ψασθαι* — atque in his nescio quam subtilem distinctionem deprehendisse sibi visus est. Paullo post *τοῦ ἐφ' ἡμῖν* bene habet. *Τοῦ* est Genit. partitivus.

πειρασθείς [1]). Τί δὲ θαυμάζεις, ὅτι μὴ ὄντος ὄρους ὑψηλοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγεται ὁ διάβολος ἀναγαγεῖν αὐτὸν εἰς ὄρος ὑψηλὸν λίαν; [2]) Ἐν στιγμῇ γὰρ χρόνου λέγει [3]), (πεποιηκέναι [4]) σαφῶς δεικνὺς φαντασίαν ὄρους τὸν διάβολον πεποιηκέναι καὶ οἰκουμένην βασιλευομένην πρὸς ἄνθρωπον ὁρᾶν οὕτω δυνάμενον. [5]) οὐ γὰρ καθὸ θεὸς ἦν ἢ ἐπείραζεν ὁ διάβολος ἢ ἐπειράζετο· τοῦτο γὰρ οὐκ ἦν πειρασθῆ-

---

1) Theodorus ita disputat: Moses et Elias non sunt post ieiunium tentati, quia minora perficere debebant, contra Servator, cui prior illa mortis sententia abolenda esset. Quippe in iis tantum Satanas homines ad prava incitare potest, quae in hominum potestate posita sunt. Sic Adamum decepit, at cum legislatio non in Mosis, sed in dei potestate esset, Mosen non potuit. Iam cum prior illa mortis sententia non nisi ab ἀναμαρτήτῳ aboleri posset nec vero ille, qui nondum in omnibus contra peccatum pugnasset, ἀναμάρτητος evasisset, Iesus a diabolo necessario tentandus erat, ut eo, quod tentationi non succubuisset, vere ἀναμάρτητος exsisteret.

2) Cf. Luc. 4, 5.

3) Scil. Lucas. Vocc. φησίν, λέγει, σημαίνει in Theodoro apte saepius impersonaliter vertas: dicitur: heisst es. Nam cum modo scr. s. cf. in XII. proph. p. 328. (raro additur ἡ θεία γραφή ut p. 356.), modo propheta cf. p. 332., modo aliud Subiectum sit, interdum vix dicas, quodnam Theodorus intellexerit, quandoquidem plura quadrant cf. p. 291. 293. 309. Omnino magna hac in re Theodori est negligentia cf. p. 470. 480. 631. Plerumque supple scr. s. ut p. 397. 399. Ceterum cf. Wineri, V. S. V., Grammatik des neutest. Sprachidioms. ed. IV. p. 339.

4) Πεποιηκέναι spurium mihi videtur, altero illo, quod paullo post sequitur effectum. Minus recte dicas, prius πεποιηκ. genuinum esse, cuius locus cum nonnullos ita offendisset, ut post διάβολον locarent, posterius etiam in textum irrepsisse.

5) H. e. — manifesto indicans, diabolum visum montis et orbem terrarum (visum orbis terrarum), qui ab se (Satana) regeretur (qui sibi pareret cf. Luc. 4, 6.) effecisse homini, videre ita valenti.

ναι, ἀλλὰ ἀπατῆσαι μᾶλλον [1]. Ἀλλὰ πῶς, φησὶν, εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ τὸν κύριον ἀνήγαγεν ὁ διάβολος ὄντα ἐν τῇ ἐρήμῳ [2]; Διότι οὐκ ἐπ' ἀπολείψει τῆς ἐρήμου [3]) εἰς τὸ πτερύγιον ἀνήγετο, ὅθεν τῷ ἐν ὀλίγῳ ἀπολειφθῆναι καὶ οὐκ ἐν πολλῷ καὶ ὡς ἐκεῖσε πάλιν ἐπανελευσόμενος [4]. Οὐ λέγεται γὰρ ἐξεληλυθέναι ἐκ τῆς ἐρήμου [5]. Ὥσπερ γάρ τις ἐν πόλει ἢ οἰκίᾳ γενόμενος, ὅσας ἂν ἡμέρας ἢ μῆνας ἢ ἐνιαυτοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ ἢ τῇ πόλει ᾖ [6], ἐκεῖσε λέγεται ποιῆσαι, κἂν ἔξω ποτὲ γένηται οὐκ ἐπ' ἀπολείψει τελείᾳ τῆς πόλεως ἢ τῆς οἰκίας, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἀναχθεὶς εἰς τὴν ἔρημον πειρασθῆναι, κἂν ἔξω τῆς ἐρήμου πειραζόμενος ἐγένετο οὐκ ἐπ' ἀπολείψει τῆς ἐρήμου, εἰκότως ἐν τῇ ἐρήμῳ λέγεται εἶναι καὶ [7] τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐποίησε μὴ ἐξεληλυθώς

---

1) Malis pro *ἀπατῆσαι* scribi *ἀπατηθῆναι* h. s. hoc enim (si diabolus Iesu deo visum montis ostendisset) non fuisset tentari, imo decipi. Sed *ἀπατῆσαι* bene habet, si v. *τοῦτο γάρ κ. τ. λ.* ad statim praegressa refers: diabolus Iesu visum montis ostendit, (fieri hoc potuit) neque enim **deus** tentatus est. Nam **hoc** (deum tentari) non tentari fuisset, sed decipere (si deus tentatus esset, non tentatus fuisset, sed ipse decepisset.). Itaque v. *οὐ γάρ κ. τ. ἑ.* muniunt praegressa, et haec ipsa v. *τοῦτο γάρ κ. τ. λ.* muniuntur.

2) Cf. Luc. 4, 9. 2.

3) Male Muent. *του ερ.*, ut etiam infra *μη εξεληλυθως του ερ.*

4) Scil. *εἰς τὸ πτερύγιον ἀνήγετο.*

5) Muent. *εκ της Αιγυπτου.* Cum multa v. d. tum hoc peccavit, quod etiam v. *διότι — — ἐπανελευσόμενος* Iuliano tribuit, interrogationem iis contineri opinatus. Sed Muenterum refellere nihil attinet. *Αἰγύπτου* autem errore natum esse contextus satis docet, ut sileam illa ratione Theodori argumentationem errore niti, qui haud dubie ab eo alienus erat. Pro *Αἰγ.* scribendum esse *ἐρήμου* iam dudum viderunt censores illi Muenteri, Lipsiensis (Doederl. l. l. p. 494.) et Goetting. (Götting. gel. Anz. l. l. p. 1246.)

6) V. *ᾖ* coniectura restitui.

7) *Καί* apud Muent. deest. Fortasse pro *ἐποίησε* *ποιῆσαι* scribendum.

τῆς ἐρήμου. Τὸ δὲ „οὐκ ἐκπειράσεις κύριον τὸν θεόν σου“ [1]) οὐ λέγει ὅτι ἐμὲ, εἰ καὶ θεὸς ἦν, οὐ γὰρ ὡς θεὸν [2]) ἐπείραζεν ὁ διάβολος, οὐδὲ ὡς θεὸς πειραζόμενος ἀπεκρίνατο, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς πειραζόμενος τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπεκρίνατο, τὸ μὴ ἐκπειρᾶσαι τὸν θεόν. Ὁ γὰρ ἐκπειράζων τὸν θεὸν φαίνεται μὴ πιστεύειν αὐτῷ, ἀλλὰ τυχὸν ζητῶν πιστεῦσαι. Διήλεγξεν οὖν αὐτοῦ τὴν κακίαν κύκλῳ καὶ ἐκ περιόδου εἰς τὸ ἀπιστῆσαι αὐτὸν τῷ θεῷ προσάγοντος διὰ τοῦ δοκεῖν πάνυ πιστεύειν αὐτῷ. Κἀκεῖνο δὲ λεκτέον, ὅτι ἀπὸ τῆς πειραζομένης ἀνθρωπότητος ἔλεγε τὸ [3]) „κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνον [4]) λατρεύσεις“ [5]), οὐκ ἐξαιρῶν τῆς προσκυνήσεως τοῦ πατρὸς τὸν θεὸν λόγον καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Fragmentum quartum anepigraphum Muenter in schedis bibl. corsin. invenit, quod Theodori esse et qui schedas illas scripsit et Muenter recte iudicarunt. Videtur enim ex eodem illo cod. catenam in Lucam exhibente desumptum, certe pertinet ad Luc. 22, 39 — 47. et quae propter hunc locum Iulianus contra Iesum protulerat refelluntur. Iam cum Theodorus in commentario in Lucam Iulianum saepius refutaverit (v. inf.) externa quae dicunt argumenta ad Theodorum nos ducunt. Hoc magis etiam de internis valet. Oratio, refellendi ratio, denique doctrina manifesto Theodori indolem referunt.

Ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα προσεύχεται, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, οἷα ἄθλιος ἄνθρωπος συμφορὰν φέρειν εὐκόλως οὐ δυνάμενος

---

1) Cf. Luc. 4, 12.

2) Fort. scrib. θεὸν *αὐτὸν ἐπείρασεν*.

3) Muent. ἐλέγετο „— quoniam dictum est de humana natura tentata —“! Transfer: — eum *hominem* (von der menschlichen Natur aus) dixisse —.

4) Ita Muent., sed non dubito, quin Theodorus μόνῳ scripserit.

5) Cf. Luc. 4, 8.

καὶ ὑπ' ἀγγέλου θεὸς ὢν ἐνισχύεται [1]). Τίς δὲ καὶ ἀνήγγειλέ σοι, Λουκᾶ, περὶ τοῦ ἀγγέλου ὅπου, εἰ καὶ γέγονε τοῦτο [2]); οὐδὲ οἱ τότε παρόντες εὐχομένῳ ἰδεῖν οἷοι τε ἦσαν, ἐκοιμῶντο γάρ. Διὸ καὶ ἀπὸ τῆς προσευχῆς ἐλθὼν εὗρεν αὐτοὺς κοιμωμένους ἀπὸ τῆς λύπης καὶ εἶπε „τί καθεύδετε; ἀναστάντες προσεύχεσθε“ καὶ τὰ ἑξῆς, εἶτα „καὶ ἔτι αὐτοῦ [3]) τοῦτο λαλοῦντος ἰδοὺ ὄχλος πολὺς καὶ Ἰούδας“ [4]). Διὸ οὐδὲ ἔγραψεν Ἰωάννης, οὐδὲ γὰρ εἶδε. Ταῦτα Ἰουλίανος. Οὐκ ἀνδρείας ἐστί τε καὶ σοφίας τὸ μὴ φοβεῖσθαι τὰ φοβερὰ, ἀλλὰ τὸ καὶ τοιαῦτα εἰδότα [5]) ὅμως σὺν λόγῳ ποτὲ καταδέχεσθαι. Θανάτου γὰρ ἀνθρώποις οὐδὲν φοβερώτερον, κἂν ὑπὲρ τοῦ εὐεργετῆσαι τινὰς ᾖ. Ἐπεὶ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς κατὰ τὴν σάρκα τὴν ληφθεῖσαν ἄνθρωπος ἀληθῶς κατὰ φύσιν ἦν, εἰ καὶ [6]) τοῦ πατρὸς καταγόμενος λογισμῷ καὶ κρίσει πολιτευόμενος [7]), ἀλλ' οὐκ

---

1) Cf. Luc. 22, 42. 43.

2) Muent. male interpunxit nec l. intellexit. Verte: Quis vero tibi, Luca, de angelo nuntiavit, ubi etiam fuerit (erat autem in monte olivarum cf. Luc. 22, 39. 40.), etiamsi illud factum est (etiamsi quod narras verum est). Quid vero si scribas — ἀγγέλου ὁ π ό θ ε ν καὶ γέγονε; (unde etiam venerit?) τοῦτο —. Hac ratione respexit Iulianus v. Lucae ἀγγ. ἀ π' ο ὐ ρ α ν ο ῦ eumque ridet, qui tam accurate narret, quod ne tum praesentes quidem videre potuissent. Hinc intelligas, cur τοῦτο scriptum sit, neque vero τοῦτον. Quae infra Theodorus disputat hanc coniecturam nec tuentur, neque infringunt.

3) Αὐτοῦ non legitur apud Muenter. Τοῦτο autem verbis citatis scriptor perspicuitatis causa de suis adiecit.

4) Cf. Luc. 22, 45—47. (Matth. 26, 44. sq.)

5) Muent.: εἰδότι.

6) Muent. facillimum hunc l. ne e longinquo quidem assecutus est. Pro εἰ καί, quod coniecimus, habet ἔῃ (?) et ita vertit: „Cum — necesse quoque erat, ut patris consilio duceretur atque iudicio eius obedientiam praestaret.“ Scilicet ante ἀλλά interpunxit.

7) Cf. Theod. ap. Leont. (Mai. l. l. VI. p. 303. squ.)

ἐν σχήματι καὶ δοκήσει πολιτεύεσθαι δοκῶν, δειλιᾷ τὸν θάνατον κατὰ φύσιν ἀνθρώπων καὶ εὔχεται καὶ ἐνισχύεται ὑπὸ ἀγγέλου [1]). Τῆς μὲν ψυχῆς αὐτοῦ προθυμουμένης λογισμῷ αἱρεῖσθαι ὑπὲρ πάντων τὸν θάνατον, τοῦ δὲ σώματος διαπίπτοντος τῇ δειλίᾳ, ἀληθῶς οὖν ἀνδρείαν ψυχὴν ἦν θεάσασθαι ἐν ἀσθενείᾳ σώματος λογισμῷ μόνῳ πρὸς τὴν φύσιν μαχομένην καὶ κρατοῦσαν [2]). Μὴ οὖν σύγχει [3]) τὰ λεγόμενα ὑφ᾽ ἡμῶν. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ θεὸν λέγομεν τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν ἀΐδιον καὶ ἄναρχον ἐκ θεοῦ καὶ πατρὸς φύσιν, οὐχὶ καὶ ἄνθρωπον ἀληθῶς ὁμολογοῦμεν αὐτὸν κατὰ τὴν πρόσκαιρον καὶ μετὰ πολλὰς γενεὰς γενομένην ἐξ ἀνθρώπων διαδοχήν [4]); Οὐ γὰρ τῷ μεταβληθῆναι [5]) λέγομεν γενέσθαι τὸν θεὸν λόγον σάρκα, ἀλλὰ τῷ ἀναλαβεῖν σάρκα [6]). Μαθεῖν δὲ τὸν Λουκᾶν περὶ τοῦ ἀγγέλου πολλαχόθεν ἦν δυνατόν· πρῶτον μὲν παρὰ Πέτρου καὶ τῶν Ζεβεδαίου υἱῶν εὐχομένῳ παρόντων τῷ Ἰησοῦ [7]), ἔπειτα καὶ παρ᾽ αὐτοῦ

---

1) Cf. Leont. l. c. (Gall. l. c.) p. 688. „Timuit mortem — — tanquam hanc enixe fugiens, quam nunquam sponte sustinere voluisset, nisi tuam longam et prolixam admonitionem nactus esset, quam a te fictam angelo attribuis.“

2) Statuit Theodorus, Iesum sensim ac paullatim et meritis suis eum factum esse, qui fuisset. cf. v. c. Act. C. Const. II. IV. 32. 39.

3) Muent. συγχεις?

4) Facili coniectura scribere possis: *Τί γάρ; ἐπειδὴ — — διαδοχήν*; Sed cave ne quae Theodorus negligenter scripsit corrigas.

5) Ita recte credo coniecit censor ille Lips. l. l. p. 495. Muent.: *μετακληθῆναι.*

6) Theod. ap. Leont. (Mai. l. l. p. 310. Bandin. l. l. I. p. 170.) *ἡμεῖς εἰληφέναι ἄνθρωπον τὸν θεὸν λόγον καὶ σφόδρα φαμὲν, γεγενῆσθαι δὲ ἄνθρωπον, καθ᾽ ὑμᾶς* (Apollinaristas) *οὐκ ἄν ποτε εἰπεῖν ἀνασχοίμεθα.*

7) Cf. Matth. 26, 37. Marc. 14, 33.

μετὰ τὴν ἀνάστασιν τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συναυλιζομένου [1]. Οὐκ ἔγραψε δὲ τοῦτο Ἰωάννης εἰδὼς, ἐπεὶ καὶ ἄλλα μύρια εἰδὼς οὐκ ἔγραψε, τάχα καὶ διότι οὗτος ἔφθη γράψας [2]. Πῶς δὲ ἐκεῖνο οὐ καθορᾷς, ὡς οὐχ ἅμα τῷ εὔχεσθαι τὸν Ἰησοῦν καθεύδοντες οἱ μαθηταὶ παραδέδονται, ἵνα μηδὲ θεάσωνται τὸν ἄγγελον, εἴγε ἐνεδίδοτο πρὸς τὸ θεάσασθαι, οὐδὲ γὰρ πόῤῥω θέας καὶ ἀκοῆς ἦσαν, παρατεινομένης δὲ τῆς εὐχῆς αὐτῷ συνέβαινε τοῖς μαθηταῖς τὸ βαρεῖσθαί τε καὶ καθεύδειν [3]. Ἄλλως τε [4]) καὶ τρίτον προσευξαμένου καὶ διυπνιζομένων εἰς τὸ προσεύχεσθαι [5]) ὁρᾶν γε [6]) τὸν ἄγγελον συνέβαινεν ἐν νυκτὶ πανσελήνῳ [7]) καὶ ἄνευ τοῦ [8]) φωτὸς τοῦ ἐν νυκτὶ πολλῷ περιαστραπτομένου φωτὶ, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ παραδηλώσαντος αὐτοῖς τότε τὰ παρακολουθήσαντα αὐτῷ προσευχομένῳ, ἵνα μᾶλλον αὐτοὺς εἰς προσευχὴν διαναστήσῃ [9]).

---

1) Cf. Act. 1, 3. 4.

2) Probat Theodorus antiquae ecclesiae sententiam, qua Iohannes reliquis evangeliis probatis suum supplementi causa scripsit, eamque latius exposuit in prooem. in Ioh. cf. Corder. cat. in Ioh. prooem. s. v. Θ. M. (V. Credneri, viri egregii, Einleit. in das N. T. I. [Hal. 1836.] p. 247. squ.)

3) Cf. Matth. 26, 43.

4) Muent. δε και —.

5) Errat Theodorus v. Matth. 26, 41. squ.

6) Muent. ὁραν δε —.

7) Pascha Iudaeorum (d. XIV. m. Nisan) semper in tempus plenilunii incidere constat.

8) Muent. ανευ δε φωτος —.

9) Ex hac mea textus conformatione et interpunctione hic locus nemini obscurus esse potest ac nolo quam Muenter interpungendo et vertendo eum perdiderit ambitiosius referre. Affirmat Theodorus contra Iulianum, discipulos, qui apud Iesum fuissent, angelum videre potuisse et eo nititur, quod Iesu usque dum discipulos de somno excitasset angelus adfuisset. Ita vero disputat: Poterant angelum videre, siquidem se videndum

Quinto fragm. refellitur Iulianus, qui signa illa *συντελείας* Luc. 21, 7. sq. memorata nulla esse contenderat.

Ἐκ τῆς πρὸς Ἰουλίανον] *Τοιαῦτα πολλάκις ἐγίνετο καὶ γίνεται· καὶ πῶς ταῦτα συντελείας σημεῖα* [1]); *Ἀλλ', εἰ καὶ γέγονε τοιαῦτα, οὐκ ἐπὶ πάντων, οὐδὲ πάντα ὁμοῦ, νῦν δὲ ταῦτα πάντα κατὰ μέρος καὶ οὐκ ἐπὶ πᾶσι γινόμενα* [2]) *γενήσεται πανταχοῦ τότε* [3]), *ὥστε πᾶσιν εἶναι καταφανὲς ἐκ τούτων τὸν κόσμον λυθήσεσθαι ὥσπερ ἄῤῥωστον ἐν ἀπογνώσει γενόμενον, πάντων ὁμοῦ τῶν φθειρόντων αὐτὸν σημείων συμπεσόντων εἰς* [4]) *ταὐτὸ, καίπερ πολλάκις νοσήσαντος* [5]) *ἔκ τινος τούτων καὶ διαφυγόντος* [6]) *τὸν θάνατον διὰ τὸ μὴ ἱκανὸν γενέσθαι τὸ ἓν διαφθεῖραι τὸν ἄνθρωπον. Ὅταν οὖν, φησὶ, πάντα ὁμοῦ ταῦτα γένηται, λοιμοὶ καὶ λιμοὶ καὶ ἐπαναστάσεις ἐθνῶν ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας ἐπὶ βασιλείαν* [7]) *καὶ τὰ ἄλλα ἃ εἶπε φόβητρα καὶ πάντα ὁμοῦ κατὰ πάντων κινηθῇ, τότε σημαίνειν, φησὶ, ἐγγὺς οὖσαν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ.*

---

praebuit et illi in eius propinquitate versabantur. Primum enim non statim ab initio somnus iis obrepsit, praesertim vero (*ἄλλως τε*) cum tertium ad precandum excitati fuissent angelum videre certe (si non audire, attende ad v. *θέας καὶ ἀκοῆς ἦσαν*) poterant nocte plenilunii etiam sine lumine illo (luna) quod nocte admodum splendet (erant enim in propinquo), vel etiam postquam iis (si forte animum minus attendissent) Iesus indicasset, quae sibi precanti contigissent (intellige opem ab angelo ei latam), quo magis eos ad precationem instigaret.

1) Haec Iuliani sunt, quae Theodorus iam diluit.

2) F. l. *γενόμενα.*

3) Ante *τότε* Muenter male interpunxit.

4) Muent. *ες.*

5) Muent. *νοσεισαντος.*

6) Muent. *διαφευγοτος.* F. l. *διαφεύγοντος.*

7) Cf. Luc. 21, 11. 10. Muent.: *επι βασιλειας.*

Ultimum quod iam restat fragm. a Muentero l. c. p. 145. 146. exhibitum spectat ad Luc. 23, 8.

Θεοδώρου] *Ἰησοῦς δὲ ἐπαχθεὶς πρὸς Ἡρώδην οὐδὲν ἐποίησε σημεῖον, καίπερ ἐκείνου ἐπιθυμοῦντος ἰδεῖν ἢ ἀκοῦσαί τι λέγοντος, ἐπειδὴ ᾔδει ὡς οὐκ εὐεργετηθήσεται*[1]. *Τὰ γὰρ σημεῖα οὐχ ἁπλῶς ἐποίει, οὐδὲ πρὸς ἐπίδειξιν ἵνα αὐτὸς θαυμάζηται*[2], *ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνοι πιστεύσαντες σωθῶσιν. Δῆλος γὰρ ἦν*[3] *οὐκ ἐπὶ τούτῳ ζητῶν τι θαῦμα, ἀλλ' ὡς μεμηνὼς κατ' αὐτοῦ καὶ ἄξιον ὀργῆς τι θεάσασθαι προσδοκῶν. Οὐ γὰρ ἀθῷον ἀφῆκεν καίπερ καταφρονήσας ὡς μηδὲν ποιῆσαι δυνάμενον, ἀλλὰ στρατιωτικὴν αὐτὸν ἐνδύσας ἐσθῆτα ἀπέπεμψε τῷ Πιλάτῳ φίλος γενόμενος, ὡς ἀπαλλαγεὶς ὑποψίας καὶ κρατήσας ἐχθροῦ καὶ πολεμίου, ἐξουδενώσας αὐτὸν ὡς ἐχθρὸν μηκέτι τι ποιῆσαι δυνάμενον.*

Muenter cum in quinque illis fragmentis Theodorum Iulianum impugnasse animadvertisset, scripsisse eum censuit librum contra Iulianum hoc fortasse titulo: *Θ. Μ. κατηγορία πρὸς τὰ κατὰ Χριστιανῶν Ἰουλιάνου τοῦ παραβάτου* cf. l. c. p. 91., quae coniectura probata Harlesio cf. Fabric. l. l. p. 359., Schröeckhio l. l. p. 218., A. Maio l. l. I. p. XXI. mihi quidem satis infirma videtur cum et nemo veterum de istiusmodi libro quidquam prodiderit et quo in libro Theodorus illa disputare potuerit facile doceas. Verba autem primo illorum fragm. praemissa docent quidem, Theodorum plura quam quae excerpta sunt contra Iulianum scripsisse, eum integrum librum adversus illum com-

1) Muent.: „— quod in ipsum non conferretur ab Herode beneficium" Verte: — Herodem a se non beneficio ornatum iri. v. squ.

2) Muent.: „— quo Herodes eum admiraretur —." Transfer: ut admirationem in se converteret. Ceterum cf. Theod. ad Ioh. 11, 34. in Cord. cat. in Ioh. p. 288.

3) Scil. Herodes.

composuisse non docent. Praeterea vero manifestum est, ea non titulum libri theodorei continere sed eius esse, qui illa excerpsit. Illud etiam Muenteri coniecturam aliquatenus infringit, quod illa fragm. in catena exhibita sunt atque in iis ipsis istiusmodi libri nullum indicium est. Quid multa? Theodorus illa in commentario in Lucam disseruit. Sunt enim omnia propter loca quaedam Lucae disputata (nam ut etiam quae primo fragm. continentur disputaret Theodorum l. Luc. 2, 32. provocatum esse facilius credas quam quod eo ipso qui ea excerpsit commotus sit, ut ex istiusmodi Theodori libro illud fragm. catenae insereret), et ut in hoc commentario Theodorus commenta Iuliani, qui prae ceteris evangelia adortus erat, refelleret res ipsa monebat. Ceterum mea quidem sententia neque uno tenore nec multis locis, sed duobus tantum tribusve contra Iulianum uberius disseruit cf. titul. illor. fragm. et comment. in XII. proph. Obiter moneo, quaedam Iuliani epistolae, in qua in Diodorum saeviit, ap. Fac. 4, 2. legi.

Praeterea Muenter duo Theodori fragm. ex cod. Vindob. LXXI. catenam in Lucam exhibente desumpta l. c. p. 138. sq. edidit, quorum posterius sine dubio ex Theodori in Iohannem commentariis depromtum est (v. inf.), fortasse etiam prius, quod ita habet.

Θεοδώρου] Ὁ τοίνυν Ἰωάννης ἅπαντα τὸν παρεληλυθότα χρόνον. τὸν μέχρις ἀναδείξεως αὐτοῦ ἀφανὴς ὢν καὶ κατὰ τὴν ἔρημον διάγων, οὕτως ὑπὸ τῆς θείας κινούμενος χάριτος ἐπὶ τῷ γενέσθαι τοιοῦτον αὐτὸν, οἷονπερ γενέσθαι ἐρχῆν τοσαύτῃ λειτουργίᾳ διακονεῖσθαι μέλλοντα καὶ πρόδρομον γινόμενον δεσπότου Χριστοῦ, διὰ μακροῦ τότε ἀνεφάνη τοῦ χρόνου οὐκ εἰς τὴν πόλιν ἐξεληλυθὼς, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἔρημον τὸ οἰκεῖον ἔργον ἐκτελῶν. Πάντα γὰρ οὕτως ἡ θεία χάρις γενέσθαι ᾠκονόμησεν. Ὡς ἂν μηδεμία φαύλη

τὶς γένηται [1]) τοῖς ἀνθρώποις ὑπόνοια τοῦ μέλλοντος μαρτυρεῖν τῷ δεσπότῃ Χριστῷ, ὡς ἢ συγγενείας ἕνεκεν τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν, συγγενίδες γὰρ ἦσαν αἱ μητέρες αὐτῶν καὶ φιλίας ἐμνημόνευον τῆς προγόνων, ἢ διὰ τὴν ἐκ παίδων συνήθειαν βούλεσθαι τοιαῦτα μαρτυρεῖν αὐτῷ, ὑπὸ τῆς θείας χάριτος εἰς τὴν ἔρημον ἐξηνέχθη πανταχόθεν ἐπαγόμενος τοῦ τῆς ἀληθείας ἕνεκεν μαρτυρεῖν αὐτῷ τὰ γνωρίσματα. Ἀπὸ δὲ τῆς κατὰ τὴν ἔρημον διατριβῆς καὶ ἀπὸ τοῦ ἀκοινωνήτου τῆς διαγωγῆς τοῦτο αὐτὸ διαμαρτυρόμενος ἔλεγε „κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτὸν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι ἐκεῖνός μοι εἶπε“ [2]).

Plura fragmenta commentarii Theodori in Iohannem aetatem tulerunt, quorum quinque in Act. Conc. Const. II. IV. leguntur, 13 — 15. („ex interpr. ev. sec. I. libro sexto [al. septimo].“ Vigil. Const. 14—16. de Ioh. 20, 17. 22. 28.), 33. 34. („— de libro primo“, Vigil. C. 33. 34., Corder. cat. in Ioh. p. 61., de Ioh. 1, 50.), haec vero in catena patr. gr. in Ioh. a Balth. Corderio edita (Antv. 1630. F.): in prooemio longum est Mopsvesteni fragm. (in cat. cod. XXVII. bibl. Marc. Venet. a Corderiana diversa sine auctore positum cf. Morell. l. l. p. 49.), quo nota illa Patrum opinio, cur Iohannes ev. suum scripserit, exponitur, p. 17. (idem p. 16. de Ioh. 1, 3. De eodem loco aliud fragm. ex vaticana ev. cat. transscripsit Ang. Mai. ad Phot. Amphiloch. l. c. 33. l. l. I. p. 225.), 18. 19. 21. (1, 4. 6.), 23. (latine paullo uberius ap. Fac. 9, 3. de Ioh. 1, 10.), 27. 31. (1, 13. 14.), 49. (1, 32 — 34. Idem haud dubie est, quod Muenter l. c. p. 142. sq. ex cod. Vindob. LXXI. [v. s.] et Ang. Maius l. l. VI. p. XXII. ex vaticana in Luc. cat. ined. Nicephori exhibuerunt, quamquam alte-

1) Muent. γινηται.

2) Cf. Ioh. 1, 33.

rum altero in nonnullis uberius est. In diversis autem catenis quaedam inverso ordine leguntur. Catenarum enim auctores ea quae excerpserunt interdum non solum in compendium redegerunt, verum etiam inverso ordine exhibuerunt ideoque aliam verborum structuram inierunt cf. Theodoret. in Corder. cat. in Ps. II. p. 438. ad Ps. 70, 1., p. 449. (70, 18.), p. 537. (73, 15.), p. 550. (74, 1.), 568. (75, 3.), 571. (75, 6. 7.), 595. (76, 11—13.) al. Illud vero fragm. ex commentario in Ioh. sumtum esse ex eo intelligitur, quod in Corder. cat. in Ioh. multo accuratius legitur et verborum complexio genuina est. Praeterea in l. Ioh. 1, 32 — 34. optime quadrat.), 56. 60. (1, 41. 46.), 75. (2, 14 — 19.), 88. 102. (3, 5. 21.), 121. 122. (4, 9. 10. sq.), 142. 148. 164. 168. (5, 2. 17. 35. 43.), 171. 172. 174. 176. 181. 183. 186. (6, 3. 5. 6. 9. 12. 29. 33. 39.), 209. (7, 19.), 228. 229. 237. (8, 21. 23. 42.), 248. 254. 258. 260. (9, 3. 17. 27. 41.), 263. 269. 271. (10, 1. sq. 17. 22.), 277. 278. 279. 281. 284. 286. (11, 2. 3. 6. 15. 21. sq. 28.), 288. 289. (11, 34. 35. Minus recte v. Neander l. l. II. p. 935. dubitavit, an prius fragm. genuinum esset. Hoc enim l. Theodorus ideo Christo inscitiam tribuere non potuit, quod Christus, qui ante Lazarum mortuum esse dixerat v. 11., tum quidem suam praescientiam comprobaverat), 300. (11, 56.), 304. 309. 319. 320. (12, 9 — 11. 23. 24. 35. 36.), 334. 336. 342. 343. 348. 349. (13, 10. 13. 23 — 27. 33. 34.), 353. 358. 359. 360. 366. 369. (14, 1. 9. 10. 15. 16. 20.), 379. 381. 388. (15, 4. 8. 26.), 392. 401. 403. (16, 8. 26. 30.), 428. (18, 30.), 437. (19, 17.) 454. 455. (20, 14.) [1]. Praeterea

---

1) Theodoro in Corderii cat. in Ioh. ev. Ioh. c. 21. vs. 24. 25. spurios dici errore perhibuit Credner l. l. I. p. 235. Omnino illam sententiam in Theodoro nusquam legere memini.

fragm. sunt in catenis ined. codd. XX. XXIII. CXCV. bibl. Coisl. cf. Montf. b. C. p, 66. 68. 248., cod. XXVII. b. Marc. Venet. cf. Morell. l. l. I. p. 49., cod. XXXIII. Plut. VI. b. Med. Laur. cf. Bandin. l. l. I. p. 161.

Theodorum evangelium Marci singulari commentario persecutum esse cum per se minus probabile sit, tum veterum silentio reprobatur. Nec negligendus Victor Antioch., qui se frustra commentarios in Marcum inquisivisse asserit cf. Catena graec. patr. in ev. sec. Marc. collectore et interpr. Petro Possino (Romae 1673. F.) p. 4. Idem refert l. c. p. 279. Theodorum l. Marc. 13, 5 — 8., Luc. 21, 10. 11., Matth. 24, 7. de *συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος* intellexisse (recte, cf. fragm. Theodori supra p. 79. allatum), unde intelligitur, quod per se satis verisimile est, Theodorum in hoc illove evangelio interpretando haud raro reliquorum rationem habuisse. Itaque non mirum, quod catena Possiniana duo fragm. continet p. 62. 91., quibus Theodorus l. Marc. 3, 4. 4, 26 — 29. illustravit, nec Theodori verbis in cat. Cord. in Ioh. p. 437. offenderis — *καϑὰ εἴρηται ἐν τοῖς εἰς τοὺς ἄλλους Εὐαγγελιστὰς ὑπομνήμασιν.* Nimirum quae de Marci evangelio disserenda erant, apte in reliquorum evangel. commentariis disputavit.

Assemanus l. l. III. I. p. 323. ex Salomonis ep. Bassorae libro, qui est de fine poenarum daemonum et peccatorum, syriacum Theodori fragm. transscripsit, quod cum nonnisi verbis „Theodori comment. in Evangel.“ citetur, ad cuiusnam evangelii interpretationem pertinuerit aegre dicas. Ita vero habet.

ܒܫܘܠܡܐ ܕܟܠܗܝܢ ܐܝܠܝܢ ܕܗ̈ܘܘ ܠܗ̇ ܠܡܫܝܚܐ
ܒܗ ܡܫܠܡܐ ܡܫܡܠܝܢ ܡܫܡܫܢܐ ܕܪ̈ܘܚܐ. ܫ̈ܡܝܐ
ܟܕ ܐܝܠܝܢ ܕܡܠܟܘܬܗ ܫ̈ܡܝܢܗ ܠܘܬ ܫ̈ܡܝܐ

ܐܝܠܝܢ ܟܝ ܒܥܠܡܐ ܕܥܬܝܕ ܘܫܘܒܚܐ ܕܛܝܒܘܬܗܘܢ
ܡܬܬܢܝܚܝܢ ܒܢܝܚܘܬܗܘܢ ܘܥܒܕܝ ܒܝܫܬܐ ܘܕܠܐ
ܕܟܠܗ ܚܝܘܗܝ ܕܒܝܫܬܐ ܣܛܘ ܘܠܐ ܗܘܐ ܒܬܪܥܝܬܐ
ܘܡܬܪܕܝܢ ܥܡ ܫܢܕܐ ܘܕܚܠܬܐ ܕܝܠܗ ܒܡܪܕܘܬܐ ܢܦܫܐ
ܕܢܣܒܘ ܫܦܝܪܬܐ ܘܝܠܦܝܢ ܕܟܡܐ ܚܛܘ ܟܕ ܐܚܝܕܝܢ
ܗܘܘ ܒܒܝܫܬܐ ܘܠܐ ܒܛܒܬܐ. ܠܐ ܢܣܒ
ܡܠܦܢܘܬܐ ܕܫܘܪܝܐ ܕܕܚܠܬ ܐܠܗܐ ܘܡܬܪܕܝܢ
ܕܒܨܒܝܢܐ ܛܒܐ ܢܩܒܠܘܢܝܗ ܘܫܘܝܢ ܠܢܝܚܐ ܕܦܪܝܣܘܬܐ
ܐܠܗܝܬܐ. ܘܠܐ ܐܡܪ ܗܘܐ ܕܥܕܡܐ ܕܬܦܪܘܥ
ܫܡܘܢܐ ܐܚܪܝܐ. ܘܠܐ ܐܢ ܠܐ ܗܘܐ
ܕܢܬܚܘܪ ܡܢ ܚܛܗܝܢ ܟܕ ܦܪܥܢܢ ܒܫܢܕܐ ܘܐܦ ܠܐ
ܐܡܪ ܢܬܢܓܕ ܣܓܝܐܬܐ ܘܢܬܢܓܕ ܙܥܘܪܝܬܐ
ܡܩܒܠܝܢ ܗܘܘ ܫܘܪܝܐ.

h. e. Saeculo futuro illi, qui elegerunt hic honesta, cum laude accipient iucunditatem bonorum, mali vero, qui tota sua vita ad mala declinaverunt, cum supplicio et metu eius ordinati fuerint mente (resipuerint) et honesta elegerint et didicerint, quantum peccaverint, cum in malis persisterent neque essent in bonis, et acceperint per haec scientiam doctrinae primariae timoris dei et eruditi fuerint, qui voluntate bona eum apprehendant, digni facti erunt iucunditate liberalitatis divinae. Neque enim unquam dixisset: usquedum reddideris quadrantem ultimum (Matth. 5, 26.), nisi fieri posset, ut quum luissemus peccata poenis dealbaremur ab illis. Nec porro dixisset: vapulabit multis et vapulabit paucis (Luc. 12, 47. 48.), nisi postquam emensi essent (pertulissent) poenas secundum peccata tandem acciperent solutionem.

B. *Commentarii in Acta Apostol. et epistolas N. T.*

Commentarii in Acta Apostolorum, quem Theodorus Ebediesu teste l. c. p. 32. ad Basilium [1]) scripsit, unum fragm. in Act. C. Const. II. IV. 16. („— libro primo". Vigil. Const. 17., Pelagii pap. ep. III. ad Eliam l. c. p. 429. 430.) de Act. 2, 38. invenitur. Meminit huius commentarii et expositionis quarundam epp. Pauli Abulbarcat. de div. offic. c. 7. cf. Assem. l. l. p. 30.

Omnes Pauli epistolas et epistolam ad Hebraeos a Theodoro explicatas esse (ep. ad Rom. ad Eusebium, duas ad Cor. rogatu Theodori, epp. ad Gal., Eph., Philipp., Coloss. rog. Eustratii, epp. ad Thess. rog. Iacobi, epp. ad Timoth. ad Petrum, epp. ad Tit. et Philem. rog. Cyrini, ep. ad Hebr. ad Cyrinum) perhibet Ebediesu l. c. p. 32. 33. Leontius l. c. (Mai. l. l. VI. p. 299.) memorat *τὴν παρεξήγησιν* eius, *ἣν εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν πεποίηται καὶ μὴν καὶ εἰς τὴν* (?) *πρὸς Κορινθίους καὶ Γαλάτας* —. Cum Theodoretus in praef. in P. epp. scriberet: — *αὐθαδείας με τυχὸν καὶ θρασύτητος γράψονται μετὰ τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα, τοὺς τῆς οἰκουμένης φωστῆρας, τῆς ἀποστολικῆς ἑρμηνείας κατατολμῶντα* haud dubie etiam ad Theodorum respexit, sed errore observant Caveus l. l. p. 248. et Assem. l. l. p. 32., auctore Theodoreto omnes Pauli epistolas a Theodoro fuse explicatas esse. —. Fragmenta sunt in cat. ined. cod. CCIV et ut videtur XXVIII. XXX. bibl. Coisl. cf. Montf. b.

---

1) Hunc Basilium episc. Raphaneae fuisse credo, qui synodo Constantinopolitanae a. 381. subscripsit eundemque in Chrysostomi libris de sacerdotio commemorari, verisimillimum est cf. Montf. Op. Chrysost. I. p. 361.

C. p. 264. 83. 84. — Euthalius, qui saec. V. medio vixit, quem patrem v. *καθ᾽ ἑκάστην συντόμως ἐπιστολὴν (τοῦ Παύλου) ἐν τοῖς ἑξῆς προτάξομεν τὴν τῶν κεφαλαίων ἔκθεσιν, ἑνὶ τῶν σοφωτάτων τινὶ καὶ φιλοχρίστων πατέρων ἡμῶν πεπονημένην* (Galland. bibl. X. p. 247.) innuerit nescitur. Si recte, ut credo, l. p. 250. illi patri tribuitur, sequitur tantummodo eum a. 396. textum epistolarum paullinarum capitulis distinxisse. Neque enim ex v. — *ἐμαρτύρησεν — Παῦλος — πέμπτῃ ἡμέρᾳ κατὰ Συρομακεδόνας Πανέμου μηνὸς, ἥτις λέγοιτο ἂν παρ᾽ Αἰγυπτίοις Ἐπιφὶ έ, παρὰ δὲ Ῥωμαίοις ἡ πρὸ τριῶν καλανδῶν Ἰουλίων* — ut Millius (Proleg. in N. T. n. 906.) certo concluserim, in Syria eum Aegypto vicina vixisse. Sed Millius l. l. n. 906. 907. illo inprimis l. nisus ab Euthalio Mopsvestenum intelligi coniecit, qui et vir doctissimus fuisset et Syrus et ante a. 396. episcopus et epistolarum paullinarum interpres, cuius denique nomen cur omissum esset, ratio probabilis reddi posset. Mihi haec coniectura, quae si vera esset nonnulla Theodori in Euthalio reperires, non satis probabilis videtur, non tamen habeo, quo eam plane prosternam.

Commentarii in epistolam ad Romanos fragmentum de 1, 2. 3. praebet Fac. 3, 6., plura in itinere italico ex codd. et catenis vatic. exscripsit N. C. Kallius (v. Muent. l. l. p. 78.), nondum quantum scio edita. Fragmenta continet cat. ined. cod. Vindob. XLVI. cf. Lambec. l. l. III. p. 175. Errat autem Fabricius, qui l. l. p. 359. quaedam ex commentariis in ep. ad Rom., in I. ad Corinth. et I. ad Timoth. a Vigilio afferri perhibet cf. Vigil. Const. 35. 42. 43. et Act. C. Const. II. IV. 35. 42.

Unum fragm. commentarii in ep. ad Hebr. in Act. C. C. II. IV. 32. (Vigil. Const. 32. Pelag. p. ep. III. ad Eliam l. c. p. 430.) legitur. Quod ibidem 46. (Vig.

C. 47.) „ex interpretatione ep. ad Hebr.“ affertur ex libro XII. de incarn. sumptum est.

Theodorum epistolas septem catholicas interpretatum esse Bandini l. l. III. p. 585. est et Ang. Maii l. l. I. p. XXI. opinio, quae hoc uno, nullo sane nititur argumento, quod in cat. cod. V. Pl. VI. bibl. Laur. Med. inter explicatores illarum epistolarum memorantur Th. Heracl., Th. alter cf. Band. l. l. l. p. 102. Quid quod Cosmas Indic. l. l. p. 535. — *οὔτε εἷς*, inquit, *αὐτῶν (πάντων τῶν ὑπομνηματισάντων τὰς θείας γραφὰς) λόγον ἐποιήσατο τῶν καθολικῶν*? Ceterum non dubium, quin Theodorus si non omnes epistolas catholicas, Leontii enim verbis (Gall. bibl. l. c. p. 687.) „ob quam causam (sc. quia Iac. 5, 11. patientia Iobi celebratur), ut arbitror, ipsam epistolam Iacobi et alias deinceps aliorum catholicas abrogat et antiquat“ certo niti non licet, quattuor certe ut ecclesia Antiochena cf. Montf. Op. Chrys. VI. p. 308. 309. reiecerit.

Cap. IV.

DE SCRIPTIS THEODORI DOGMATICIS.

Ut libros dogmaticos Theodorus conscriberet, fere nonnisi studio adversarios impugnandi, qui ecclesiae perniciem afferre viderentur, adductus est, certe ne unum quidem confecit, quo missis aliorum opinionibus suam ipsius tantummodo sententiam explicavit et firmavit. Sed de singulis illis libris singulatim dicendum.

A. *De incarnatione libri quindecim.*

Quos de incarnatione[1]) libros quindecim (cf. Fac. 9, 3. Gennad. de viris illust. c. 12.) adversus Apolli-

---

1) Titulum *περὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ λόγ. ιε.* fuisse credo cf. Fac. 9, 3. „de inhumanatione filii dei“,

naristas et Eunomianos (Arianos) (cf. Gennad. l. l. Fac. 10, 1. 9, 3.) Theodorus presbyter Antiochenus scripsit[1]), et ampli, ad XV enim millia versuum continuisse dicuntur (cf. Fac. 10, 1. Gennad. l. l.), et gravissimi fuerunt. Sed pauca eorum fragmenta interitum fugerunt eaque haec sunt[2]): unum e l. primo Act. C. Const. II. IV. 25. (Vig. C. 26.), nisi sequentia etiam,

---

non, ut Fabric. l. l. p. 353. putat, *π. ἐν. τοῦ μονογενοῦς.* Nostrae sententiae nec Leontius, qui per contemptum Theodori *κατὰ ἐν. τ. κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χ. λόγ.* cf. Ang. Mai. l. l. VI. p. 300. citat (cf. infra *κατὰ Βασιλείου*, et Cyrill. Alex. Op. ed. Aubert. V. II. ep. p. 198.), nec Gennad. l. l. „de inc. domini“ officiunt. Ebedi. l. l. p. 33. unum t. de incarnatione (ܕܡܬܒܣܪܢܘܬܐ) memorat. Ceterum futilis et a Tillemontio l. l. p. 446. et Fabricio l. l. p. 353. iam satis reprobata Garnerii est opinio, qua a libris de inc. non diversum est opus Theodori, quod a Fac. 3, 2. codicis mystici nomine laudatur. Nam et Fac. haec duo opera manifesto discriminat et mysticum a Theodoro sene scriptum esse testatur Hesych. cf. Act. C. Const. II. V. l, c. p. 104., ut qui tum illud opus mysticum dici potuerit sileam.

1) Gennadius, qui hos solos Theodori libros commemorat, „Th., inquit, Antiochenae ecclesiae presbyter, vir scientia cautus et lingua disertus scripsit —. „Vana est Miraei et J. Bened. Carpzovii (Th. Rhaithu libell. de inc. gr. et lat. Helmst. 1779. 4. p. 8.) opinio, a Gennadio Th. Rhaituensem intelligi. Sed iure illud ex Genn. verbis effici ipsius Theodori v. in principio operis de Apolinario et eius haeresi „Ante XXX enim iam hos annos de inc. dom. codicem conscripsimus“ argumento esse possunt.

2) Ea quae Leont. c. Nest. et Eutych. l. III. de his Theodori libris excerpsit Ang. Mai. l. l. VI. p. 300 sq. separatim primus graece edidit. Ad hunc igitur l. in his Leontii lectorem adlego. Nonnulla etiam eorum fr., quae Act. C. C. II. continent, in Pelag. II. pap. ep. III. ad Eliam l. c. p. 428. 429. leguntur.

quod credo, (26. „de interp. evangelii libro primo") huc pertinent, duo e l. secundo ib. 49. 50. (Vig. C. 50, 51.) [1]), unum e l. quinto Fac. 9, 3., unum e l. sexto Fac. 9, 3., quattuor e l. septimo Leont. l. c. p. 300 — 305. [2]) (Act. C. C. II. IV. 30.), tria e l. octavo Leont. l. c. p. 305. [3]) (Act. C. C. II. IV. 29. [Vig. C. 30.], VI. p. 169., Iustinian. ep. adv. eos, qui tria cap. propugnant Bandin. l. l. I. p. 183.), tria e l. nono Fac. 9, 5. Leont. l. c. p. 305. 306., quattuor e l. decimo Fac. 9, 3., Leont. l. c. p. 306. [4]), Act. C. C. II. V. p. 94. 95., unum e l. undecimo Act. C. C. II. VI. p. 168., decem e l. duodecimo Leont. l. c. p. 306 — 308. (Act. C. C. II. IV. 46. [Vig. C. 47.], V. p. 95., IV. 47. [Vig. C. 48.], V. p. 98., IV. 48. [Vig. C. 49.]), Act. C. C. II. VI. p. 169., Fac. 9, 3., sex e l. tertio decimo Leont. l. c. p. 308. 309. [5]) (Act. C. C. II. IV. 53. Vig. C. 54.), Fac. 3, 2., tria e l. quarto decimo Leont. l. c. p. 309. (Act. C. C. II. IV. 54. Vig. C. 55.), Act. C. C. II. IV. 17. (Vig. C. 18.),

---

1) Haec duo fragm. iunctim in uberiori leguntur, quod ex Theodori oratione Antiochiae habita sumtum esse dicitur cf. Act. C. C. II. V. p. 99. (v. s. p. 14. n. 2.)

2) P. 302. leg.: ὃ γὰρ τὴν ἐνοίκησιν ἐργάζεται τοῦ θεοῦ καὶ ὃ τῷ (leg. τὸν) λόγῳ τῆς οὐσίας (ratione habita essentiae) ἁπανταχοῦ παρόντα τισὶ καὶ σφόδρα εὐαριθμήτοις ἐκ τῶν ἁπάντων ἐνοικοῦντα γνωρίζει, εὐδοκίᾳ λέγω, τοῦτο πάντως καὶ τὸν τῆς ἐνοικήσεως τρόπον χαρακτηρίζει.

3) Leg. Πανταχόθεν ἄρα δῆλον, ὡς — — ἀφαρμόζον, ἑκάστης τῶν φύσεων ἀδιαλύτως ἐφ᾽ ἑαυτῆς μεινάσης.

4) 12. leg. — ἀλλ᾽ ὅτι μὲν οὐ περὶ παντὸς ἀνθρώπου εἴρηται —.

5) Errore in Maii ed. ἐκ τοῦ ιβ λ. pro ἐκ τ. ιγ λ. legitur. Ceterum cognoscitur ex primo fragm., Theodorum in nobilissimo l. I. Timoth. 3, 16. ὅς, non ὃ aut θεός legisse.

quattuor e l. quinto decimo Act. C. C. II. V. p. 96. 97. (IV. 43. „— ex l. duodecimo." Male, v. Leont. l. c. p. 309.), IV. 27. (Vig. C. 28., Leont. l. c.), Fac. 9, 3.[1]). Restat unum, quod sciam, fragm. in Act. C. Lateran. a. 649. Hard. l. l. p. 896. „ἐκ τοῦ περὶ ἐνανθρ." servatum, sed ex quo libro desumptum sit vix dicas. Quamquam nisi mea me coniectura fallit, nonnulla etiam librorum tertii et quarti fr. aetatem tulerunt. Nimirum quae librorum III. et IV. Theodori adversus Apolinarium afferuntur (v. inf.), ea ad l. III. et IV. de incarn. pertinuisse credo. Quippe ex solis l. III. et IV. de incarn. nullus locus exhibetur idque ideo potissimum iustam mirationem facit, quod ex solis l. III. et IV. contra Apolinarium quaedam afferuntur. Deinde vero ex libro de Apolinario et eius haeresi (Fac. 10, 1.), diverso utique ab illis libris contra Apolinarium (Fac. 3, 2.) apparet, Theodorum post libros

---

1) Ex iis, quae Cyrillus Al. in libro deperdito, quo Diodori et Theodori doctrinam de incarnatione refutavit, exhibuit, quaedam Theodori in Act. C. C. II. IV. et V. afferuntur. Nec sunt tamen omnia, quae dicuntur, theodorea, sed nonnulla Diodori, qui error non debet offensioni esse (v. s.). Noli vero illa hanc ob rem dubiae fidei habere. Nimirum theodorea, quae maximam partem ex eius libris de incarn. sumta sunt, aliorum testimonio satis perspicue genuina probantur v. s. et inf., quod idem de Diodori illis, quae quidem ex eius libro contra Synusiastas vel Apollinaristas deprompta sunt, valet. Sunt autem haec diodorea: Act. C. C. II. IV. 44. V. p. 93. (cf. Leont. Galland. bibl. l. c. p. 696.), IV. 45. V. p. 92. (cf. Leont. l. c. p. 697.), V. p. 92. (cf. Leont. l. c.). Iam duo restant, quorum alterum eo Diodori esse evincitur, quod ex libro contra Synus. vel Apollin. sumtum dicitur cf. Act. C. C. II. IV. 28. V. p. 93., alterum eo, quod in mediis diodoreis collocatum est. Ceterum librum illum Cyrilli esse temere negavit Fac. 3, 6. 3. v. v. c. Liberat. brev. c. 10.

de incarnatione intra XXX annos usque dum de Apolinario eiusque haeresi scriberet, nullos libros adversus Apolinarium edidisse. Quid vero? Num statui potest, eum postea illis libris Apolinarium impugnasse? Nec rectius contendas, eum primum contra Apolinarium, tum de incarnatione scripsisse. Facund. quidem 3, 2. „— in opere, quod contra Apolinarem edidit —“ 9, 4. „quarto adv. Apolin. l.“ et Leont. (Mai. l. l. VI. p. 310. 311.) „ἐκ τοῦ λ. τῶν κατὰ Ἀπολιναρίου αὐτῷ γραφέντων“ „ἐκ τ. λ. τῶν κατὰ Ἀπ.“ manifesto hos libros a libris de incarn. discernere videntur, sed cum ipse Leontius l. c. p. 299. se nonnisi libris de incarn. usum esse narret (ἐπειδὴ δὲ μόλις καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου ἐπινοιῶν τε μυρίων τὴν κατὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως βίβλον εὑρεῖν δεδυνήμεθα, σφόδρα γὰρ παραπεφυλαγμένως τὰ αὐτοῦ τοῖς ἀμυήτοις ἐκδιδόναι θαῤῥοῦσι, τούτου ἕνεκεν τὰ κατὰ τῆς ἐνανθρ. τοῦ σωτῆρος αὐτῷ εἰρημένα μόνα ἐν τῷ παρόντι συλλέξασθαι δεδυνήμεθα.), ut aliter statuam illorum auctoritate non moveor. Multa vero fingas, quae errorem eorum parere potuerunt. Sic fieri potuit, ut Theodori asseclae cautione vel aliis de causis adducti duos illos libros adversus Apolinarium (potissimum? solum?) scriptos separatim divulgarent. Fragmenta ipsa haec sunt: tredecim e l. tertio Act. C. C. II. IV. 1. („ex III. libro c. — Apollinarium.“ Vig. C. 1., Iustin. ep. Bandin. l. l. I. p. 174. 175., Leont. l. l. p. 310.), 2 — 7. 9. (Vig. C. 2 — 7. 9.). 10. (Vig. C. 10., Leont. l. c., Iustin. ep. Band. l. l. I. p. 171.), 11. 12. (Vig. C. 11. 12.), Fac. 3, 2., Iustin. ep. Band. I. p. 175., sex e l. quarto Fac. 9, 4., Leont. l. c. p. 309. (Iust. ep. Band. I. p. 170.), Act. C. C. II. IV. 8. (Vig. C. 8., Leont. l. c. p. 310., Iust. ep. Band. I. p. 172.), Leont. l. c. p. 311. (Iustin. ep. Band. I. p. 177., alterum dicitur ἐκ τῆς ἑρμηνείας τοῦ ή Ψ'. sumtum esse, Act. C. C. II. IV. 19. [Vig. C. 20.]

„de interpret. octavi Ps.", sed cave Theodori in Ps. commentarios intelligas), Iustin. ep. Band. I. p. 182.

Quam viam Theodorus in singulis libris ingressus sit dici non potest. Fragmenta enim cum eius aut impugnandi aut defendendi causa exhibita sint in una fere eademque re versantur et nihil nisi brevissimi theodoreae disputationis panni sunt. Quamquam verbosus Theodorus hic rei argumento adductus quid eadem iterum iterumque repetendo posset videtur expertus esse. Ipse narrat (Fac. 10, 1.), se „Arrii et Eunomii de incarnatione delicta nec non etiam Apolinarii vanam praesumtionem per totum opus de incarnatione examinasse, ut nihil, sicut sua ferret opinio, praeteriisset ex his, quae et ad firmitatem ecclesiasticae orthodoxiae pertinerent et ad convincendam eorum impietatem." Gennadio autem teste l. l. in libris de incarn. „ratione purissima et testimoniis scripturarum" ostendit, Iesum Christum „plenitudinem et deitatis et humanitatis habuisse" et docuit „hominem duabus tantum substantiis i. e. anima et corpore constare, sensumque et spiritum officia esse animae ingenita". Idem addit, eum „quartum decimum l. proprie de increata et sola incorporea dominaque omnium s. trinitatis natura et de creaturarum ratione disserentem pro sensu cum auctoritate s. scripturarum explicuisse, quinto decimo vero volumine totum operis sui corpus citatis etiam patrum traditionibus confirmasse et communivisse". Ex his quam disputandi rationem in universum secutus sit perspicitur. Ita vero meo iudicio rem instituit, ut suam ipsius sententiam accuratius explicaret, defenderet, firmaret, adversariorum autem decreta non certo quodam ordine sed hic illic de industria adoriretur. In ultimo l. suam doctrinam patrum testimoniis firmavit et re ipsa commotus et ideo, quod adversarii suae sententiae patrum

commendationem adiunxerant [1]). Existimo autem, eum Apolinarii doctrinae, quae in tanto praesertim auctoris lumine periculosior videretur, magis quam Eunomii rationem habuisse. Refellit tamen etiam Eunomium idque qui factum sit coniiciendo licet assequi, probabilius tamen, qui Apolinarium impugnaverit disputes. Apolinarius vero, vir literis graecis quam maxime imbutus, affirmavit quidem Christo, deo et homini, personae unitatem tribuendam esse, sed quam rationem ut mysterium animo perciperent in ecclesia tum inierant improbavit. Ex duobus perfectis (τελείοις) unum effici non posse h. e. duas personas unam fieri non posse cum sibi persuasisset, ecclesiastica formula ideo ei displicuit, quod eà duce Christo nonnisi verbo unitas competeret duplicemque Christum et duos filios esse statuendum esset. Itaque orthodoxis ἀνθρωπολατρῶν (Athanas. de incarn. sub fin., Gregor. Naz. or. 51. I. p. 742. ed. Clemencet., hominicolarum Fac. 9, 3.) nomen non denegandum censuit. Ipse autem ut coniunctione utriusque Christi naturae unitatem personae Christo vindicaret idque intellectui humano aptaret duce philosophia platonica, quam imbiberat, fortasse veterum etiam patrum exemplum intuitus facile in eam sententiam ductus est, ut cum homo tribus partibus constaret humanam Christi naturam duabus tantum constitisse (τῷ σώματι et τῇ ψυχῇ ἀλόγῳ), divinam vero locum τοῦ νοῦ, τῆς ψυχῆς λογικῆς occupasse crederet, ita ut ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος unam personam

1) Cf. Eunom. apol. Op. Basil. M. ed. Garn. I. p. 622., Basil. adv. Eun. I. l. l. I. p. 211. 212. Maiori iure Apolinarius patrum auctoritatem in auxilium vocare poterat. Origenes enim primus Christo humanum νοῦν etiam atque etiam vindicavit atque haec doctrina, quae non poterat non placere illo potissimum duce in ecclesia recepta est.

effecisset. Hanc doctrinam non quidem ex scr. s. haustam, quae tamen in nonnullis scr. s. locis (Ioh. 1, 14. I Cor. 15, 47. al.) clare inesse videretur, facili negotio cum scr. s. conciliavit, cum praesertim quae aut divinae aut humanae Christi naturae competerent de toto Christo praedicare soleret. Sed hinc factum est, ut adversarii Apolinario, quem non intellexissent, plures opiniones tribuerent, quae ab eo alienae erant[1]). Quamquam eum, ut Theodoretus fab. h. 4, 8. h. e. 5, 3. refert (cf. Greg. Naz. epp. ad Cledon. T. I.), περὶ τῆς θείας φύσεως κιβδήλοις χρησάμενον λόγοις βαθμούς τινας ἀξιωμάτων γεννῆσαι atque ita vulgarem veterum sententiam, qua Christus et Spir. S. deo patre inferiores habebantur, revocasse cur neges non video. Sed protulerint adversarii (Theodoret. f. h. 4, 8.) asperiore, quam quo Apolinarius voluit sensu illam sententiam.

Inter eos, qui tum Apolinarium refutarunt, Theodorus quodammodo eminuit, cuius ut indoles et doctrina ita etiam impugnandi ratio ab illis diversa erat[2]). Vereor autem ne haec pugna ei fatalis exstiterit. Nam cum Apolinarius Christi naturas summa necessitudine connexuisset, imo confudisset, Theodorus quo indole

---

1) Ceterum veteres non miror, quod Apolinarium Eutychianismi accusarunt. Sobrius Salig (de Eutychianismo ante Eutych. Wolfenb. 1723. p. 97.) Apollinaristas Eutychianis proximos habuit. Sed magna doctrinae ebrum est diversitas. Uterque enim eorum dux a diversis initiis profectus diversis necessitatibus et rationibus ductus est.

2) Optime Athanasium dogmatice Apollinaristas refutasse existimo (v. Moehler Athan. d. Gr. II. p. 271. sq.). Gregorii Nazianzenus (v. Ullmann l. l. p. 401. sq.) et Nyssenus (v. Schroeckh l. l. XIV. p. 58. squ.) pro oratoria sua indole huiusmodi pugnis minus apti Apolinarii decreta nec ea qua par erat cura investigarunt nec profligarunt. Epiphanius autem haer. 77. more suo de Dimoiritis etiam disseruit.

sua ducebatur, maiori etiam rationis perspicuitate eas ita diremit, ut haereticum errorem non effugeret. Omnino vero summa erat utriusque viri diversitas. Inferior erat Theodorus eruditione animique perspicacitate, doctus tamen et ingeniosus. Apolinarius pro ingenio suo acuta ac poetica Platonis regula formatus, Theodorus natura sua ad Aristotelis sobrietatem ferebatur. Ille optimus Platonicus, hic non satis acutus Aristotelicus. Ille minus praeiudicati attulit, hic facile auctoritati cessit. Theodorus vero recte evincere studuit, hominem duabus tantum partibus (substantiis) constare. Hoc enim probato Apolinarii doctrina nulla erat. Sed an in hac lubrica disquisitione satis feliciter versatus sit dubitare licet. Praeterea arctissimae illi naturarum Christi connexioni vel potius conversioni, quam Apolinarius somniaret, cum multa adversari tum ipsam naturam divinam multis probavit. Sed eum argumenta ex opere Christi contra Apolinarium repetiisse non credo. Maxime scr. s. auctoritate nitebatur. Suam doctrinam cum scr. s. belle convenire, in qua de Servatore dicta modo ad divinam modo ad humanam eius naturam idque maxime pertineant, cum Apolinario totam scr. s. pugnare. Sed l. Ioh. 1, 14. nonnisi accurata disputatione de ratione Verbi Dei hominem inhabitantis Apolinario e manibus extorquere potuit.

B. *Libri contra Eunomium.*

Ebediesu l. l. p. 33. 34. Theodori „duos tomos adversus Eunomium" et „unum tomum pro Basilio" memorat, quos amplum illum contra Eunomium librum, quem Photius se legisse testatur[1]) cuius-

1) Phot. c. 4. — *Θ. Ἀντιοχέως ὑπὲρ Βασιλείου κατὰ Εὐνομίου ἐν λόγοις κέ.* c. 177. (ed. Andr. Schott. Rothom. 1653. F. p. 399.)

cuiusque fragmentum in Fac. 9, 3. (— ab opere de incarn. — ad aliud, quod contra Eunomium edidit — ubi decimo libro —) legitur, fuisse et ideo credo, quod Eunomium vix tam multis refutavit et quia ut a Nestorianis in duo opera divideretur libri moles et argumentum videtur effecisse. Quamquam hanc sententiam ipsa etiam Photii verba tuentur[1]). De libri origine et indole haec accipe.

Eunomius, magnus ille Arianorum antesignanus[2]), cum apologiam[3]), quam paullo antequam Cyzici episcopus fieret (360.)[4]), nescio qua re provo-

---

p. 399.) — ὁ καὶ κατ' Εὐνομίου ἐν εἴκοσι καὶ ὀκτὼ λόγοις (κη΄. Facilis erat error. Utra lectio vera sit non dixerim.) οὐκ ἀγεννῶς ἀγωνισάμενος καὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ θεσποσίου μᾶλλον δὲ τῆς ἀληθείας κρατύνων δόξαν. Photium his l. duos diversos libros innuere vana est Assemani l, l. p. 34. opinatio. Leont. l. c. (Ang. Mai. l. l. VI. p. 299.) — τά τε ὑπὲρ Εὐνομίου κατὰ Βασιλείου τοῦ πάνυ, οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὴν πάσης κατηγορίας μεστὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπολογίαν, —.

1) Vanissima est Cavei l. c. p. 248. opinio, a libris contra Eunomium pro Basilio fortasse non diversos fuisse libros contra Apolinarium. (v. s.)

2) Huius viri in multis egregii res inimicorum potissimum rabie multis nebulis obvolutae sunt, quae ut quoad fieri potest tandem aliquando dissipentur optandum. Cum fructu cf. Fabric. l. l. IX. p. 207. squ., qui plurima, quae huc pertinent, congessit, Basnag. Thesaur. monum. eccles. I. p. 172. squ. (Vogt bibl. haeres. I. p. 484. sq.), A. Neander l. l. II., C. Rud. G. Klose Gesch. und Lehre des Eunomius. Kiel. 1833.

3) Primum edita est a Fabricio l. l. VIII. p. 262., deinde in Op. Basil. ed Garn. I. p. 618 squ.

4) Basilius c. Eun. l. I. (Op. I. p. 209. 210.) Eunomio nec Seleuciae, in quam urbem Ariani vocati non venissent (a. 359.), neque Constantinopoli, ubi Ariani superiores fuissent (a. 360.) et civitates inter se partiti essent, ipse autem ἆθλον τῆς ἀσεβείας τὴν Κύζικον rettulisset, apologia opus fuisse dicit, ut

catus[1]) scripserat, a Basilio male refutatam esse vidisset[2]), adversario eo maiori cupiditate obviam ivit,

---

dolo eam confectam esse demonstret. Hinc nisi claudicat Basilii demonstratio, illo tempore apologiam scriptam esse emergit.

1) Doli postulatur a Basilio l. l. p. 209., sed multis causis, quae Basilium facile latuerunt, ad apologiam provocari potuit, praesertim cum manifesto etiam ad Semiarianos in ea respexerit.

2) Basilium Ἀνατρεπτικὸν τοῦ ἀπολογητικοῦ τοῦ δυσσεβοῦς Εὐνομίου (l. III. l. l. p. 207. squ.) fere anno 368. scripsisse ex his colligas: I. Eunomium in Basilio confutando non minimam vitae suae partem insumsisse narrat Gregor. Nyss. c. Eun. I. (Op. Paris. 1638. II. p. 286.) καὶ οὐδέν, inquit, ἀπεικὸς, τὸν ἐν τοσαύταις ἐτῶν Ὀλυμπιάσι πονήσαντα πλέον τι τῶν αὐτόθεν ἐπιβαλόντων παρασκευάσασθαι. Haec sane non ad vivum usque resecanda, sed nisi ineptiit Greg. Nyss. Eunomius multo post (ferme a. 380.) in arenam descendit. II. Basilium autem non statim, sed aliquanto post Eunomii apologiam oppugnasse non solum ex v. Basilii adv. Eun. I. l. l. p. 210. ποίας οὖν ἀπολογίας ἔτι καιρὸς ἦν ποτε; intelligitur, sed totus etiam Basilii Ἀνατρεπτικός ita comparatus est, ut quum scriberetur orthodoxorum partes invaluisse perspicias. At quo tempore Eunomius apologiam composuit regnarunt Ariani. Ita vero fere ad a. 368. ducimur, cui sententiae III. Basilii v. l. l. p. 207. — ἡμεῖς — — παντελῶς ἀγύμναστοι τοῦ τοιούδου εἴδους τῶν λόγων ὄντες — belle conveniunt. — Libros quartum et quintum illius Ἀνατρεπτικοῦ non Basilii esse iam ex iis elucet, quae Garner. l. l. p. LXIII. squ. disseruit. Rupp (Gregor's des B. v. Nyssa Leben und Meinungen. Lips. 1834. 8.) p. 134. „Ich halte diese beiden letzten Bücher für die kurze Abweisung des Eun., welche der Nyssener auf der Synode zu Constantinopel dem Gregor v. Naz. und Hieronymus (de viris ill. 128.“ — Greg. Nyss. — ante paucos annos mihi et Gregorio Naz. contra Eunomium legit libros —“) vorgelesen haben soll, von welcher Photius (c. 6. 7.) zu berichten scheint. (at Phot. duo eaque ampliora Gregorii scripta memorat. Omnino brevem Nysseni dissertationem Rupp excogitavit) Alle

quo magis suis studiis orthodoxi officerent. Sed hoc ipsum suis partibus illatum damnum in causa fuisse credo, ut nova Eunomii apologia 1) post Basilii demum mortem 2) in lucem prodiret. Tres, qui tum Eunomium oppugnassent, memorat Photius c. 4—7., quo-

Gründe, welche sie dem Basilius zuzuschreiben verbieten, sprechen für Greg. v. Nyssa, und ich glaube, Schröckh, der diese Gründe XIII, 58. angiebt (! p. 58. sermo est de indole librorum III. Basilii, pauca vero quae Schroeckh. l. l. p. 56. 57. post Garnerium l. c. contra ultimorum libr. authentiam attulit, aliud atque in prioribus esse in iis genus scribendi, improbari voc. γέννημα de filio dei usurpatum, sp. s. deum vocari, iis Ruppii coniectura nihil probatur), ist nur desshalb nicht auf den Gedanken gekommen, sie dem Nyss. zu vindiciren, weil kein Codex etwas darüber sagt.! Nihil hac disputatione vidi levius. Est autem Ruppii opinatio his maxime de causis reiicienda: I. Gregorius duobus tantum libris Eunomium oppugnavit. (v. inf.) II. A Nysseno alienum est illorum librorum dicendi et disputandi genus. Nolo singula afferre, est enim res manifesta, nisi forte Gregorius Gregorium exuit. Copiosus est, oratoris lenociniis delectatur, at in illo quisquis fuit conclusio excipit conclusionem, ideoque sententiis crebrum, verborum parcum iure eum dicas, sed ea est eius orationis indoles, quam oratoria Gregorii virtus nunquam suam agnovisset. III. Uterque eandem doctrinam defendit, sed Gregorius nonnulla huius viri argumenta aegre adhibuerit. IV. Libri illi magis contra Eunomianos, quam contra Eunomium videntur scripti esse. V. Gregorius prologum, epilogum aliaque nonnulla illis libris adiecisset, unde scriptorem agnosceres. Ne multa, eiusmodi est illa coniectura, quae nemini in mentem venire debebat. Sed quae Phot. c. 5. de Sophronii defensione Basilii contra Eunomium refert apprime in hos libros quadrant ideoque eos particulam illius operis esse haud improbabiliter coniicias. Sophronius autem idem opinor fuit, cuius Hieronym. de script. eccl. c. 134. meminit. Certe quo iure eum Caveus l. l. p. 358. saeculo VI. assignaverit non assequor.

1) Ἡ ὑπὲρ τῆς ἀπολογίας ἀπολογία cf. Greg. Nyss. l. l. p. 297.

2) Cf. Greg. Nyss. l. l. p. 285.

rum primus Gregorius Nyssenus pietate etiam adductus fratrem **duobus** libris defendit [1]). Non multo post Theodorum Eunomium etiamtum superstitem impugnasse verisimile est. Photio autem recte puto Theodorus, qui sit *ταῖς διανοίαις καὶ τοῖς ἐπιχειρήμασι λίαν πυκνὸς καὶ ταῖς γραφικαῖς ἄριστα πλουτῶν μαρτυρίαις*, dicitur *κατὰ λέξιν σχεδὸν τῶν Εὐνομίου λόγων τὴν ἀνασκευὴν ποιεῖσθαι, ἀμαθῆ τε λίαν τῶν τε θύραθεν μαθημάτων καὶ πολλῷ μᾶλλον τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας διὰ πολλῶν ἐπιδεικνύς.* Propugnavit pro doctrina ecclesiastica atque ita ecclesiae viam tenuit, ut solius Leontii (v. s.) opprobrio occasionem praebuisse videatur. Eum autem Eunomium, quo animi perspicacitate, constantia ac philosopha eruditione inferior, superior literis biblicis et ecclesiasticis erat, omnium optime adortum esse haud temere coniicias, sed saeviit etiam in eum et nescio quae absurda in eum coniecit (Theodoret. f. h. 4, 3.).

C. *De spiritu s. libri.*

Duobus tomis de spiritu s. (cf. Ebediesu l. c. p. 33.) videtur Theodorus *τοὺς πνευματομάχους* im-

---

3) Tribus libris Nyssenum Eunomium impugnasse dixit Rupp l. c., quorum posteriores (*λόγ. ἀντιῤῥητικοὶ πρὸς Εὐνόμιον τὸν δυσσεβῆ ιβ'*. II. p. 284. sq., *λόγος ἀντ. π. Ε. τ. δ. ιβ'* [ita hic liber male notatur] II. p. 724. squ.) paullo post brevem illum priorem (v. s.), quem v. d. ex Hieron. l. allato, credo ut haberet cui Pseudo-Basilianos libros tribueret, extricavit compositi essent. Nugae. Nam cum liber, qui duodecimus male dicitur, ultimus Nysseni contra Eunomium sit, eum nonnisi duos illos libros contra Eunomium scripsisse ex ipsius Nysseni v. concludas l. c. p. 724. 726. Haec cum Photio et Hieronymo belle concinunt. Illi duo libri illi ob oculos erant, huic prior vel ut magis credo prioris pars recitabatur. Patet autem ex Hieron. l. l., partem saltem prio-

pugnasse. Leont. de sectis IV. (Gall. bibl. l. c. p. 636.) — οἵτινες (Διοδ. κ. Θεοδ.) ἀντηγωνίσαντο πρὸς Ἀρειανοὺς καὶ Μακεδόνιον καὶ Ἀπολινάριον —.

D. *De Apolinario et eius haeresi liber.*

Si vera sunt, quae de libris illis Theodori adversus Apolinarium supra dixi p. 91., dubitari non potest, quin liber, qui Facundo 10, 1. „de Apolinario et eius haeresi" [1]), Ebediesu l. l. p. 35. „de assumente et assumto" dicitur unus idemque sit. Nam de assumente et assumto Theodorus nonnisi contra Apolinarium scribere potuit neque causa est, cur plures eum quam duos libros adversum Apolinarium edidisse statuas. Haud raro autem iisdem libris varii tituli tribuebantur. Fortasse Nestoriani libro, quo de assumente et assumto accurate edocebantur, illam inscriptionem indere maluerunt, quam titulo Apolinarii memoriam recolere. Unum quod superest fragmentum ex libri principio desumtum exhibet Fac. l. l., ex quo eum triginta annis post libros de incarn. scriptum esse cognoscitur. Narrat vero Theodorus, Apollinaristas, quorum nullus scriptis certamen suscipere ausus esset, infirmos athletas imitatos esse et callidos, qui fortiores, contra quos certare non possent, insidiis et machinamentis evertere conarentur. Scripsisse eos inter se procul dubio quaedam inepta, quae nunquam dixisset v. c. quod oporteat putare et dicere duos filios, quamvis in libris de incarn. ubique con-

———

ris l. a. 381. absolutam fuisse. Fortasse post demum Gregorius eum absolvit et in lucem edidit. Alterum scripsit, cum Eunomius denuo suam sententiam propugnasset.

1) Male Tillemont. l. l. p. 446.: „C'est sans doute l'ouvrage contre Apollinaire dont on parle assez souvent et dont on cite le 3 et le 4 e livre."

trarium plane docuisset, eaque suis scriptis inseruisse, quae familiaribus, aliquando etiam suis demonstrassent, quo se impietatis convincerent. Unum autem ex suis, qui fide dignus ab illis habitus esset, qui ista perlegeret, sibi quae scripta fuissent renuntiasse. Ex his colligi potest, Theodorum hoc libro accuratissime suam de incarnatione sententiam exposuisse, quo calumniandi occasionem demeret. An iure adversarios pessimae illius fraudis insimulaverit dubito. Neque enim ipse calumnias, quas putat, perscriptas legit et fieri potuit, ut adversarii ad illa tantum l., quorum quidem numerus non exiguus erat, animum advertere iuberent, propter quae Theodorum iure impietatis accusare sibi videbantur, ipsi autem quae ex iis efficerentur paucis verbis enuntiarent, v. c. quod oporteat duos filios dicere. Quomodocunque est, quae supersunt Theodori fragmenta, idem autem opprobrium quod Theodorus in Apollinaristas, Facundus in Acephalos coniecit, in illam adversariorum fraudem incidisse nego. (v. s. p. 21. 22.)

E. *De miraculis libri.*

Unicus locus, quo quam suam indolem Servator v. θέλω, καθαρίσθητι Matth. 8, 3. ostenderit exponitur, ἐκ τῶν εἰς τὰ θαύματα λόγου β'. affertur in Act. Conc. Later. (a. 649.) Hard. l. l. III. p. 896. et a Maximo Op. II. p. 91. Illi λόγοι autem non orationes (Schroeckh l. l. XV. p. 207. Reden?) erant, sed, ut recte Tillem. l. l. p. 445. libri de miraculis Jesu Christi, nisi, quod valde suspicor, omnino ex catalogo theodoreorum librorum expungendi sunt. Fortasse eos minus accurata citandi ratio peperit illeque locus ex commentario in Matth. sumtus est.

F. *Contra magiam persicam libri tres.*

Libros tres *περὶ τῆς ἐν Περσίδι μαγικῆς καὶ τίς ἡ τῆς εὐσεβείας διαφορά* ad Mastubium, Armenum (*ἐξ Ἀρμενίας ὁρμώμενον*), Chorepiscopum scriptos, Theodoro Mopsvesteno propter opiniones nestorianas maxime in libro tertio conspicuas et propter commentum de *ἀποκαταστάσει τῶν ἁμαρτωλῶν*, cui scriptor faveret [1]), recte vindicavit Photius c. 81., cf. Ebediesu l. c. p. 34. „duo t. adversus Magiam (ܠܘܩܒܠ ܡܓܘܫܘܬܐ)", Leont. l. c. p. 689. „— deliramenta tua contra Magusaeos [2]) —", p. 690. „— quae contra Magusaeos scripsit —". Photius l. l. *ἐν μὲν τῷ πρώτῳ λόγῳ ἐκτίθεται τὸ μιαρὸν τῶν Περσῶν δόγμα, ὃ Ζασράδης* [3]) *εἰσηγήσατο, ἤτοι περὶ τοῦ Ζα-*

---

1) In hac sententia an Theodorus fuerit male dubitat J. Augustin. Dietelmair (Commenti fanat. de rer. omn. *ἀποκαταστάσει* hist. antiquior. Altorf. 1769. 8. p. 244. 245.) cf. fragm. syr. supra p. 85. exhib., Leont. l. c. p. 687. al.

2) Voc. Magusaei ex syr. ܡܓܘܫܐ ortum serioribusque Graecis adamatum idem plane notat quod Magi. Interdum Persas in universum, Magis deditos significat cf. v. c. Basil. ep. 258. Op. III. p. 394., Suid. *Μαγεία καὶ ἀστρολογία ἀπὸ Μαγουσαίων ἤρξατο. Οἱ γάρ τοι Πέρσαι Μαγὼν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ὀνομάζονται· καὶ Μαγουσαῖοι οἱ αὐτοί.*

3) Intelligendus Zoroastres. Sed illud *Ζασράδης* nullo pacto ferri potest. Qui enim *σ* ante *ρ* exstiterit? Imo aut *Ζαράδης* (Theodoret. graec. aff. cur. IV. p. 935. cf. ܙܪܕܘܫܬ) legendum, aut quod magis credo *Ζαράσδης* (ita in Kleukeri Anhang zum Zend-Avesta I. p. 190. ex Phot. ed. Genev. 1611.), nomen et legitime factum et facile in *Ζασράδης* corruptum. De variis formis nominis Zoroastrae v. Gesenium, V. S. R. (De inscriptione Phoenicio-graeca. Hal. 1825. p. 19. 20.). Ea autem nominum Zeretoschtro (Zere aurum,

ρουὰμ [1]), ὃν ἀρχηγὸν πάντων εἰσάγει, ὃν καὶ τύχην καλεῖ [2]). καὶ ὅτι σπένδων, ἵνα τέκῃ τὸν Ὁρμίς-

---

figurate salus, Teschtre stella v. Kleuker Zend-Avesta III. p. 4.) et Ζωροάστρης dissimilitudo est, ut qui hoc ex illo ortum sit non perspiciam. Quid vero si Graeci barbarum illud nomen ita mutarunt, ut graece factum graeca etymologia hic quidem satis apta (ζωρός, ἀστήρ) niteretur? Nonnihil commendationis huic sententiae eo accedit, quod veteres Graeci satis constanter usurpant nomina Ζωροάστρης, Ζωροάστρις, cum recentiores, qui nomen alia via acceptum nonnisi de barbaro graecum fecerunt, neutiquam inter se conveniant. Quod Diogene Laert. teste (in prooem.) Dinon et Hermodorus μεθερμηνευόμενον τὸν Ζωροάστρην ἀστροθύτην εἶναι dixerunt, id mera coniectura nititur. Huiusmodi alia veterum v. in Gesenii Geschichte der hebräischen Sprache und Schrift p. 224.

1) Zeruane Akerene (tempus infinitum). Male Thom. Hyde Hist. relig. vet. Pers. Oxon. 1700. p. 297. 79. 495. Abrahamum intellexit, quem errorem falsa verborum Photii interpretatio genuit.

2) Zoroastres ipse quidem Zeruanen, tempus nullis finibus circumscriptum, summum principium esse statuit, sed cum illud eiusmodi esset, cuius notio non cogitando nedum scribendo animo concipi posset, rarissime de eo in Zend-Avesta sermo fit. Ita vero hic illic hanc genuinam Zoroastrae sententiam evanuisse merumque dualismum locum occupasse credibile. At aliter se habuit tempore Theodori, ad quem accuratior etiam notitia illius principii pervenit. Etenim fieri non potuit, quin desiderium, quo ductus in eo inprimis animus humanus plura per secula occupatus erat, ut rationes infiniti et finiti accuratissime enuclearet, ad Persas pertineret eosque praesertim ad summum suum principium animadvertere iuberet. Ita eius notio aliquatenus certe definita et usui communi magis adaptata. Recte quidem Zeruane ἀρχηγὸς πάντων dicitur, sed ne quis illum eum animo informaret, cuius notionem christianorum deus complecteretur, Theodorus suis ipsius rationibus nixus eum τύχην nominavit. Vos, inquit, constituistis quidem summum principium, sed quod hanc unam vim habuit, ut inferiora duo principia

θαν[1]), ἔτεκεν ἐκεῖνον καὶ τὸν σατανᾶν[2])· καὶ περὶ τῆς αὐτῶν αἱμομιξίας[3]) καὶ ἁπλῶς τὸ δυσσεβὲς καὶ ὑπέραισχρον δόγμα κατὰ λέξιν[4]) ἐκθεὶς, ἀνασκευάζει ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ. Addit Photius, eum in reliquis libris piam doctrinam initio a mundi creatione capto cursim exposuisse. In his vero mea sententia ita versatus est,

---

in lucem ederet. Nihil ei praeterea ad illa principia et res creatas. Itaque iure illud τύχην caecam fortunam dicas, idque magis exinde patet, quod invitum Satanam protulit. (V. σπένδων, ἵνα —. satis ambigua sunt, sed ideo credo, quod res ipsa non certa ac definita notione absolveretur. Praeterea nescimus, qua imagine illum Zeruanis partum descripserint. Vulgo σπένδ. vert.: libationem faciens, ego vero nonnisi fundendi notionem verbo indiderim, ut emanationis ratio obtinuerit.) At vero magi ita potius videntur argumentati esse: ut habeas in quo acquiescas, summo principio opus est, quod per se eiusmodi est, ut id mente non complectaris. Protulit ut quae videmus existerent duo principia inferiora, utraque primo bona, sed alterum praeclaram indolem in pravitatem convertit. Ita omnium, quae sunt causa et ratio est. Neque vero caecam fortunam in omnium fastigio collocamus, sed ea est extremi illius altitudo ut nec quale sit neque eius rationes ad duo illa principia, ad res creatas nullae esse possunt, assequatur nisi ineptus.

1) اورمزد Ormuzd, هرمز Ormuz, هرمزده Hormizda. Theodorus tantum, quod sciam Ὁρμίσθας dixit, sed Hormisdas nomen de hominibus saepius dictum ex eodem fonte fluxit. Ὠρομάζης Plut. de Is. et Os. (Moral. ed. Wyttenb. II. p. 513.), Ὠρομάσθης Diog. Laert. prooem.

2) Ahriman v. Kleuker l. l. I. p. 5.

3) Huiusmodi opprobria post in magorum disciplinam cecidisse in magno patrum consensu cf. Potter ad Clem. Alex. Strom. III. 2. p. 515. male neges cum Hydio l. c. p. 297., v. etiam quae Gesenius de inscr. phoenic. gr. p. 17. adnotavit.

4) Concludo ex his, Theodorum quaedam scripta, quae Zoroastrae nomine circumferrentur ob oculos habuisse cf. Euseb. praep. ev. 1, 10.

ut postquam de mundi creatione fusius disseruisset in duo aeva a deo tempora distributa esse diceret. Alterum praeparationis vim habuisse, perfectionis alterum. Posterioris aevi initium Christum fuisse, qui pro indole sua docendo, agendo, patiendo hominum necessitatibus ita succurrisset, ut iam via ad salutem pateret. Ad hunc enim scopum omnia deo moderante dirigi. Aliquando autem Christum iterum venturum, quo omnia mala auferret.

Eo vero consilio Theodorum hos libros conscripsisse existimo, ut christianos edoceret et roboraret, fortasse etiam Zoroastrae asseclis doctrinam christianam commendaret [1]. Tum enim multi Zoroastrae sectatores in diversis Asiae terris degebant, quod v. c. de Cappadocia Basil. ep. 258. III. p. 394. 395. (Strab. 15, 3.) testatur, persici autem christiani per magorum inprimis invidiam admodum vexabantur cf. Soz. h. e. 2, 9. sq., Socrat. h. e. 7, 18. squ., Theodoret. h. e. 5, 38. [2].

G. *De perfectione regiminis.*

Theodorum tomum de perfectione regiminis (ܕܡܫܡܠܝܘܬܐ ܕܘܒܪܐ, male transtulit Assem. de perf. operum. ܕܘܒܪܐ, ἡ πολιτεία Eph. 2, 12.) confecisse solus Ebediesu l. l. p. 34. testis est.

---

1) Idem Theodoretus iis spectavisse videtur, quae se contra magos scripsisse refert cf. Theodoret. ep. 113. IV. p. 1191., in Levit. ab in. I. p. 176.

2) Tillemontius, qui Theodorum presbyterum magos impugnasse putat l. l. p. 447., levissimo nititur argumento. „Dans le titre, inquit, il (sc. Photius) ne qualifie Theodore que Prestre (?), ainsi il fit cet ouvrage avant son episcopat.“

H. *Contra defensores peccati originalis libri quinque.*

Qua occasione, quo anno et adversus quos Theodorus quinque libros de peccato originali conscripserit cf. Phot. c. 177. *Θ. Ἀντ. πρὸς τοὺς λέγοντας φύσει καὶ οὐ γνώμῃ πταίειν τοὺς ἀνθρώπους — ἐν λόγ. πέντε*, Ebedi. l. c. duo t. adversus asserentem peccatum in natura situm esse (ܠܘܩܒܠ ܗܠܝܢ ܕܐܡܪܝܢ ܕܒܟܝܢܐ ܚܛܝܬܐ ܣܝܡܐ ܐܝܬܝܗ̇), Mar. Merc. v. inf., ambigitur nec quam rationem inierit a viris d. expositum esse video.

Phot. l. l. *πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦτο τὸ νόσημα νενοσηκότας γράφει τὸ βιβλίον, ὧν καὶ τῆς αἱρέσεως ἀρχηγὸν λέγει γενέσθαι ἐκεῖθεν μὲν ὁρμώμενον, τοῖς δὲ τῆς ἀνατολῆς ἐπιχωριάζοντα τόποις καὶ συντάττοντα λόγους ὑπὲρ τῆς καινοποιηθείσης αὐτῷ αἱρέσεως, διαπέμπειν τοῖς τὸ πατρῷον ἔδαφος οἰκοῦσιν, ὑφ' ὧν καὶ πολλοὺς ἐκεῖσε πρὸς τὸ οἰκεῖον φρόνημα ἑλκύσαι, ὡς καὶ ἐκκλησίας ὅλας τοῦ ἀτοπήματος πληρωθῆναι* [1]). *Ἀρὰμ δὲ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, οὐ γὰρ ἔχω σαφῶς εἰπεῖν, εἴτε ὀνομάζει εἴτε ἐπονομάζει, τοῦτον καὶ πέμπτον εὐαγγέλιον προσαναπλάσαι λέγει ἐν ταῖς Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστίνου βιβλιοθήκαις ὑποπλαττόμενον εὐ-*

---

1) Conferenda cum his, quae Marius Merc. l. c. p. 615. de origine Pelagianismi narrat, in quibus illud dubium, an „Rufinus, natione Syrus" Aquileiensis ille intelligendus. Fuse hac de re disputavit Fontanin. in Hist. lit. Aquil. l. 5. c. 18. §. 4. p. 415 squ., sed cum hunc l. assequi non potuerim, nolo iam meam sententiam interponere. In utramque partem a Norisio l. l. I. p. 11. sq. et Garnerio ad Mar. Merc. I. p. 130. squ. diss. de primis auctor. et defens. haer. Pelag. c. 3. disputatum. Nuperrime Ioseph. Honorius Marzuttini in diss. de Turanii Rufini Presb. Aquil. fide et religione. Patav. 1835. 8. Rufinum Aquilei. cum Syro male confusum esse contendit v. Biblioteca italiana N. CCXL. p. 369. (Mediol. 1835.)

ρεῖν, καὶ ἀπώσασθαι μὲν τῆς θείας καὶ παλαιᾶς γραφῆς, ἣν οἱ ὁ. συνεληλυθότες ἐκδεδώκασι μετάφρασιν καὶ δὴ καὶ τὴν Συμμάχου καὶ Ἀκύλα καὶ τῶν ἄλλων, ἰδίαν δέ τινα καὶ καινὴν ἐπαρθῆναι συντάξαι, μήτε τῆς Ἑβραίων ὥσπερ ἐκεῖνοι ἐκ παιδὸς ἀσκηθέντα, μήτε τὸν τῆς θείας γραφῆς νοῦν ἐκδιδαχθέντα, Ἑβραίων δέ τισι τῶν χαμαιπετῶν ἑαυτὸν ἐκδεδωκότα ἐκεῖθεν θαῤῥῆσαι ἰδίαν ἔκδοσιν ἀναγράφειν. His verbis Hieronymum notari non est quod pluribus doceam. Permiram Andr. Schotti ad Phot. l. l., Norisii l. l. I. p. 91., Basnagii l. l. p. 14., Tillemontii l. l. p. 448. opinionem, infaustam esse eius appellationem Ἀράμ ab ἀρά ductam recte explosit Caveus l. l. p. 248., cum manifesto Aramaeus dicatur [1]). De quinto illo Nazaraeorum evangelio v. Hieron. ad Matth. 12, 13. (ed. Martian. IV. p. 47.), dial. III. adv. Pelag. init. p. 533., de scriptor. eccl. s. v. Iacob. cf. Schott. Isag. in libros N. T. p. 8. squ., Credneri Beiträge zur Einl. in die bibl. Schr. I. p. 388. squ. Nova autem Hieronymi bibliorum translatio inimicis eius satis commodam vituperandi occasionem dedit v. v. c. Rufin. invect. II. Op. Hier. IV. p. 444. Quos libros de nova haeresi in patriam misisse dicitur Hieronymus, nulli alii esse possunt quam tres dialogi adversus Pelagianos (IV. p. 483. squ.), scripti a. 415. Intelligitur ex illis, quae Photius rettulit, Theodorum contra occidentales in oriente versantes scripsisse ac novae, quam putaret haeresin, auctorem Hieronymum, qui occidentem etiam viro suo infecisset habuisse. Photius autem ubi illa perhibuit, haeresis illius doctrinam Theodorum secutus

---

1) Thom. Ittigium dissert. scripsisse de Aramo scriptore eccles. anti — Pelagiano obscurissimo pariter ac celeberrimo, quae in heptade dissertt. adpendici dissert. de haeresiarchis aevi apostolici subiuncta p. 466. squ. legatur auctor mihi est J. Franc. Buddeus Isag. in theol. univers. p. 932.

his paucis complexus est: 1) homines φύσει πρότερον ἀγαθοὺς ἐν τῇ φύσει, corrupta iam et mortali facta per Adami peccatum καὶ οὐκ ἐν τῇ προαιρέσει κεκτῆσθαι τὴν ἁμαρτίαν. 2) Ne recens natos quidem infantes a peccato liberos esse, cum ob Adami peccatum natura ἁμαρτωλή facta ad omnes eius posteros propagetur cf. Ps. 50, 7. al., baptism., coen. sacr., quod utrumque sacramentum infantibus praebeatur. 3) Nullum hominem iustum esse cf. Ps. 142, 2. al. 4) Ne Christum quidem quatenus naturam peccatricem assumpsisset peccati immunem esse, quamquam ei alibi σχήματι μόνῳ incarnationem tribuissent. 5) Matrimonium, vel certe coitus cupiditatem et seminis emissionem omniaque huiusmodi, quibus genus nostrum propagetur, corruptae naturae esse. Postquam deinde Theodorum optime interdum praecipue legitima scr. s. interpretatione haec refutasse, sed in Nestorii et Origenis errores incidisse observavit, de his sententiis theodoreis disserit: ab initio quidem Adamum mortalem factum esse, sed ut peccatum odissemus deum simulasse, quasi propter peccatum poenae loco mors imposita esset: duplicem esse peccatorum remissionem. Denique Theodori genus dicendi recte descripsit.

At vero Photio non prorsus convenit cum Mario Mercatore, qui „Theodori de secundo codice libr. IV. et III. contra s. Augustinum defendentem originale peccatum et Adam per transgressionem mortalem factum catholice disserentem“ quattuor fragmenta latine vertit l. c. p. 702. sq. (leguntur etiam in Noris. l. l. I. p. 93. sq.). Tribus prioribus fragm. docet Theodorus biblicis inprimis nitens argumentis, Adamum mortalem creatum nullumque esse peccatum originale, ultimo vero aeterna post resurrectionem supplicia esse negat.

In hac Photii et Marii Mercatoris dissensione disputatur a viris d., utrum contra Hieronymum an contra

Augustinum Theodorus scripserit cf. Cav. l. l., Basn. l. l., Neander l. l. II. p. 1360. 1361., quid quod Garnerius coniectura Theodorum mendacii vel malae fraudis, qua libros contra Hieronymum scriptos post immutatos adversus Augustinum edidisset accusavit? Garnerio aliquanto melius Norisius l. l. I. p. 88. sq. „Pelagiani cum se a Hieronymo et Augustino adversariis scriptis vellicari cognovissent, Theodori Mopsv. patrocinium implorarunt, ad quem etiam Hieronymi dialogos recens quidem publicatos detulere. Ille scientia tumidus, quo solus sapere videretur, aliorum ingenia despiciens, sua tantum probabat: quare contra tres Hieronymi libros satis iustum volumen in quinque libros digestum procudit.“ p. 88. Idem v. d. Augustini etiam libros de peccat. merit. et remiss. et ep. 89. ad Hilarium Theodorum impugnasse putat. „Hieronymum enim in fine dialogorum pauca tantum verba pro peccato originali adstruendo habere, laudare vero pro ea re operosa Augustini volumina de pecc. m. et rem. in Asiam ad se delata, Theodorum autem cum haec legisset haud dubie illa quaesivisse praesertim cum ex Photii excerptis constet, eum ea impugnasse, quae apud Augustinum tantum de originis reatu explicata legantur. Profecto Pelagium eiusque discipulos laudata Augustini volumina una cum epistola ad Hilarium in synodo Diospolitana lecta ad nóvum sectae patronum misisse.“ p. 99. Denique illos Theodori libros anno fere 416. conscriptos esse existimat propter Photii verba — λόγους ὑπὲρ τῆς καινοποιηθείσης αὐτῷ αἱρέσεως — et ideo quia Zosimi literis encyclicis a. 418. publicatis et Mario Merc. teste ad orientales ecclesias missis ac per totum orbem subscriptionibus s. patrum roboratis Theodorus vix ausus fuisset contra orthodoxam sententiam tam multa scribere. Theodorum Caelestium contra Hieronymum defendisse verbo monuit Baumgarten-Crusius

Lehrbuch der christl. Dogmengesch. p. 323. Vir plane singularis, latius vellem suam sententiam exposuisset.

Ut iam quid mihi videatur dicam, Theodorum paullo post exortam litem pelagianam libros illos confecisse, sed neque Hieronymi neque Augustini scripta legisse affirmo. Illud Hieronymi memoria indubitatum redditur, hoc vero cum inde pateat, quod Theodorus latine nescivit, tum eo certum est, quod neque in fragmentis neque in iis, quae de libris illis accepimus huius rei ullum vestigium est. Quamquam Hieronymus dialogis suis tantummodo negavit, posse hominem si vellet sine peccato esse et facilia esse dei praecepta. Imo si quam rationem Theodorus in disputando secutus sit probe memineris dubitare non licet, quin Pelagiani statim post synodum Diospoli mense Decembr. anni 415. habitam quae litem illam continerent ei per literas [1]) significaverint iis adiectis, quae in illa synodo acta erant (v. acta ex Augustino collecta in Harduin. l. l. I. p. 2009. sq., Fuchs Biblioth. der Kirchenvers. III. p. 328. squ.), Theodorus autem suum putaverit impia nonnullorum de humana natura decreta scribendo diluere. Haec sententia per se probabilis his maxime nititur argumentis: Pelagium de actis illius synodi excerpsisse, quae divulgarentur certum est cf. August. de gestis Pelagii c. 32. Op. ed. Antv. X. p. 149.: eam Theodorus quaestionum tum motarum cognitionem habuit, quam nonnisi ex literis, quae breviter eas enarrarent, hauserit: contumeliae, quibus Hieronymum affecit Theodorus ex hoc solo fonte manaverint. Quod vero pessime sane Hieronymus illius haeresis ἀρχηγός imo auctor, qui sua

1) Fieri potuit ut illo tempore ipse Caelestius Theodorum adiret, nihil tamen affirmo.

labe occidentales etiam ecclesias contaminasset appellatur, ne hoc quidem quale sit obscurum. Pelagiani enim, qui ad Theodorum literas dederunt et quorum furor tum in Hieronymum inprimis conversus erat, res antea in occidente gestas quam fieri posset maxime oblivioni tradere studebant, ne occidentis auctoritas orienti fraudi esset. Ceterum haud importunae fortasse Theodoro illae Hieronymi contumeliae erant, in cuius notitiam non tum primum venerit. Certe ter Hieronymus Antiochiae morabatur (a. 374. 378. vel 379. 385.) et si tum Theodoro innotuit eius odium eo quod Paullini partes sequebatur incurrit. Post vero Origenem temere adortus est.

Quae si recte disputavimus, Theodorum a. 316. aut saltem a. 317. de peccato originali scripsisse manifestum est [1]). Aliter vero Tillemont. l. l. p. 449., Garnerium partim secutus: „Il le (ouvrage) fit aprés les loix de l'an 418. contre les Pelagiens (rescriptum Honorii pridie Cal. Maias 418. datum legitur in August. Op. X. app. p. 70., Salviani Op. Bremae 1688. 4. p. 374. squ.), puisqu'il prétendoit que la crainte de la puissance empeschoit de parler contre ses adversaires; et ce fut assez vraisemblablement après l'an 421. durant le temps que son diocèse servoit de retraite à Iulien et aux autres Evesques Pelagiens, et peut-estre à Pelage mesme, qui estoit particulièrement animé contre S. Jérome et pouvoit bien s'y estre retiré, aprés avoir esté chassé de Jerusalem. Que si la manière dont Photius raporte qu'il y parloit de S.

1) Nihil huc pertinet, quod in Chron. Edess. haeresis asserentium peccatum naturae insitum esse dicitur a. 428. emersisse cf. Assem. l. l. I. p. 402. Hoc eo credo nititur, quod illo fere tempore Caelestius, Iulianus aliique Pelagiani se Constantinopolin ad Nestorium contulere.

S. Iérome nous obligeoit de croire, qu'il en parloit comme d'un homme vivant, il faudroit mettre cet ouvrage en 419. ou 420." Verum Theodori ille locus (Mar. Merc. l. c. p. 703.), in quo ubi „mirabilem peccati originalis assertorem" absurdae interpretationis scr. s. dogmatumque perversitatis accusavit, „potentiae, inquit, metus nullum contra sinebat effari, sed tantummodo taciti, qui div. scripturarum habebant notitiam, detrahebant" nihil huc facit. Neque enim legum publicarum potentia intelligenda, sed austeritatis Hieronymi atque auctoritatis, qua in homines grassabatur, v. et. statim sequ.: „novissime vero in hanc dogmatis recidit novitatem, qua diceret —."

At vero nondum de Mario Mercatore diximus. Quamquam hic quidem, cui facili errore Theodorus de peccato originali nonnisi contra Augustinum disputare potuisse videretur, morari nos non potest. Sed memorat tamen Theodorus „sapientissimos defensores peccati originalis" l. c. Potuit de Augustino quaedam comperisse, hoc affirmo, eum in Hieronymum potissimum, utpote haeresis illius ducem, tela sua coniecisse.

Si Theodorus singulis quinque libris quinque illas adversariorum sententias, quas attulit Photius, diluit, rei argumento adductus eadem saepius repetiit. Summa quaestio, a qua reliqua suspensa erant in Adamo versabatur, quem mortalem creatum nihil importuni humanae naturae importasse docendum erat. Argumentis usus est maxime exegeticis, titubavit tamen eius l. Genes. 2, 17. interpretatio et eam sententiam procudit, quae facile multos offenderet. Aptae erant ab illa quaestione nonnullae aliae v. c. de baptismi vi, in quas fortasse nondum satis accurate inquisierat. Omnino lites pelagianae eius doctrinam amplificarunt. Summa autem diversitas Theodorum inter

peccatique originalis assertores intercessit. Ille augustius de natura humana sentire suetus exegeticis et iis argumentis, quae sobria ratio suppeditasset rem absolvit, hi pectoris motibus conciti et rebus ecclesiasticis ducti via ac ratione philosopha decreta sua persecuti sunt.

Restat, ut de rationibus dicam, quibus Theodorus post cum Pelagianis iunctus erat. Plures autem Pelagiani Italia pulsi, aliis locis pressi a. 422. ad Theodorum, quem sibi favere cognovissent, profecti sunt. Iulianum, ep. Eclanensem, „cum sociis et participibus et συνταλαιπώροις suis magno nisu ad eum tanquam ad Christianorum dogmatum praedicatum magistrum tetendisse [1])" Marius Merc. l. c. p. 625. testatur, sed Caelestium etiam (v. v. c. Schroeckh. l. l. XV. p. 92. Baumgarten - Crusius l. l.) et Pelagium (v. Tillem. l. c.) Mopsvestiam se contulisse haud absurde coniicias. Tum vero primum Pelagianos Nestorio innotuisse atque infaustum cum eo commercium iniisse credo. Sed Theodorus usque ad mortem cum iis fecit [2]) neque unquam, quod sibi Tillemontius l. l. p. 440. persuasit [3]), Iulianum anathemati-

---

1) Iulianum Mopsvestiae, ubi octo libros contra Augustinum scripsit, usque ad Theodori mortem versatum esse male opinatus est Norisius l. l. I. p. 219. cf. Mar. Merc. l. c. p. 625.

2) In universum Pelagii doctrinam haud improbavit. Pelagianorum pater aeque male dicitur ac Pelagii asseclam eum appelles. Omnino Nestoriani eum secuti sunt pluribusque Assemanus l. c. probavit, Chaldaeos Nestorianos de originis peccato usque adhuc male sentire.

3) „— aprés qu'il (Iulien) fut parti de ce pays, les Evesques de la province ayant tenu un Concile contre les Pelagiens, Theodore s'y trouva avec les autres et y prononça des anathemes contre Iulien."

zavit. Nititur v. d. hoc Marii Merc. l. p. 625. „Agnoscat — Iulianus ex hac translatione (symboli theodorei) si legere non fastidierit, manente apud — Theodorum illa qua eum diximus mala fide secum Nestorium decepisse, etiam sibi magis suoque dogmati — esse contrarium, seque etiam post de Cilicia abscessum ab eo in episcoporum provinciae suae conventu anathemate esse damnatum.“ At vero Iulianus ex symboli translatione agnoscere iubetur, sibi Theodorum contrarium esse seque post abitum de Cilicia ab eo in episcoporum provinciae conventu anathemate esse damnatum. Hinc illa opinio tum demum stare posset, si Iulianus in symbolo nomine damnatus esset. Imo Marius Merc. hoc sibi vult: Cilicia ab Iuliano relicta episcoporum provinciae erat conventus, in quo Theodorus symbolum suum legit, quo alia perverse sed de Adamo catholice docuit. Eos qui aliter sentirent anathemate damnavit atque ita etiam Iulianum. Hanc loci illius interpretationem veram esse cum ipsum symbolum, quod plura de Adamo continet quae Marius Merc. in suam sententiam interpretari poterat, tum ea argumento sunt, quae Marius Merc. de symbolo disputavit. Perversam eius de incarnatione doctrinam damnavit, de peccato originis nihil adiecit. Adde quod aliter si statuis difficultatibus implicaris, ex quibus te aegre expedias. Illum vero episcoporum conventum propter lites pelagianas actum esse minus probabile. Ceterum ex Mario Merc. non certo concludere licet, symbolum illud post Iuliani demum de Cilicia abitum conditum esse. Tum non factum, sed lectum est.

I. *Libri mystici.*

Libros mysticos cf. Hesych. l. c. p. 104. „— mysticos sermones —“, quos Fac. 3, 2. codicem mysti-

cum dixit, Ebediesu l. c. p. 33. tomum de arcanis (ܟܬܒܐ ܕܥܠ ܐܪ̈ܙܐ v. et. l. c. p. 342. Minus recte Asseman. ܕܥܠ ܐܪ̈ܙܐ de sacramentis vertit v. inf.), Theodorus senex scripsit cf. Hesych. l. c. Brevissimum tertii decimi libri fragmentum, quo Paulus Samosatenus qui Christum purum hominem habuisset, angelus diaboli dicitur, attulit Fac. l. l. et Hesychius ad illos respiciens praesumpsisse eum narrat „libros componere adversus Domini Dei apparitionem.“ Neque vero de incarnatione solum illis libris expositum fuisse existimo, sed in universum de arcanis christianis. Cui sententiae eo nonnihil commendationis adiicitur, quod Simeon presb. et monach. Nestor. saec. XIII. nonnulla de sacra coena et baptismate refert cf. Assem. bibl. or. III. I. p. 563., quae Theodorus in libro de profundis (ܕܥܘ̈ܡܩܐ), qui nullus nisi de quo sermo est, esse potest, docuisse perhibetur. Nugas quidem affert a Theodoro vix profectas: panis eucharistici a Christo in coena consecrati particulis singulis apostolis distributis solum Iohannem suam particulam usque ad Pentacosten conservasse, ex qua tanquam ex fermento apostoli panem confecissent, quo primam liturgiam in coenaculo celebrarent. Ita fermentum sacrum ex uno in alterum panem eucharisticum per Adaeum et Marim apostolorum discipulos ad Syros orientales traductum, quod sanctissime asservetur. Porro aquam, quae ex latere Christi effluxisset ab Iohanne in urceo collectam fermentum alterum aquae baptismalis fuisse et ab eodem Adaeo Syris orientalibus traditam:, sed sive liber corruptus est, sive, idem enim illud ipse Iohannes tradere dicitur, male intellectus, in eo de sacramentis etiam sermo fuit. Ceterum Nestoriani posteriores in multas nu-

gas delapsi sunt cf. v. c. Thilo, cod. N. T. apocr. I. p. XXXII. sq.

K. *Epistolae.*

Denique epistolas hic commemoro, quoniam ex parte certe argumenti dogmatici fuerunt. Photium Theodori epistolas legisse ex cod. 177. cognoscitur. Ebediesu l. c. p. 85. „— librum Margaritarum, in quo eius epistolae collectae sunt.“ Unum fragm. ex epistola ad Artemium Alexandr. presb. secunda, quod de trinitate agit, exhibuit Fac. 3, 5., tria epistolae ad Domnum, in quibus de naturarum Christi *ἑνώσει κατὰ εὐδοκίαν* disseritur ex Anastasii presb. ecloge *χρήσεων δογματικῶν* attulit Iacob. Sirmond. ad Fac. 9, 8. Theodorum autem de Cantico Canticorum mea sententia in epistola quadam pluribus exposuisse iam supra p. 61, 62. dixi.

Cap. V.

DE THEODORI SCRIPTIS ARGUMENTI PRACTICI.

Ad Theodori scripta, quae practica appellari licet, duo hymni referendi essent, si recte ei tribuerentur. Sed psalmus ܢܘܗܪܐ ܕܢܚ ܠܟܐܢ̈ܐ Ephraemi est cf. Assem. l. l. I. p. 60. et ut hymnus, qui Assem. l. l. II. p. 488. teste in cod. quodam syr. bibl. vatic. inest, magis theodoreus sit ego quidem valde vereor. In Theodoro nemo facile ingenium poeticum agnoscat. Rectius vero haec scripta ei vindicanda:

A. *Tomus de sacerdotio* cf. Ebedi. l. l. p. 33.

B. *Tomus ad monachos* cf. Ebedi. l. l. p. 84.

C. *Oratio de legislatione.*

Theodorum hac oratione (ܡܐܡܪܐ ܕܥܠ ܣܝܡ ܢܡܘܣܐ) finem suis lucubrationibus imposuisse perhibet Ebedi. l. c. p. 85. Assemanus l. c. innuere videtur, orationem *ὅτι παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης εἷς ὁ νομοθέτης* in Chrysost. op. ed. Montf. VI. p. 403. sq. si non Chrysostomi, eam Theodori esse, quam Ebediesu memorasset. At vero neque Chrysostomi cf. Montf. l. l. p. 400. sq. nec Theodori est. Ab hoc enim illius indoles plane abhorret. Orator ille nescio quis *τὴν ἁγίαν παρθένον καὶ θεοτόκον Μαρίαν πρεσβεύουσαν ὑπὲρ ἡμῶν* appellavit p. 415. et *πολέμους* ac *βαρβάρους*, qui exstinguendi essent memoravit p. 413. atque haec quidem et alia huiusmodi orationem illam Iustiniani aetate aut non multo post conscriptam esse argumento sunt.

D. *Liber ad baptizandos.*

Liber, qui in Act. Conc. Const. II. ad baptizandos, Facundo 9, 3. male ad baptizatos et Mario Merc., vocabulo *κατηχισμός* perperam latine facto, catacismus dicitur [1]), sermones erant ad baptizandos habiti [2]), in quibus Theodorus temporum

---

1) Titulus libri hic fuit: *Κατηχισμὸς* (vel *Κατηχήσεις* cf. Chrysostom. op. ed. Montf. II. p. 225.) *πρὸς τοὺς βαπτιζομένους* h. e. *τοὺς βαπτίζεσθαι μέλλοντας* v. quae disputavit Touttée Op. Cyrill. Hieros. Par. 1720. I. p. CXVI.

2) Cf. Mar. Merc. l. c. p. 704. „ex octavo sermone catacismi —", Act. C. C. II. V. p. 98. „— in allocutionibus, quas fecit ad baptizandos —". Nec alius nisi hic liber Theodori sermones sunt, quos eius adversarii memorant Fac. 3, 5.

rationibus adductus illud multis cavit, ne baptizandi de Christi naturis ac persona male sentirent. Ita vero in adversariorum reprehensionem incurrit, quorum studio haec libri illius fragm. debemus: Mar. Merc. l. c. p. 704. (prima alia versione Fac. 9, 3., item media Act. C. C. II. IV. 35. Vig. C. 35.), Act. C. C. II. IV. 36—39. (Vig. C. 36—39.), 41. 42. (Vig. C. 41—43.), 40. (Verbis „ex interpr. sec. Matth. ev." ne decipiaris. Vig. C. 40.), Act. V. p. 98. Si non in omnibus, in pluribus tamen huius libri exemplaribus propter argumenti necessitudinem fuisse credo Theodori

1) interpretationem symboli CCCXVIII s. patrum, cuius fragmentum legitur in Act. C. C. II. IV. 31. (Vig. C. 31., Pelag. ep. III. ad Eliam l. c. p. 430.), et
2) symbolum. Hoc certe in illo libro fuisse Theodori adversarii testantur Fac. 3, 5., quandoquidem sermonibus nonnisi sermones ad baptizandos intelligunt. Iam vero hunc librum unum eundemque fuisse existimo, qui ab Ebedi. l. c. p. 33. tomus de fide (ܕܥܠ ܗܝܡܢܘܬܐ) dicitur. Sed de famoso illo symbolo pluribus dicendum.

Antonius et Iacobus, presbyteri, qui cum literis commendatitiis ab Anastasio et Photio, presbyteris nestorianarum partium studiosis, acceptis Constantinopoli Philadelphiam venerant, ἔκθεσίν τινα δογμάτων ἀσεβῶν secum attulerunt, cui ut haeretici nonnulli (τινὲς τῶν ἀπὸ Λυδίας ὁρμωμένων αἱρετικῶν. Quartodecimani) ad ecclesiasticam formulam redituri subscriberent curarunt. Haec a Charisio, presbytero et oeconomo ecclesiae Philadelphensium, ad concilium Ephesinum delata, quod poena interposita cavit, ne quis haereticum ad aliud ac nicaenum symbolum adduceret neve

quae ista fidei expositio praeciperet, sentiret. cf. Act. C. Ephes. Act. VI. Hard. l. l. I. p. 1511. squ. Hac de re acta Chalcedone rursus relecta cf. Act. C. Chalc. l. l. II. p. 246. squ. Sed quae in illis actis exhibetur prava fidei expositio, ea in Act. C. Const. II. IV. 71. Theodori Mopsvesteni affertur atque ad eandem haud dubie etiam Leont. Byz. l. c. p. 687. respexit. At vero Theodori eam esse negavit Fac. 3, 2., cum in Act. syn. Eph. ei non tribueretur et Cyrillus orientalibus scripsisset: „Prolata est in s. syn. Eph. diffinitio veluti a Theodoro deposita, sicuti offerentes dicebant“ (v. et. Cyrill. op. l. c. p. 200.). Addit praeterea 3, 5. Theodorum, cuius contra haereticos pugnas et studium rectorum dogmatum Cyrillus laudasset, trinitatem negare non potuisse. Nugae. Neque enim obscurum est, cur Theodorus Ephesi illo modo taxatus sit. Nam nondum eo usque clarissimi viri, paucis annis ante mortui reverentia evanuerat, ut non satius videretur eius memoria intacta doctrinam reiicere idque vere dictum esse ipsa Cyrilli illa v. documento sunt. Quamquam iam Marius Mercator l. c. p. 626. illud symbolum Theodori esse testis est gravissimus. Ipsa autem symboli[1]) indoles prorsus theodorea est,

---

1) Graece legitur in Act. C. Eph. l. c. p. 1515. sq. [Walch. bibl. symb. vetus. Lemgoviae 1770. 8. p. 203. squ.], latine, diversae autem sunt versiones, ap. Mar. Merc. l. c. p. 626. [Walch. l. l. p. 206. sq.], in Act. C. Eph. l. c., in iisdem, sed alia versione in Steph. Baluzii Nova coll. concil. cum suppl. ad coll. Phil. Labbei. Paris. 1707. p. 582. squ. et ap. Mar. Merc. l. c. p. 664., in Act. C. Chalced. II. l. c. p. 247. squ. [Walch l. c. p. 209. squ.], in Act. C. Const. II. l. c. Ultima autem v. πᾶς ὁ μὴ ποιῶν τὴν ἁγίαν ἡμέραν τοῦ πάσχα — —. non Theodori esse, sed propter usum symboli in ecclesia Philadelphensi esse adiecta facile intelligitur. Desunt etiam in verss. ap. Mar. Merc. l. c. p. 626. et in Act. C. C. II. l. c.

sive ad doctrinam respicis, attende v. c. ad voce. δεσπότης, συναφεία, ad rationem, qua duplex Christi persona negatur et ad ea quae de utroque Adamo ac de utraque καταστάσει praecipiuntur, sive ad orationem [1]). Ceterum non temere Theodorus potestatem symboli conficiendi sibi sumsisse existimandus est cf.

---

1) Theodoro symbolum recte tribuerunt Garner. ad Mar. Merc., Zorn. opusc. s. I. p. 202., Walch l. c. p. 213., Schroeckh l. c. XVIII. p. 264. al. Vana sunt, quae contra monuit Basnag. Thes. monum I. p. 14. §. 10. „Nestorio tribuit (symbolum) Manuel Caleca l. 2. contra Graecos, Bellarm. III. 5. de Christo et Petav. l. X. de incarn. c. 9. §. 4.“ Fabric. l. l. p. 360. In Bellarm. et Petav. l. c. nihil huiusmodi, Calecae quae huc pertineant non legi. Sed Facundum Nestorio illud adscribere errore perhibuit Walch l. c. — Ἔκθεσιν πίστεως περὶ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας ἤτοι περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος Iustino Martyri, in cuius op. legitur ed. Paris. 1636. F. [Colon. 1686. F.] p. 372. squ., male tributam esse certum est v. v. c. Oudin. l. l. I. p. 199., eam vero a Theodoro Mopsv. profectam esse multis docere studuit Iablonski in Thes. epistol. Lacroz. I. p. 193. squ. Tantum non omnia, quae v. d. disseruit, nugatoria sunt nec necesse est, ut hanc opinionem, quam a quoque, qui Theodorum satis noverit, repudiatum iri confido, refutem, sed quid mihi de memorabili illa fidei expositione videatur dicam. Ego vero propter l. p. 386.: εἴπατε ἡμῖν οἱ τὸν χριστιανισμὸν πρεσβεύειν προσποιούμενοι, οἱ ἐπ᾽ ἀναιρέσει τῶν δύο φύσεων τὰ τοιαῦτα καὶ ζητοῦντες καὶ προϊσχόμενοι, οἱ τὰ τῆς κράσεως καὶ συγχύσεως καὶ τῆς ἀπὸ σώματος εἰς θεότητα μεταβολῆς ἵνα κραθῇ τὰς τοιαύτας ἐπαπορήσεις πραγματευόμενοι, οἱ ποτὲ μὲν εἰς σάρκα τὸν λόγον τετράφθαι λέγοντες, ποτὲ δὲ τὴν σάρκα εἰς λόγον οὐσιωθῆναι — —., quo quidem solo scriptor adversarios, qui alii ac Monophysitae esse vix possunt, v. omnino p. 385 — 387., impugnat, eam haud multo post saec. V. medium compositam esse affirmo atque huic sententiae rationes belle respondent, quibus scriptor videtur cum Nestorianismo iunctus fuisse. Sed hac de re diversimode disputatum. Sic le Quien (diss. Damasc. Op. Ioh. Damasc. I. p. LXII.) in expositione fidei

Binghami Origin. eccl. conv. Grischov. I. Hal. 1751. p. 118. squ. Illud autem egit, ut novum suum symbolum ad temporis necessitates plane compositum iis inprimis haereticorum erroribus praeclusis, in quos incidere tum proclive esset, genuinam fidem animis infigeret.

---

nonnisi Nestoriani veneni indicia atque argumenta deprehendit, nulla contra Nestorianismi sic dicti vestigia Salig (de Eutychian. ante Eut. p. 358.). Neuter recte. Imo si modo memineris, Nestorianismum eo tantum ab orthodoxa formula discrepare, quod Christi naturae tanta perspicuitate rationis, cuius discreminare proprium est, discerpuntur, ut duplicem Christi personam etsi invitus afferas, a quo errore facile alii nascuntur, eum tamen interpretando cum orthodoxia conciliari posse, non sane infitiandum, scriptorem illum in pluribus Nestorianum sese prodere neque eo offendes quod fidei illa expositio a pluribus veteribus cf. Fabric. l. l. VII. p. 65., quorum nullus Leontio Byz. antiquior est, genuinus Iustini M. fetus habitus est*). Quae ille nescio quis p. 381 — 383. disputavit, manifesto nestoriana sunt eaque arte ad orthodoxorum sensus trahere vel ideo non licet, quia in solos Monophosytas invectus est. Ne multa, erat ille nestoriana formula initiatus, fortasse scholae antiochenae discipulus (Muenter in Staeudlini et Tzschirneri Archiv für Kirchengesch. I. p. 25.), qui a contentionum strepitu aliquatenus remotus libello suo paci consulere studuit. Itaque etiam atque etiam inculcat, quam reconditum sit incarnationis mysterium atque ab eorum temeritate abhorret, qui illud prorsus perspexisse sibi videntur. Oratione usus est hic illic verbosa, in qua multum diligentiae posuit. Quid quod atticam elegantiam aemulatus est? cf. v. c. p. 372. ὑγιᾶ, p. 375. àl. ὑεῖς, p. 385. ὑέσι, p. 381. δοξάζειν putare. Eos, ad quos locutus est, modo τοὺς τῆς ἐκκλησίας τροφίμους p. 375., modo τοὺς ἐκκλησίας ὑεῖς p. 375., modo τοὺς ἐκκλησίας παῖδας p. 382. appellavit. Reliqua notatu digna, dogmatica inprimis ne longus sim, hic praetereo.

*) In Iustini opera fortasse propter prima verba Ἱκανῶς τὸν κατὰ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων λέξαντες ἔλεγχον — se insinuavit.

E. *Liturgia.*

Theodori liturgiam veterum solus Leont. (l. c. p. 687., graeca ex cdd. attulit Euseb. Renaudotius Liturg. or. coll. II. p. 582. *τολμᾷ (Θ.) καὶ ἕτερον κακὸν τῶν εἰρημένων οὐ δεύτερον. Ἀναφορὰν γὰρ σχεδιάζει ἑτέραν παρὰ τὴν πατρόθεν ταῖς ἐκκλησίαις παραδεδομένην, μήτε τὴν τῶν ἀποστόλων αἰδεσθεὶς* [1]), *μήτε τὴν τοῦ μεγάλου Βασιλείου* [2]) *ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι συγγραφεῖσαν λόγου τινὸς κρίνων ἀξίαν· ἐν ᾗ ἀναφορᾷ βλασφημιῶν, οὐ γὰρ εὐχῶν τὴν τελέτην ἀναπλήρωσεν.*), poterioribus vero temporibus Nestoriani [3]) saepissime commemorant nec dubito, quin Theodorus temporum rationibus adductus liturgiam condiderit, quod cuique episcopo licuit cf. Bingh. l. l. I. p. 117. Omnino vero eius aequales in rebus liturgicis, quae emendatione egere viderentur, operam collocasse accepimus. Sed quaeritur, utrum illa Theodori liturgia, quae apud Nestorianos in usu est [4]) quamque Renaudot. l. l. II. p. 616 — 621. latine exhibuit [5]) genuina integrave sit, an vero minus. Difficilis haec quaestio eo difficilior redditur, quod Renaudotius recentissimis cdd., altero mutilato,

---

1) Haec quae sit nesciunt. Mea sententia ea intelligenda, quae tum vulgo in usu erat cuiusque originem illius temporis credulitas ab apostolis repetiit. Nec minus probabile, eandem eam fuisse, cuius pannos ex genuinis Chrysostomi scriptis collegit Bingh. l. l. V. p. 193. sq.

2) Superest Basilii liturgia graece, syriace et coptice, sed in diversis linguis admodum inter se discrepat v. Renaud. l. l. I. p. 1. sq., p. 57. sq., II. p. 548. squ. (Op. Basil. ed. Garn. II. p. 674. squ.). Sane interpolata est variasque temporum iniurias experta, sed cur neque illam neque adeo ullam aliam a Basilio profectam esse dicas non video. Illud modo rite perpendas velim, qua ratione novae liturgiae confectae sint.

3) Sobensem eam, quae in libris missalibus nec vero in Theodori operibus esset omisisse credo. Alius argumenti erat tomus de arcanis (sacramentis), ad quem Assem. al. librum ad baptizandos et liturgiam rettulerunt v. s.

4) Assemano teste l. l. III. II. p. 228. exstat in omnibus missalibus Nestorianorum libris. Bis legitur in codd. Amidensibus cf. Assem. l. l. I. p. 581. 583.

5) Fabric. l. l. X. p. 361.: „Fragmenta ex liturgia syriace et lat. ap. Rich. Sim. ad Gabriel Philadelphum p. 148. squ.". Errorem Renaudotii l. l. II. p. 625. correxit Assem. l. l. III. II. p. 228. additis verbis syriacis.

altero mirum in modum interpolato usus est cf. l. l. p. 566. Auguror tamen, nonnulla tantum, quae Nestorianismum redolere viderentur interpolando demta esse.

Omnino de liturgiis veterum [1]) tria tenenda, primum, earum antiquissimas sensim ac paullatim exstitisse, alterum, clarissimos ecclesiae doctores, quorum liturgiae laudantur, non tam novas cudisse quam quae in usu essent plus minusve auxisse atque emendasse, tertium, has ipsas etiam auctas atque emendatas liturgias cum multo usu tererentur tempore maiores minores subiisse mutationes. Ex quibus efficitur, Theodori liturgiam, ut genuina sit integram non esse [2]), quamquam quae demta quaeve addita sint incertum. Ut vero quid de authentia statuendum explicemus, paullo altius repetendum. Nestorianorum quattuor sunt liturgiae, quarum prima s. apostolorum (Adaei et Maris) dicitur, v. Renaud. l. l. II. p. 584 — 597. Usitatissima est, antiqua etiam, sed temporum decursu valde mutata cf. v. c. p. 588., ubi sacerdos Mariam orat, ut pro se filium deprecetur. Secunda est Diodori, nondum quantum scio edita. Renaudotium, qui nullam Diodori liturgiam fuisse dixerat l. l. II. p. 569. 575. 622. quemque La Croze Hist. du Christ. des Indes I. p. 322. (Cf. ei. Remarques sur l'histoire du Chr. des Indes. à Halle 1737. p. 15.) secutus erat, refutavit Assem. l. l. III. I. p. 29. 30. v. et. p. 236. Tertia Theodori a dominica prima annuntiationis usque ad dominicam Palmarum celebrata eo inprimis a prima differt, quod sacerdos prolixius loquitur. Quarta denique Nestorii Renaud. l. l. II. p. 626 — 638. quinquies singulis annis celebrata eandem quam Theodori indolem refert, nisi quod verbosior est. Est quidem antiqua, sed Nestorio perperam tribuitur. Quamquam cur hoc factum sit, vestigia quaedam veteris liturgiae Constantinopolitanae produnt, quae in ea videntur inesse. Iam cum prima illa et quarta, de secunda nihil loquimur, falso ad auctores quosdam referantur, idem

1) Cum fructu cf. de his Bingh. l. l. V. p. 111. sq.

2) Haec coniectura, siquidem coniecturam dicis, quod per se certum est, immerito Renaudotio l. l. p. 578. futilis neque ullis argumentis fundata dicitur. Argumenta credo sat multa suppeditabunt varii Nestorianorum libri missales.

in tertiam cadere male concludas. Illud enim non nugati sunt Nestoriani, imo facilem errorem admiserunt. Vulgaris illa et a patribus accepta liturgia facile ab apostolis, altera aliunde ut videtur allata facile a Nestorio repetita. Sed cum Theodorum liturgiam composuisse constet, ego quidem illam ei adscripserim. Ultra tamen probabilitatem progredi non audeo. Ex interna liturgiae indole hanc in rem nihil efficitur. Nam ut de lingua sileam, doctrina in libris liturgicis nec dogmatica perspicuitate enucleatur neque ea affertur nisi quae in coetu, cui destinati sunt, recepta est. Nestorianismi autem indicia manifesta non solum Nestorii illa liturgia, ut Renaud. l. l. p. 643. 644. existimat, sed reliquae etiam continent, ea nimirum, quae in liturgias cadere possunt [1]).

1) In v. lit. theod. p. 621. „Et veniat super nos et super oblationem hanc gratia Sp. S. habitetque et illabatur super panem hunc et super calicem hunc benedicatque et sanctificet et obsignet illos in nomine P., F. et Sp. S., fiatque panis per virtutem nominis tui, panis, inquam, iste corpus s. Domini nostri Iesu Christi et calix iste sanguis Domini nostri I. Chr. —" (cf. Theod. in Possini cat. in Matth. p. 350.) et lit. Nest. p. 633. „Et veniat Domine gratia Sp. S. habitetque et requiescat super oblationem hanc quam offerimus coram te et sanctificet eam et faciat eam, panem scilicet et calicem hunc corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi, transmutante ea te et ea sanctificante per operationem Sp. S." deprehendas cave cum Renaudot. l. l. I. p. 258. II. p. 625. aliisque pontificiis pontificiam de sacra coena sententiam cf. I. Rud. Kiesling. hist. concert. Graecor. Latinorumque de transsubst. Lips. 1754. 8. p. 54. squ. Illud commentum a Nestorianis alienum, etsi quo gravius mysterii vim enuntiarent interdum satis ambigue locuti sunt, ut veteres Graeci, cf. v. c. Isid. Pelus. *Ὥσπερ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ὑποπεσὸν τοῖς ὀδοῦσι τοῦ ᾅδου φθορὰν μὲν τηνικαῦτα ἐδέξατο, διαφθορὰν δὲ οὐκ εἶδεν, οὕτω καὶ νῦν αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου τοῖς ὀδοῦσιν ὑποπίπτον τοῖς ἡμετέροις φθορὰν μὲν ὁμοίως ὑφίσταται, διαφθορὰν δὲ οὐκ ἔγνω, ἀλλ᾽ εὐθέως ἀφθαρτιζόμενον τῇ τῆς ψυχῆς οὐσίᾳ δίδοται μόνον, ἀλλ᾽ καὶ εἰς αἰῶνα συμπαραμένει ταῖς τῶν δικαίων ψυχαῖς.* Hoc credo l. nisus H. Ag. Niemeyer, V. S. V., (De Isid. Pel. vita, scriptis et doctrina comm. Hal. 1825. 8. p. 178.) Isidorum credidisse perhibuit, panem et vinum operante Sp. S. revera (?) in Iesu Christi carnem commutari et sanguinem. Imo huiusmodi locis nihil nisi hoc inest: elementa eucharistiae mystico efficacique modo corpus et sanguinem Domini repraesentare.

EMENDANDA ET ADDENDA.

Pag. 31. l. 30. lege pro insriptiones inscriptiones.
— 33. not. l. 4. 5. l. pro εἶτ᾽ et εἶτε εἴτ᾽ et εἴτε.
— 52. not. 1. Iam his ipsis diebus Combefisii bibl. concion. in manus meas pervenit, sed intellexi in primo tantum tomo p. 281 — 283. nonnulla Theodori fragm. legi, quae ex principio commentarii in ev. Ioh. sumta sunt. Posteriora p. 282. b. III — XIV. eadem sunt, quae in Corderii cat. in Ioh. p. 16 — 31. leguntur.
— 65. l. 6. ante Praeterea adde, teste Combefisio bibl. conc. I. p. 44. 45. multa Theodori Antiocheni et Mopsvesteni fragmenta in cat. regia in Matth. legi.
— 65. not. 1. Iam ex Combef. bibl. conc. I. p. 44. intellexi, Fabricium catenam Possinianam cum regia confudisse.
— 81. l. 30. l. pro ἐρχῆν ἐχρῆν.
— 82. l. 13. Cf. ea, quae modo in addendis ad p. 52. monui.
— 8[illegible] l. ult. post Theodoro excidit me.

FORMIS ORPHANOTROPHEI HALENSIS.